
Till statsrådet Margareta Winberg

Regeringen beslutade den 11 september 1997 att tillkalla en kommitté med uppgift att lämna förslag till en ny rennäringsspolitik samt göra en översyn av stödet till rennäringen och samisk kultur, rennäringss-administrationen och rennäringsslagstiftningen, m.m (dir. 1997:102).

Till ordförande i kommittén förordnades den 11 februari 1998 numera f.d. universitetsdirektören Görel Oscarsson. Samtidigt förordnades riksdagsledamöterna Birgitta Carlsson, Ann-Kristine Johansson och Ola Sundell, numera f.d. riksdagsledamoten Leif Marklund samt renägaren Per Mikael Utsi som ledamöter. Den 8 juni 1999 förordnades dessutom riksdagsledamöterna Siv Holma och Gunilla Tjernberg som ledamöter. Den 2 april 2001 förordnades ombudsmannen Lennart Degerliden och renägaren Olof T. Johansson som ledamöter. Sedan Siv Holma begärt entledigande från sitt uppdrag, förordnades den 10 april 2001 riksdagsledamoten Maggi Mikaelsson som ledamot.

Att som experter biträda kommittén förordnades den 11 november 1998 departementssekreteraren Eric De Groat, handläggaren Hilka Eskelinen, renägaren Aina Jonsson, vaktmästaren Bengt Oskarsson, renägaren Lena Ruth-Jonsson, rennäringssdirektören Jan-Ivar Rönnbäck, näringshandläggaren Bror Saitton, ekonomen Olov Johan Sikku, departementssekreteraren Göran Ternbo, agronomen Caroline Trapp och numera ämnesrådet Bjarne Örnstedt. Den 8 juni 1999 förordnades dessutom avdelningsdirektören Tord Constenius, departementsrådet Anders Holmgren, skogsmästaren Henrik Sandström och renägaren Lars Wilhelm Svonni att som experter biträda kommittén. Samma dag entledigades handläggaren Hilka Eskelinen från sitt uppdrag att vara expert.

Till sekreterare förordnades den 11 februari 1998 hovrättsassessorn Ulrika Geijer. Den 12 april 1999 förordnades agronomen Ann-Marie Karlsson som biträdande sekreterare. Under tiden den 16 juni 1999 - 30 september 1999 och den 1 januari 2000 till den 30 november 2001 har även hovrättsassessorn Marie B. Hagsgård varit förordnad som sekreterare.

Kommittén har antagit namnet Rennäringsspolitiska kommittén (Jo 1998:03).

Härmed överlämnas kommitténs betänkande En ny rennäringspolitik (SOU 2001:101).

Till betänkandet fogas reservationer och särskilda yttranden.

Kommittén har därmed slutfört sitt arbete.

Stockholm i november 2001

Görel Oscarsson

Birgitta Carlsson

Lennart Degerliden

Ann-Kristine Johansson

Olof T. Johansson

Leif Marklund

Maggi Mikaelsson

Ola Sundell

Gunilla Tjernberg

Per Mikael Utsi

/Ulrika Geijer

/Marie B. Hagsgård

/Ann-Marie Karlsson

Innehåll

Del 1

<i>Sammanfattning</i>	11
<i>Oktiigeassu</i> (Nordsamiska)	23
<i>Tjoahkkájgäsos</i> (Lulesamiska)	35
<i>Tjåangkan giesedh</i> (Sydsamiska)	47
<i>Summary</i>	57
<i>Förkortningar</i>	69
<i>Författningsförslag</i>	71
1 Förslag till lag om renskötselrätt	71
2 Förslag till lag om bedrivande av rennäring	88
3 Förslag till lag om ändring i skogsvårdslagen (1979:429)	95
4 Förslag till lag om ändring i konkurslagen (1987:672)	99
1 <i>Utredningsuppdraget och arbetets bedrivande</i>	101
1.1 Våra direktiv och uppdraget i övrigt	101
1.2 Avgränsningen av uppdraget	102
1.3 Konsekvensbeskrivningar	103
1.4 Arbetets bedrivande	103
2 <i>Renskötselrätten</i>	107
2.1 Inledande anmärkningar	107
2.2 Rättsliga utgångspunkter	109
2.3 Allmänt om renskötselrätten	111
2.4 Renskötselrättens utövande	112
2.5 Upphörande och inskränkning av renskötselrätten	114
2.6 Upplåtelse av jakt- och fiskerätt m.m.	115

2.7	Skadeståndsregler.....	117
2.8	Förhållandet till grundlagen och samernas urminnes hävd.....	118
3	<i>Renen, renbetet och rennäringen</i>	123
3.1	Renen.....	124
3.2	Renen och betet.....	125
3.2.1	Barmarksbetet.....	127
3.2.2	Vinterbetet.....	127
3.2.3	Andra markanvändare	128
3.3	Renhjordens avkastning	129
3.4	Rennäringens struktur och ekonomi.....	130
4	<i>Mål för en ny rennäringspolitik</i>	135
4.1	Tre mål för en långsiktig rennäringspolitik.....	135
4.1.1	Måls inbördes relationer	135
4.1.2	Kulturellt mål	136
4.1.3	Ekonomiskt mål.....	137
4.1.4	Miljömål	137
4.2	Kulturellt mål	138
4.2.1	Samerna - ursprungsfolk och nationell minoritet	138
4.2.2	Synen på ursprungsfolk i ett internationellt perspektiv	139
4.2.3	Överväganden.....	141
4.3	Ekonomiskt mål.....	143
4.4	Miljömål	146
4.4.1	Det miljöpolitiska arbetet i korthet	146
4.4.2	Dagens miljömål för rennäringen.....	155
4.4.3	Överväganden.....	156
5	<i>Förvaltningen av renskötselrätten</i>	161
5.1	Särskild lag om renskötselrätt	161
5.2	Renskötselområdet	162
5.2.1	Rennäringslagens regler	163
5.2.2	Våra överväganden.....	165
5.3	Vissa tvingande regler krävs för förvaltningen av renskötselrätten	172
5.3.1	Organisationstvång är nödvändigt.....	172
5.3.2	Tvingande regler om organisationsform är nöd- vändiga	176
5.4	Nya regler för samebyn.....	178
5.4.1	Bildande och upplösning av samebyn.....	180
5.4.2	Samebyns verksamhet	187
5.4.3	Ansvaret för samebyns skulder	190

5.5	Medlemskap i samebyn.....	193
5.5.1	Rennäringslagens regler	193
5.5.2	Medlemmarna skall vara samer.....	193
5.5.3	Medlemmarna skall kunna härleda sitt ursprung från samebyn.....	197
5.5.4	Samebyn skall anta den som uppfyller lagens krav som medlem.....	205
5.6	Informationsprogram vid införandet av ny rennäringslag- stiftning	208
6	<i>Förhållandet mellan samebyarnas och andras markan- vändning .....</i>	211
6.1	Bakgrund	211
6.1.1	Hänsyn till natur- och kulturmiljövården	214
6.1.2	Våra utgångspunkter.....	215
6.2	Renskötselrätt och äganderätt	217
6.2.1	Nuvarande reglering	217
6.2.2	En generell och ömsesidig hänsynsregel.....	220
6.3	Hänsyn till andra intressen i samband med rennäring	227
6.4	Hänsyn till rennäring i samband med skogsbruk	230
6.4.1	Nuvarande reglering av skogsbrukets hänsyn till rennäringens intressen	233
6.4.2	Nuvarande reglering av skogsbrukets hänsyn till naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen.....	236
6.4.3	Nuvarande samråd skogsbruk - rennäring	238
6.4.4	Våra överväganden och förslag.....	240
6.4.5	Samråd i hela renskötselområdet.....	241
6.4.6	Tydligare skydd för samebyarnas vinterbetes- marker.....	246
6.4.7	Hänsyn till rennäringen i avverkningsanmälan	249
6.4.8	Skogsvårdsstyrelsens roll	250
6.4.9	Prövning av avverkningar med hänsyn till rennäringens intressen	252
6.4.10	Samordning av hänsyn till natur- och kulturmiljö- vården med hänsyn till rennäringens intressen	255
6.5	Ökad kunskap om renskötseln och stöd för lokal sam- verkan	258
6.6	Samebyarnas markanvändning på statlig mark.....	262
6.6.1	Våra överväganden och förslag.....	265
6.7	Upplåtelse av nyttjanderätter på skogssamebyarnas året-runt-marker.....	279

6.8	Rennäringen i samhällsplaneringen	282
6.8.1	Planerings- och beslutsprocesser om markanvändning	282
6.8.3	Våra överväganden och förslag	289
6.9	Jakt och fiske inom renskötseområdet	296
6.9.1	Samers jakt- och fiskerätt	297
6.9.2	Markägares jakt- och fiskerätt	300
6.9.3	Jakt- och fiskerätt på kronomark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen	302
6.9.4	Jakt- och fiskerätt på övrig statlig mark	306
6.9.5	Våra förslag och överväganden	307
7	<i>Rennäringen</i>	311
7.1	Särskild lag om hur rennäring skall bedrivas	311
7.2	Så få regler som möjligt	311
7.3	Tillsyn över förvaltningen av betesresursen	312
7.3.1	Utvecklingen av nuvarande regler om högsta renantal	312
7.3.2	Renbetesinventering	315
7.3.3	Högsta renantal i Norge respektive Finland	316
7.3.4	Tillämpningen av bestämmelserna om högsta renantal	317
7.3.5	Våra överväganden	318
7.4	Koncessionsrenskötsel	327
7.4.1	Vad är koncessionsrenskötsel	327
7.4.2	Gällande regler om koncessionsrenskötsel	329
7.4.3	Muonio sameby	334
7.4.4	Överväganden och förslag	339
7.5	Renmärken	350
7.5.1	Vad är renmärken	350
7.5.2	Gällande regler om renmärken	351
7.5.3	Renmärkesregistret	353
7.5.4	Renmärken i Finland, Norge och i den svensk - norska renbeteskonventionen	354
7.5.5	Överväganden och förslag	356
8	<i>Stöd och ersättningar m.m.</i>	363
8.1	Kartläggning av statsanslag till rennäringen och den samiska kulturen	365
8.1.1	Anslaget Främjande av rennäringen	365
8.1.2	Rovdjursersättningar	379
8.1.3	Samerna och samisk kultur	381
8.1.4	EU-finansierade stöd	383

8.1.5	Övriga förhållanden som kan påverka lönsamhet och stöd	387
8.2	Förslag avseende statsanslag.....	388
8.2.1	Mål för stödet till rennäringen.....	389
8.2.2	Administration av budgetmedel	392
8.2.3	Samordning av anslag.....	394
8.2.4	Upphävande av förordningar.....	395
8.3	Bygdeavgifter	396
8.3.1	Bakgrund	396
8.3.2	Överväganden.....	398
8.4	Samefonden.....	398
8.4.1	Beskrivning av Samefonden.....	398
8.4.2	Särredovisade medel under Samefonden	401
8.4.3	Våra överväganden och förslag.....	402
8.5	Transport av ren	404
9	<i>Den statliga rennärringsadministrationen</i>	409
9.1	Bakgrund	409
9.2	Utgångspunkter för våra förslag till ändring av administrationen	411
9.3	Framtida myndighetsuppgifter	412
9.4	En ny rennärringspolitik kräver två lagar samt en översyn av skogsvårdslagstiftningen	412
9.5	Överväganden.....	413
9.5.1	Regeringens ansvar.....	413
9.5.2	Myndighetsstrukturen.....	414
9.5.3	Tillsynsmyndighet för rennäringen	415
9.5.4	Hantering av övriga myndighetsuppgifter.....	416
9.5.5	Myndighetsuppgifter avseende skogsmark	420
9.5.6	Handläggningen av rennärringsfrågor bör inte läggas på en av länsstyrelserna.....	421
9.5.7	Samisk delaktighet i övrigt.....	422
10	<i>Våra förslag i förhållande till ILO-konvention nr 169</i>	423
10.1	Ett stärkt skydd mot inskränkningar i renskötselrätten	423
10.2	Ursprungsfolkens rätt till naturtillgångar	424
11	<i>Kostnader</i>	427
11.1	Förändringar i lagstiftningen.....	427
11.2	Information, utbildning och samverkan	429
11.3	Förändringar i administrationen	430

Del 2

12	<i>Författningskommentar</i>	433
12.1	Förslaget till lag om renskötselrätt	433
12.2	Förslaget till lag om bedrivande av rennäring.....	500
12.3	Förslaget till lag om ändring i skogsvårdslagen (1979:429)	516
12.4	Förslaget till lag om ändring i konkurslagen (1987:672)	521
	<i>Reservationer och särskilda yttranden</i>	523
	<i>Bilagor</i>	555
1	Direktiven med hänvisningar till betänkandetexten	555
2	Tabell med paragrafer i rennärlingslagen och motsvarande bestämmelser i förslaget	563
3	Tabell med paragrafer i förslaget och motsvarande bestäm- melser i rennärlingslagen	573
4	Statistik från riksskogstaxeringen.....	579
5	Renbete	619
	<i>Litteraturförteckning</i>	655

Sammanfattning

Samerna har sedan lång tid tillbaka bott i norra Skandinavien och på Kolahalvön. I äldre tid levde samerna av jakt, fiske och samlande. Renen var då ett viktigt bytesdjur. Över tiden förändrades samernas traditionella verksamhet till att arbeta med och följa en sammanhållen renhjord mellan olika betesmarker.

Samernas historiska bruk av marken har givit upphov till en särskild bruksrätt till fastighet, renskötselrätten. Renskötselrätten innebär att den som är same får använda mark och vatten på visst sätt till underhåll för sig och sina renar. Renskötselrätten tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd. I renskötselrätten ingår bl.a. rätt till renbete, jakt och fiske. Renskötselrättens närmare innebörd utvecklas i kapitel 2.

Samerna har enligt 1 kap. 2 § fjärde stycket regeringsformen ett grundlagsskydd i egenskap av etnisk minoritet. Riksdagen har uttalat att samerna i Sverige är en etnisk minoritet som i egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land intar en särskild ställning (prop. 1976/77:80, bet. 1976/77:KrU43, rskr. 1976/77:289).

Riksdagen inrättade år 1993 en särskild statlig myndighet, Sameetinget. De 31 ledamöterna i Sametinget utses genom val bland den samiska befolkningen. Regeringen beslutade den 19 oktober 2000 att tillkalla en särskild utredare för att göra en översyn av Sametingets organisation, sametingslagen (1993:327) och förordningen (1993:327) med instruktion för Sametinget (dir. 2000:70).

Uppdraget

Vi har haft i uppdrag att lämna förslag till en ny rennäringspolitik som ger underlag för en ekologiskt, ekonomiskt och kulturellt bärkraftig rennäring. Vidare skall vi bl.a. föreslå hur renskötelsen bör organiseras i framtiden, utreda vilka uppgifter som i fortsättningen bör vara myndighetsuppgifter samt granska förhållandet mellan rennäringen och andra areella näringar.

Våra utgångspunkter

För att uppnå målet, att skapa förutsättningar för en kulturellt, ekonomiskt och ekologiskt långsiktigt hållbar rennäring, har vi formulerat vissa delmål för arbetet med våra förslag. För att målet skall nås bedömer vi att förslagen måste

- förtydliga innebörden och regleringen av den civila rättigheten, renskötselrätten, som samebyarna grundar sin användning av mark och vatten på,
- förtydliga regleringen av förhållandet mellan renskötselrätten och äganderätten så att den samverkan beträffande markanvändningen som måste ske på det lokala planet bygger på klara regler om den ömsesidiga hänsyn markanvändarna har att ta gentemot varandra,
- öka inflytandet för medlemmarna i samebyarna över sin egen interna organisation,
- ge samebyarna och Sametinget ett ökat inflytande över administrationen av rennäringen och de stöd och ersättningar som tillkommer rennäringen, samt
- ge alla samer möjlighet att bli medlemmar i den sameby från vilken de kan härleda sitt ursprung och samebyarna möjlighet att själva besluta om villkoren för utövandet av medlemskap i samebyn.

I våra förslag om ett ökat inflytande för Sametinget har vi utgått från att utredningen om Sametingets organisation leder till en tydlighet när det gäller Sametinget som myndighet respektive folkvalt organ.

Mål för en ny rennäringspolitik (kapitel 4)

Vårt uppdrag har således varit att lämna förslag till en rennäringspolitik som ger underlag för en kulturellt, ekonomiskt och ekologiskt långsiktigt bärkraftig rennäring. Vi föreslår därför tre mål för rennäringspolitiken. Dessa mål gäller kultur, ekonomi och miljö. De tre målen är ömsesidigt beroende av varandra och inget kan sägas vara överordnat de andra.

Kulturellt mål

Samernas strävan att bevara och utveckla rennäringen och andra traditionella samiska näringar som en grund för samisk kultur skall främjas.

En viktig följd av detta mål är att det är samernas egna prioriteringar, inom de ramar de förfogar över, som skall vara avgörande för hur staten skall utforma olika främjande åtgärder.

Sverige har gjort internationella åtaganden som kan ses som en ram för ett kulturellt mål. Genom dessa har Sverige åtagit sig att främja de förutsättningar som är nödvändiga för att personer som tillhör en minoritet skall kunna bibehålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv. I det här sammanhanget har kultur ansetts innefatta även t.ex. minoritetsgruppers traditionella markanvändning.

Ekonomiskt mål

Samerna skall så långt möjligt ha förutsättningar för att utveckla och upprätthålla ett samiskt näringsliv med renskötselrätten som grund.

På samma sätt som för annat näringsliv har vi utgått från att det är näringsidkarna själva som genom egna beslut skall utveckla näringen. Även för detta mål är det en viktig utgångspunkt att samerna i så stor utsträckning som möjligt skall besluta i sina egna angelägenheter.

Miljömål

Verksamheter som bedrivs med stöd av renskötselrätten skall utövas med hänsyn till

- naturresursernas långsiktiga produktionsförmåga,
- den biologiska mångfalden,
- natur- och kulturmiljövärden och
- värden för friluftslivet.

Rennäringen har stor betydelse för upprätthållandet av natur- och kulturmiljövärdena i fjällen. Samtidigt kan renskötseln även påverka miljön negativt. Ett miljömål för rennäringen, bör enligt vår uppfattning, formuleras mot den bakgrunden.

Vår utgångspunkt är att samerna själva bör ha ansvaret för hur deras näringsliv skall se ut. Vi anser därför att ett miljömål bör gälla för alla verksamheter som utövas med stöd av renskötselrätten. Ett sådant mål bör utformas så att de allmänna målsättningarna för miljöpolitiken uppnås. Samtidigt får inte resursernas betydelse för samiskt näringsliv och kultur motverkas.

Förvaltningen av renskötselrätten (kapitel 5)

Samer bedriver med stöd av renskötselrätten renskötsel, jakt och fiske inom renskötselområdet. Renskötselområdet omfattar cirka en tredjedel av Sveriges yta och berör Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands, Gävleborgs och Dalarnas län.

För att kunna nyttja renskötselrätten måste den som är same vara medlem i sameby. Vilka som är medlemmar är bestämt i rennäringslagen. Samebyn är en egen juridisk person och det finns särskilda regler för hur den skall vara organiserad. Det är dock de enskilda medlemmarna som äger renarna och bedriver rennäring i form av t.ex. enskild firma.

Varje sameby är knuten till en bestämd del av renskötselområdet, byområdet. Enligt rennäringslagen är det länsstyrelsen som fattar beslut om indelning i byområdet.

Renskötselområdet

Renskötsel får bedrivas hela året i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten och marken antingen tillhör eller vid utgången av juni 1992 tillhörde staten (kronomark) eller utgör renbetesland, på renbetesfjällen i Jämtlands län, inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete.

Renskötsel får bedrivas från oktober till april i övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen, inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där renskötsel av ålder bedrivs vissa tider av året.

Vi föreslår att Sametinget, i stället för länsstyrelserna, skall fatta beslut om indelning i byområde. Innan Sametinget fattar beslut skall som huvudregel sammanträde hållas med de berörda samebyarna. Det är

dock inte nödvändigt att hålla sammanträde om samebyarna är överens och indelningen är lämplig för sitt ändamål. Berörda fastighetsägare bör få en möjlighet att yttra sig över den planerade indelningen.

Vårt förslag till nya regler om indelning i byområde innebär inte att äldre beslut om indelning automatiskt upphör att gälla.

Samebyn

Vi anser att det alltjämt skall finnas tvingande regler om sameby. Det innebär att lagen skall innehålla en bestämmelse om att det för förvaltningen av renskötselfrågan inom ett visst område skall finnas en sameby.

Bakgrunden till förslaget är att vi utgår från att renskötselfrågan i huvudsak är en kollektiv rättighet. Den tillkommer den samiska befolkningen och utövas i dag av medlemmar i sameby. Vi har funnit att en lagregel om att det skall finnas en sameby för att förvalta renskötselfrågan inom ett visst område är den mest ändamålsenliga lösningen.

Vi föreslår att reglerna för samebyn så långt som möjligt skall vara desamma som för ekonomiska föreningar. Det innebär bl.a. att samebyn ensam skall svara för sina skulder. Medlemmarna skall inte längre ha något personligt betalningsansvar för samebyns skulder. När det gäller frågor kring bildande och upplösning av samebyn samt frågor om medlemskap krävs särskilda regler för samebyn. Förbudet för samebyar att bedriva annan verksamhet än renskötsel tas bort.

Vi föreslår att samebyn som medlemmar skall anta alla samer som kan härleda sitt ursprung från samebyn. Kravet på att medlem skall vara same gäller inte make eller sambo till medlem. Sametinget skall kunna pröva frågan om en sökande är same eller har sitt ursprung i samebyn om det uppstår oenighet. Vid bystämman skall röstning, som huvudregel, ske så att varje myndig medlem har en röst. Om minst en medlem begär det skall i frågor som rör renskötseln, jakt och fiske varje medlem ha en röst för varje ren han eller hon innehar.

Särskild lag om renskötselfråga

Vårt uppdrag har bl.a. inneburit att vi gjort en total översyn av rennäringslagstiftningen. Vi föreslår att rennäringslagen skall ersättas av två lagar, lagen om renskötselfråga och lagen om bedrivande av rennäring.

I lagen om renskötselfråga finns regler som i huvudsak är av civilrättslig karaktär. Det är regler som beskriver hur renskötselfrågan konkret får utövas, det område där den gäller, vem som skall förvalta den

och vad som gäller förhållandet mellan renskötselrätten, äganderätten och andra särskilda rättigheter till fast egendom.

I dag regleras både civilrättsliga förhållanden och hur rennäring får bedrivas i rennärlagen. Detta kan leda till att renskötselrätten inte alltid uppfattas som en särskild rätt till fast egendom. Syftet med att föreslå två lagar är att göra tydligt att det dels är fråga om en särskild rätt till fast egendom, dels en näring som bedrivs med stöd av denna rättighet.

Hänsyn och samverkan mellan samebyar och andra markanvändare (kapitel 6)

Inom renskötselområdet bedriver samebyarna naturbetesbaserad renskötsel. Inom samma område pågår många andra typer av markanvändning. För att skapa goda förutsättningar för en kulturellt, ekologiskt, och ekonomiskt långsiktigt hållbar rennäring behövs hänsyn till samebyarnas behov av mark för naturbetesbaserad renskötsel och ökad samverkan mellan samebyarna och andra markanvändare. Sådan samverkan skall bygga på ömsesidig respekt och hänsyn för varandras rätt och behov av att använda marken för olika ändamål.

Det förekommer i dag liksom tidigare störningar för samebyarnas renskötsel och konflikter mellan samebyarnas och andras markanvändning på flera håll.

De konflikter som förekommer i dag beror i många fall på oklarheter som rör vad samebyarnas renskötselrätt innebär och hur den förhåller sig till äganderätten samt var renskötselrätten gäller.

En del av orsaken till de konflikter som finns rörande jakten och fisket inom renskötselområdet är också att det finns oklarheten om omfattningen av den jakt- och fiskerätt som är en del av renskötselrätten och hur denna jakt- och fiskerätt förhåller sig till markägares och statens jakt- och fiskerätt.

För att åstadkomma hänsyn till samebyarnas behov av mark för naturbetesbaserad renskötsel och en ökad samverkan mellan samebyarna och andra markanvändare föreslår vi följande åtgärder,

- en tydligare reglering av renskötselrätten och hur den förhåller sig till äganderätten,
- en klarare reglering av den hänsyn som måste visas av rennäringen gentemot andra intressen,
- en klarare reglering av den hänsyn som måste visas av skogsbruket gentemot rennäringen,

- ökad kunskap hos andra markanvändare om vilka förutsättningar som krävs för att bedriva en naturbetesbaserad renskötsel och hur olika typer av konkurrerande markanvändning påverkar dessa förutsättningar samt ökad kunskap hos renskötare om vilka förutsättningar som krävs för annan markanvändning inom renskötselområdet och hur renskötseln påverkar denna,
- stöd för lokal samverkan mellan samebyar och andra markanvändare rörande markanvändningen. I vissa fall medling och konfliktlösning,
- ökat deltagande av samebyarna och Sametinget i beslutsprocessen när ny markanvändning planeras,
- en utredning om omfattningen av vars och ens jakt- och fiskerätt såväl på privatägd som på statlig mark inom renskötselområdet, med särskild uppmärksamhet kring den mark som avsattes för samernas bruk och som i gällande lagstiftning tolkas som kronomark ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen.

På statlig mark inom renskötselområdet – dvs. mark som förvaltas av staten – föreslår vi att hänsynen för samebyarnas markanvändning för renskötsel och annan samisk markanvändning särskilt lyfts fram i markförvaltningen. Löpande samråd bör ske med samebyarna om hur den statliga marken skall förvaltas. Det skall tydligare markeras att kronomarken ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen i första hand är avsedd för samebyarnas renskötsel och annan samisk markanvändning. Statens fastighetsverk och länsstyrelserna kommer även fortsättningsvis att förvalta denna mark men skyddet för samebyarnas markanvändning och samebyarnas möjlighet att delta i förvaltningen av marken skall förtydligas. Skogssamebyarna får samma rätt till ersättning för nyttjanderättsupplåtelser inom sin året-runt-mark som den rätt till ersättning fjällsamebyarna nu har på sin året-runt-mark enligt 34 § rennäringslagen.

Rennäringen (kapitel 7)

Vi föreslår att regler som har anknytning till hur rennäringen bedrivs skall regleras i en särskild lag. Motivet för det framgår ovan när vi beskriver lagen om renskötselrätt. Vår utgångspunkt för förslaget till lag har varit att förenkla regelsystemet i enlighet med moderna förvaltningsprinciper och att beslutanderätten så långt möjligt delegeras.

Tillsyn över förvaltningen av betesresursen

Vi föreslår att samebyarna skall redovisa tillståndet för sina betesmarker. Utifrån bl.a. dessa redovisningar, fältstudier, studier av slaktstatistik och anmälningar angående strövrenar och sammanblandade renhjordar skall Sametinget utöva tillsyn över att samebyarnas förvaltningar av renbetet lever upp till miljömålen. Sametinget skall även bestämma ett högsta tillåtna renantal för varje sameby, som ytterligare ett led i tillsynen. Sametinget bör tillsammans med berörda kontinuerligt utvärdera att de fastställda högsta renantalen är relevanta.

Koncessionsrenskötsel

Koncessionsrenskötsel bedrivs nedanför lappmarksgränsen i Kalix och Torne älvdalar. Renskötseln får där endast bedrivas året runt sedan länsstyrelsen givit en eller flera samer tillstånd, koncession, att inom ett visst område hålla såväl egna renar som renar som tillhör markägarna i området, skötesrenar. Förutom koncessionshavaren deltar även ägarna av skötesrenar i viss utsträckning i renskötseln. Det är skötesrenägarna som tillsammans med koncessionshavaren fattar beslut om hur renskötseln skall bedrivas.

Den vanligaste kategorin skötesrenägare är markägare. För att en markägare skall få vara skötesrenägare måste han äga jordbruksfastighet i koncessionsområdet och vara bosatt på fastigheten eller åtminstone inom den del av Norrbottens län där koncessionsrenskötsel får bedrivas.

Vi anser att koncessionsrenskötseln, på grund av sin kulturella betydelse och för att den bidrar till sysselsättningen i området, bör finnas kvar. Vi föreslår att koncessionsrenskötseln inte längre skall vara hänvisad till att bedrivas i form av sameby. Det är en konsekvens av att vårt förslag till nya regler för samebyn bygger på förvaltning av renskötselrätten. I stället bör förhållandet mellan skötesrenägarna och koncessionshavaren regleras genom villkor i koncessionen.

Vi föreslår att möjligheten att ha skötesrenar utvidgas något. Det innebär att den som äger jordbruksfastighet i området men är bosatt någon annanstans i Norrbottens län skall kunna ha skötesrenar. Länsstyrelsen bör få en möjlighet att om det föreligger särskilda skäl medge undantag från regeln att det får finnas högst trettio skötesrenar per hus håll hos koncessionshavaren.

Vi anser inte att förslagen i utredningen om Muonio sameby bör genomföras.

Renmärken

Inom renskötelsen har sedan gammalt tillämpats metoden att skilja mellan olika renägares renar genom märken som skärs i renarnas öron. Renmärkena liknas av renskötarna vid lagfartsbevis och handlaget vid märkningen är en del av deras yrkesskicklighet.

Renmärkenas utseende, tidpunkten för märkningen m.m. är detaljerat reglerat i rennärlingslagen och tillhörande föreskrifter. Renmärkena registreras efter beslut av länsstyrelsen.

Vi föreslår att det alltjämt skall finnas ett tvång i lag att märka renar. Sametinget skall föra ett register över renmärken. Registreringen skall skydda märkeshavarnas märken mot förväxlingsbara märken.

Övriga bestämmelser om renmärken och märkning av ren skall meddelas i förordning eller Sametingets föreskrifter.

Stöd och ersättningar m.m. (kapitel 8)

Vi har kartlagt de stöd och ersättningar som kommer rennäringsen och den samiska kulturen till del. Vi återkommer till detta i kapitel 8. En sammanfattning av resultatet framgår av tabell 8. 1.

Med utgångspunkt från de övergripande målen föreslår vi fyra nationella mål för stöden till rennäringsen. Stöden skall

- främja samernas egna strävanden att utveckla sin näring,
- främja ett optimalt betesutnyttjande,
- förbättra det ekonomiska resultaten inom renskötelsen, samt
- främja en hållbar utveckling av fjällen och renskötelsesområdet i övrigt med beaktande av natur- och kulturmiljövärden.

Vi föreslår att Sametinget får i uppdrag att utforma stöden till rennäringsen inom ramen för de nationella målen för dessa. Vi föreslår vidare att ansvaret för att administrera de medel som riktar sig till rennäringsen bör flyttas från Statens jordbruksverk till Sametinget.

Den statliga rennäringsadministrationen (kapitel 9)

Mål- och resultatstyrning av statens verksamhet är utgångspunkten för våra förslag. Vi har funnit att många uppgifter som i dag är myndighetsuppgifter kan upphöra att vara det och uppgifterna kan handhas av samerna själva. Hanteringen av de kvarvarande myndighetsuppgifterna kan förenklas och en bättre samordning av frågor som rör samer kan komma till stånd.

Vi föreslår att regeringen inrättar en särskild enhet inom regeringskansliet för alla samefrågor med en ansvarig minister och att merparten av de kvarvarande myndighetsuppgifterna som rör rennäringen och som i dag handläggs av Statens jordbruksverk överförs till Sametinget. Sametinget bör också vara central förvaltningsmyndighet (sektorsmyndighet) för rennäringsfrågor. Vi föreslår vidare att Sametinget skall ha ansvar för tillsynen över att rennäringen tar den hänsyn till miljön och övriga allmänna intressen som föreskrivs i lagen om bedrivande av rennäring.

Vi föreslår att styrelsen för Samefonden upphör och att fonden överförs till Sametinget.

Länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län skall ha ansvaret för frågor kring markupplåtelse inom sitt område och vi föreslår att uppgifterna för rennäringsdelegationerna tydliggörs i instruktionen för länsstyrelserna.

När det gäller administrativa frågor som rör skogsbruk – rennäring föreslår vi att frågorna blir kvar på skogsvårdsstyrelserna och att regeringen finner former för att ge samerna inflytande i beslutsprocessen. Eftersom vi har som utgångspunkt att samerna bör tillförsäkras inflytande i statliga beslut som berör rennäringen som allmänt intresse, föreslår vi att regeringen överväger att utse en samisk ledamot i statliga beslutsorgan såsom styrelserna för Skogsstyrelsen, skogsvårdsstyrelserna, Naturvårdsverket, Statens fastighetsverk m.fl.

Kostnader (kapitel 11)

Våra förslag innebär i ett långsiktigt perspektiv huvudsakligen omfördelningar av tillgängliga medel. I några fall innebär förslagen att ytterligare resurser bör avsättas genom ökade anslag över statsbudgeten. Vi föreslår en rad tillfälliga insatser som syftar till att underlätta införandet av ny lagstiftning främst inom samebyarna och öka samverkan och minimera konflikterna mellan rennäringen och andra markanvändare.

De tillfälliga insatserna beräknas kosta nio miljoner kr per år under en treårsperiod. Vidare föreslår vi åtgärder som innebär att ersättningar i några fall betalas till rennäringen respektive skogsbruket. Dessa åtgärder samt viss ökad administration inom skogsvårdsorganisationen bedöms kosta 3,6 miljoner kr årligen. Medlen bör tas genom omfördelningar inom ramen för utgiftsområde 23; Jord och skogsbruk, fiske med anslutande näringar.

Oktiigeassu

Sámit leat doložiid rájis orron davvi Skándinávias ja Guoládatnjárggas. Dolin elle sámit bivdduin, guolástemiin ja čoaggimiin. Goddi lei dalle deatálaš bivdoealli. Áiggiid mielde rievddai sámiid árbevirolaš eallinnámle dasa ahte bargat ealuiguin ja čuovvut daid guohtuneatnamiid gaskkas.

Sámiid historjjálaš eanangeavaheapmi lea gártan šaddat earenoamáš geavahanvuoigatvuohtan opmodahkii, boazodoallovuoigatvuohtan. Boazodoallovuoigatvuohta mearkkaša dan ahte dat guhte lea sápmi oažžu geavahit eatnamiid ja čáziid vissis ládje iežas ja iežas bohccuid birgemii. Boazodoallovuoigatvuohta gullo sámi álbmogii ja dasa lea vuodđun vieruiduvvan oamasteapmi. Boazodoalluvuoigatvuhtii gullo ea.ea. vuoigatvuohta boazoguohtumii, bivdui ja guolásteapmái. Boazodoallovuoigatvuođa sisdoallu čilgejuvvo dárkileappot 2 kápihttalas.

Sámiin lea 1 káp. 2 § njeallját oasis ráđdehusnjuolggadusas vuodđoláhkasuodji čearddalaš unnitlohkun. Riikabeaivi lea cealkán ahte Ruota sámiin lea eamiálbmogin iežaset eatnamiin sierranas árvu (prop. 1976/77:80, bet. 1976/77:KrU43, rskr. 1976/77:289).

Riikabeaivi ášahii jagi 1993 sierranas stáhta eiseváldi, Sámedikki. Sámi álbmot nammada Sámedikki 31 lahttu válggaid bakte. Ráđdehus mearridii golggotmánu 19 beaivvi 2000 gohččut sierra čielggadeaddji dárkkistit Sámedikki organisašuvnna, Sámediggelága (1993:327) ja ášahusa (1993:327) Sámedikki njuolggadusaiguin (dir. 2000:70).

Gohčus

Mii leat gohččon buktit evttohusa odđa boazodoallopolitihkkii mii attálii vuodu ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš bistevaš boazodollui. Dasa lassin mii galgat ea.ea. evttohit movt boazodoallu galggalii orgániserejuvot boahteáiggis, čielggadit makkár doaimmat ovddosguvlui galggale leahkit eiseváldedoaimmat ja maiddáii suokkardit boazodoalu ja iežá areálalaš ealáhusaid gaskavuoda.

Min vuolgga

Mii leat hábmen vissis oasseulbmila iežamet bargui evttohusaiguin vai joksat ulbmila, ráhkadit eavttuid kultuvralaš, ekonomalaš ja ekologalaš guhkitáigái bastevaš boazodollui. Mii oaivvildit ahte ulbmila joksama várás fertejit evttohusat

- čielggadallat dan siviila vuoigatvuoda, boazodoallovuoigatvuoda, sisdoalu ja njuolggadusaid, mat lea vuodđun čearuid eatnamiid ja čáziid geavaheapmái,
- čielggadallat njuolggadusaid boazodoallovuoigatvuoda ja oamastanvuoigatvuoda gaskavuhtii nu ahte dan oktavuodas mii ferte leat báikkálaš eanangeavaheamis leat vuodđon čielga njuolggadusat dasa movt goappáš eanangeavaheadjit galggale váldit vuhtii goabbat guoimmiska,
- lasidit čearuid miellahttuid váikkuhanfámu iežaset siskkáldas organisašuvnna badjel,
- addit čearuide ja Sámediggái eanet váikkuhanfámu boazodoallohálldahusa badjel ja daid doarjagiid ja buhtadusaid badjel mat leat boazodollui, ja
- addit visot sámiide vejolašvuoda šaddat miellahttun dan čerrui gos sis leat máttut ja addit čearuide vejolašvuoda ieža mearridit eavttuid miellahttovuoda ávkkástallamii čearus.

Iežamet evttohusas lasihit Sámedikki váikkuhanfámu leat vuolgán das ahte čielggadus Sámedikki organisašuvnna birra dahká čielgaseabbun mii Sámediggi lea eiseváldin ja álbmotválljejuvvon orgánan.

Ulbmil ođđa boazodoallopoltiikkii (kápihttal 4)

Min bargu lea danin leamaš addit evttohusa boazodoallopoltiikkii mii addá vuodu kultuvrralaš, ekonomalaš ja ekologalaš guhkitáigái bastevaš boazodollui. Mii evttohit danin golbma ulbmila boazodoallopoltiikkii. Dát ulbmilat gusket kultuvrii, ekonomiai ja birrasii. Dát golbma ulbmila leat gaskaneaset gittalaga iige ovttatge sáhte lohkat leat daid nuppiid badjelis.

Kultuvralaš ulbmil

Sámiid viggamuš bisuhit ja ovddidit boazodoalu ja iežá árbevirolaš sámi ealáhusaid mat leat vuodđun sámi kultuvrii galgá oažžut doarjaga.

Deatálaš čuovus dán ulbmilii lea ahte sámiid iežaset vuoruheamit, addojuvvon meriid siste, leat dat mat galget mearridit movt stáhtta hábme sierranas ovddidandoaimmaid.

Ruotta lea dahkan mánggaid riikkaidgaskasaš lohpadusaid mat sáhttet adnot mearrin kultuvralaš ulbmilii. Dáid bakte lea Ruotta lohpidan ovddidit daid eavttuid mat leat dárbbášlaččat dasa ahte olbmot geat gullojit unnitlohkui sáhttet bisuhit ja ovddidit iežaset kultuvrra ja gáhttet daid deatálaš osiid iežaset identitehtas, namalassii oskku, giela, dábiid ja kulturárbbi. Dán oktavuodas adno kultuvrii gullot maid o.m. unnitloguovkku árbevirolaš eanangeavaheapmi.

Ekonomalaš ulbmil

Sámit galget nu guhkás go vejolaš atnit eavttuid ovddidit ja bisuhit sámi ealáhusaid maidda lea vuodđun boazodoallovuoigatvuohta.

Seammáládje go iežá ealáhusaide mii leat vuolgán das ahte ealáhusdoallit han iežaset mearrádusaiguin galget ovddidit ealáhusa. Dán ulbmilii maid lea deatálaš vuolgga dat ahte sámit nu guhkás go vejolaš galget mearridit iežaset áššiin.

Birasulbmil

Doaimmat maidda lea vuodđun bozodoallovuoigatvuohta galget eatnamiid geavahettiin váldit vuhtii

- luondduresurssaid buvttadanmuni guhkitáigái,
- biologalaš eatnatvuoda,
- luonddu- ja kulturmuitoárvvuid ja
- olgodaddama árvvuid.

Stuora árvu lea das ahte boazodoallu bisuha luonddu- ja kulturmuitoárvvuid duoddariin. Seammás sáhtta boazodoallu maid muosehuhtit luonddu. Dát galggalii min mielas Leahkit duogázin go boazodoalu birasulbmil hámuhuvvo.

Mii vuolgit das ahte sámít ieža galggale vástidit das makkárat sin ealáhusat leat. Danin mii atnit ahte dát birasulbmil galggalii guoskat visot doaimmaide madda lea vuodđun boazodoallovuoigatvuohta. Dakkár ulbmil galggalii hámuhuvvot nu ahte biraspolitihka oktasaš ulbmilat devdojuvvojit. Seammás dát ii oaččo cakkadit resurssaid ávkinatnima sámiealáhusaide ja kultuvrii.

Boazodoallovuoigatvuođa hálddaheapmi (kápihttal 5)

Sámít geavahit boazodoallovuoigatvuođain boazodoalloguovllu boazodollui, bivdui ja guolásteapmái. Boazodoalloguovlu gokčá sullii goalmmádasa Ruota eatnamiin ja lea Norrbottena, Västerbottena, Jämtlandda, Västernorrlandda, Gävleborgga ja Dalarna leanain.

Boazodoallovuoigatvuođa geavaheami dihte ferte dat gii lea sápmi Leahkit miellahtun čearus. Boazodoallolágas lea mearriduvvon geat leat miellahtut čearus. Čearru lea ieš sierranas juridihkalaš persovdna ja das leat sierranas njuolggadusat organiseremii. Ovttaskas olbmot goit oamastit bohccuid ja atnet boazodoalu o.m. ovttaskas fírmán.

Juohke čearus lea iežas oassi boazodoalloguovllus. Boazodoallolága mielde mearrida leanastivra eatnamiid juohkima čearuid gaskkas.

Boazodoalloguovlu

Boazodoallu oažžu geavahit Norrbottena ja Västerbottena sámieatnamiid jagiid birra sihke gilvinráji bajábealde ja dan ráji vuolábealde dain eatnamiin gos vuovdeboazodoallu doložiid rájis lea gidđat, geasset dehe čakčat ja gos eanan gullo dehe geassemánu 1992 loahpas gullui stáhttii (ruvnaeatnamat) dehe lea boazoguhtuneanan, boazoguhtunduoddariid Jämtlandda leanas, dain guovlluin Jämtlandda ja Dalarna leanain mat geassemánu 1992 loahpas gulloje stáhttii ja ledje váseidihte lohpiduvvon boazoguhtumii.

Boazodoallu oažžu golggotmánus gitta cuoŋománnui geavahit iežá osiid sámieatnamiin gilvinráji vuolábealde, dakkár guovlluin sámieatnama ja boazoguotunduoddariid olggobealde gos boazodoallu doložiid rájis lea muhtin áiggi jagis.

Mii evttohit ahte Sámediggi, leanastivrraid sadjái, galgá mearridit eatnamiid juohkima čearuid gaskkas. Ovdal go Sámediggi mearrida galgá vuodđonjuolggadussan lea dat ahte čoahkkin dollot gullelaš čearuiguin. Dat ii leat goit dárbblaš jos čearut leat ovttaoavilis ja

juohkin lea vuogas. Gullevaš eananoamasteaddjit galggale oažžut vejolašvuoda addit iežaset oainnu plánejuvvon juohkima birra.

Min evttohus odđa juohkinnjuolggadusaide čearuid eatnamiidda ii mearkkaš ahte ovddeš juohkinmearrádusat automáhtalaččat fámuhuvvet.

Čearru

Mii atnit ahte galget ein leahkit bággonjuolggadusat čearuid birra. Dat mearkkaša ahte lágas galgá leahkit njuolggadus dasa ahte vassis guovllu boazodoallovuoigatvuoda hálldaheapmái galgá gávdnot čearru.

Duogáš evttohussii lea dat ahte mii vuolgit das ahte boazodoallovuoigatvuoha eanaš lea kollektiiva vuoigatvuoha. Dat gullo sámi álbmogii ja čearuid miellahttut geavahit dan odne. Mii oaivvildit ahte lánkanjuolggadus dasa ahte galgá gávdnot čearru juohke guovllu boazodoallovuoigatvuoda hálldaheami várás lea buoremus čoavddus.

Mii evttohit ahte njuolggadusat čearuide nu guhkás go vejolaš galget leat seammá lágánat go ekonomalaš servviide. Dat mearkkaša dan ahte čearru akto gokčá iežas velggiid. Miellahttuin ii leat šat persuvnnalaš ovddasvástádus máksit čearu velggiid. Mii guoská čearu vuodđudeapmái ja heaittiheapmái ja miellahttugažaldagaide gáibiduvvojit sierranas njuolggadusat čearuide. Gielddus čearuide atnit iežá doaimmaid go boazodoalu válde eret.

Mii evttohit ahte čearru galgá miellahttun váldit visot sámiid geain leat máttut čearus. Gáibádus ahte miellahttu galgá leat sápmi ii guoskka miellahttu eamida/isida dehe ovttasorru. Jos lea soabatmeahttunvuoha de galgá Sámediggi sáhttit iskat lea go ohcci sápmi dehe leat go sus máttut čearus. Čearu čoahkkimis galgá jienasteapmi, oavenjuolggadussan, dahkkot nu ahte juohke rávis miellahttus lea okta jietna. Jos unnimusat okta miellahttu gáibida galgá áššin mat gusket boazodoalu, bivddu ja guolásteami juohke miellahttus leahkit okta jietna juohke bohcco ovddas man son oamasta.

Sierra lánka boazodoallovuoigatvuoda birra

Min gohčus lea mearkkašan ea.ea. dan ahte mii leat ollislaččat divodan boazodoallopárisaheami. Mii evttohit ahte boazodoallopárisaheami galget boahit guokte lága, lánka boazodoallovuoigatvuoda birra ja lánka boazodoalu birra.

Boazodoallovuoigatvuoda lágas leat eanaš civiilavuoigatvuodalaš njuolggadusat. Dat leat njuolggadusat mat čilgejit movt boazodoallovuoigatvuoha konkrehtalaččat oažžu geavahuvvot, dan guovllu gos dat oažžu adnot, gii oažžu hálddahit dan ja makkár lea boazodoallovuoigatvuoda, oamastanvuoigatvuoda ja iežá sierranas opmodatvuoigatvuodaid gaskavuohta.

Odne ásahallo boazodoallolágas sihke siviilavuoigatvuodalaš áššit ja dat movt boazodoallu galgá leat. Dat sáhttá dagahit ahte boazodoallovuoigatvuoha ii álot ipmirduvvo sierranas opmodatvuoigatvuohtan. Guovtti lága evttoheamiin lea oaivilin dahkat čielggasin dan ahte lea jearaldat sihke sierranas opmodatvuoigatvuodas ja ealáhusas mii vuodđoduvvo dán vuoigatvuoda nala.

Vuhtiiváldin ja oktavuoha čearuid ja iežá eanangeavaheddjiid gaskkas (kápihttal 6)

Boazodoalloguovllus geavahit čearut luonddoguohtuma boazodollui. Seamamá guovllus leat máŋga iežálágán eanangeavaheami. Vai oažžut buriid eavttuid kultuvralaš, ekologalaš ja ekonomalaš guhkitáigái bistevaš boazodollui dárbbahuvvo sihke čearuid boazodoalu dárbu luonddoguohtuneatnamiidda vuhtiiváldot ja dárbbahuvvo maid eanet oktavuoha čearuid ja iežá eatnangeavaheddjiid gaskkas. Dákkár oktavuoda vuodđun galgá leahkit ahte goappášagaid vuoigatvuoha ja dárbu geavahit eatnama iešgudetládje adno árvvus ja váldo vuhtii.

Čearuid boazodoalu ráfehuhttin ja riiddut čearuid ja iežáid eanangeavaheami gaskkas gávdnojit máŋgga guovllus odne nu go ovdal.

Otná riidduide lea máŋgii vuodđun dat ahte ii leat čielggas mii čearuid boazodoallovuoigatvuoha lea ja makkár gaskavuohta das lea eananoamasteapmái ja main guovlluin boazodoallovuoigatvuoha lea fámus.

Oassesivva riidduide bivddu ja guolásteami birra boazodoalloeatnamiin lea maid ahte ii leat čielggas man viiddis dat bivdo- ja guolástanvuoigatvuoha lea mii lea oassin boazodoallovuoigatvuodas ja movt dán bivdo- ja guolástanvuoigatvuoda gaskavuohta lea eananoamasteddjiid ja stáhta bivdo- ja guolástanvuoigatvuhtii.

Vai čearuid boazodoalu dárbu luonddoguohtoneatnamiidda váldo vuhtii ja vai eanet oktavuoha čearuid ja iežá eanangeavaheddjiid gaskkas oaččuhuvvo evttohit mii čuovvovaččaid,

- čielgaset njuolggadusat boazodoallovuoigatvuoda birra ja makkár oktavuoha das lea oamastanvuoigatvuhtii,
- čielgaset njuolggadusat dasa mainna lágiin boazodoallu ferte váldit vuhtii iežá beroštumiid,
- čielgaset njuolggadusat dasa mainna lágiin meahccedoallu ferte váldit vuhtii boazodoalu,
- eanet diehtu iežá eanangeavaheddjiide das makkár eavttuid boazodoallu gáibida luondduguohtuma geavaheapmái ja das movt iešguđetlágán gilvaleaddji eanangeavaheapmi váikkuha dáidda eavttuide ja maid eanet diehtu boazodolliide das makkár eavttuid iežá eanangeavaheapmi gáibida boazodoalloguovllus ja movt boazodoallu váikkuha dasa,
- doarjja báikkálaš oktavuhtii eanangeavahanáššiin čearuid ja iežá eanangeavaheddjiid gaskkas. Muhtimin soabahallan ja riidočoavdin,
- čearuide ja Sámediggái eanet oasálastin mearridallamiidda go odđa eanangeavaheamit plánejuvvojit,
- čielggadit juohkehačča bivdo- ja guolástanvuoigatvuoda mahtodaga sihke ovttaskas ja stáhta eatnamiin boazodoalloguovllus, earenoamážit dain eatnamiin mat biddjoje sámiid geavahussi ja mat dálá láhkaásahusain gohčoduvvojit ruvnaeatnamin gilvinráji bajábealde ja boazoguohtunduoddarin.

Stáhta eatnamiin boazodoalloguovllus – d.m. eatnamiin maid stáhtta hálddaha – mii evttohit ahte čearuid boazodoalu eanangeavaheami ja iežá sámi eanangeavaheami vuhtiiváldin oažžu sierra fuomášumi eananhálldaheamis. Virolaš ráddádallamat galggale dollot čearuiguin dan birra movt stáhta eanan galgá hálddahuvvot. Galgá čielgaseappot čujuhuvvot ahte ruvnaeatnamat gilvinráji bajábealde ja boazoguohtunduoddarat ovddemusat leat oaivvilduvvon čearuid boazodollui ja iežá sámi eanangeavaheapmái. Stáhta opmodatdoaimmahat ja leanastivrrat bohtet ein ovddosguvlui hálddahit dán eatnama muhto suodji čearuid eanangeavaheapmái ja čearuid vejolašvuhtii váldit oasi eananhálldaheamis galgá leahkit čielgaseabbu. Vuovdečearut ožžot sin birrajagieatnamiin seammá buhtadusrievtti geavahanlobiid ovddas go dat buhtadusriekti mii dál lea duottarčearuin birrajagieatnamiin boazodoallolága 34 § mielde.

Boazodoallu (kápihttal 7)

Mii evttohit ahte daid njuolggadusaid váras mat gusket boazodollui galgá ásahuvvot sierra láhka. Sivvan dasa boahtá ovdan dás bajil gos čilget boazodoallovuoigatvuoda laga birra. Láhkaevttohusa oaiivilin lea

geahpidit njuolggadusráhkadusa odđáigásaš hálldahanprinsihpaid mielde ja nu guhkás go vejolaš delegeret mearridanvuoigatvuoda.

Guohtuneatnamiid geavaheami bearráigeahččan

Mii evttohit ahte čearut galget čilget sin guohtuneatnamiid dili. Ea.ea. dáid čilgehusaid, meahciiskkademiid, njuovvanstáhtistihkaid ja bođubohccuid ja masttademiid almmuhemiid vuodul galgá Sámediggi geahččat bearrái ahte čearuid guohtuneatnamiid geavaheapmi čuovvu birasulbmiliid. Oktan oassin bearráigeahččamis galgá Sámediggi maid mearridit alimus lobálaš boazologu juohke čerrui. Sámediggi galggalii ovttas daiguin geaidda dat gullo duollet dálle árvvoštallat leat go alimus boazologut vuohkkasat.

Konsešuvdnaboazodoallu

Konsešuvdnaboazodoallu lea sámieananráji vuolábealde Gálás ja Durdnos eatnolegiin. Boazodoallu oažžu Leahkit doppe jagiid birra easka maŋŋil go leanastivra lea addán ovttá dehe moatti sápmái lobi, konsešuvnna, muhtin guovllus atnit sihke iežas bohccuid ja eananoamasteddjiid bohccuid, geahččobohccuid. Earret dat geas lea konsešuvdna bargat maid geahččoboazoeaiggádat muhtin muddui bohccuiguin. Geahččoboazoeaiggádat ovttasráđiid dainna geas lea konsešuvdna mearridit movt bohccuiguin bargat.

Lea dábálaš ahte dat geas leat geahččobohccot lea eananoamasteaddji. Eananoamasteaddji oažžu atnit geahččobohccuid jos sus lea eanandoalloapmi konsešuvdnaguovllus ja orru dan opmodagas dehe goit dan guovllus Norrbottena leanas gos konsešuvdnaboazodoallu lea.

Mii atnit ahte konsešuvdnaboazodoallu, kultuvralaš mearkkašumi dihte ja danin go dat barggaha guovllu olbmuid, galggalii ein bissut. Mii evttohit ahte konsešuvdnaboazodoallu ovttastat ii šat galgga leat čearu hámis. Dat vuolgá das ahte čearuid odđá njuolggadusaide lea boazodoallovuoigatvuoda hálldaheapmi min evttohusaid vuodđun. Dan sadjái galggale konsešuvnna mearriduvvot eavttut konsešuvnna doalli ja geahččoboazoeaiggádiid gaskavuhtii.

Mii evttohit ahte vejolašvuohta atnit geahččobohccuid viiddiduvvo veaháš. Dat mearkkaša ahte dat gii oamasta eanandoalu dan guovllus muhto orru iežá báikkis Norrbottena leanas oažžu atnit geahččobohccuid. Leanastivra galggalii oažžut vejolašvuoda jos leat

earenoamáš sivat miedihit earu njuolggadusain ahte veagas eai oaččo leat eanet go golbmalogi geahččobohcco konsešuvnna doalli luhtte.

Min mielas eai galgga evttohusat Muonio čearu čielggadeamis čadahuvvot.

Bealljemearkkat

Čuohppat mearkkaid bohcco belljiide lea boazodoalloguovllus doložis leamaš vuohkin earuhit iešguđet oamasteddjiid bohccuid. Boazogeahččit buohtastit bealljemearkkaid oamastanduodaštusain ja mearkunčehppodat lea oassi sin ámmátčehppodagas.

Bealljemearkasánit, mearkunáigi j.ea. leat dárkilit mearriduvvon boazodoallolágas ja gullelaš njuolggadusain. Bealljemearkkaid registrerema mearrida leanastivra.

Mii evttohit ahte lágain galgá ein bákkuhit bohccuid mearkut. Sámediggi galgá doallat bealljemearkaregistera. Registreren galgá suddjet mearkaeaggáid mearkkaid lotnašuvvat iežá mearkkaiguin.

Iežá mearrádusat bealljemearkkaid ja bohccuid mearkuma birra galget diedihuvvot ásahasas dehe Sámedikki njuolggadusain.

Doarjagat ja buhtadusat j.ea. (kápihttal 8)

Mii leat kárten daid doarjagiid ja buhtadusaid mat bohtet boazodollui ja sámi kultuvrii ávkin. Mii bohtit dasa 8 kápihttalis. Oktiigeassu bohtosiin oidno tabeallas 8.1.

Oppalaš ulbmiliid vuodul mii evttohit njeallje nášuvnnalaš ulbmila boazodoalldoarjagiidda. Doarjagat galget

- ovddidit sámiid iežaset viggamušaid ovddidit ealáhusaset,
- ovddidit optimala guohtungeavaheami,
- buoridit boazodoalu ekonomalaš bohtosiid, ja
- ovddidit bistevaš ovdáneami duoddariin ja muđuid boazodoalloguovllus luonddo- ja kulturmuitoárvvuid vuhtiiválddidettiin.

Mii evttohit ahte Sámediggi oažžu bargun hábmet boazodollui doarjagiid dáid nášuvnnalaš meriid siste. Mii evttohit maid ahte ovddasvástádus hálldahit daid ruđaid mat leat boazodoalu várás sirdojuvvot Eanandoalldoaimmahagas Sámediggái.

Stáhta boazodoallohálddahus (kápihttal 9)

Stáhta doaimmaid ulbmiliid ja bohtosiid stivren lea vuodđun min evttohusaide. Mii leat gávnahan ahte mánga doaimma mat odne leat eiseváldedoaimmat sáhttet heaittihuvvot ja dáid doaimmaid sáhttet sámít ieža gieđahallat. Dat báhcán eiseváldidoaimmat sáhttet álkiduvvot ja sámiiide guoski áššiid ovttahttin sáhttá buoriduvvot.

Mii evttohit ahte ráđdehus ásaha sierra ossodaga visot sámiaššiid várás ráđdehusa čállingodái mas lea ovddasvástideaddji minister ja ahte eanaš dain báhcán eiseváldidoaimmain mat gusket boazodollui maid Eanandoalloaimmahat odne gieđahalla sirdojuvvojit Sámediggái. Sámediggi galggalii maid leahkit guovddáš hálddahaniseváldin (sektoreiseváldin) boazodoalloáššiin. Mii evttohit maid ahte Sámediggi oažžu bearráigeahččanovddasvástádusa das ahte boazodoallu váldá vuhtii birra ja iežá almmolaš beroštumiid maid láhka boazodoalu birra mearrida.

Mii evttohit ahte Sámifoandda stivra heaittihuvvo ja ahte foanda sirdojuvvo Sámediggái.

Leanastivrrain Norrbottena, Västerbottena ja Jämtlandda leanain lea ovddasvástádus eanangeavahanlobiid addimis iežaset guovllus ja mii evttohit ahte boazodoallegeašuvnnaid ovddasvástádus čilgejuvvo dárkileappot leanastivrraid njuolggadusas.

Mii guoská meahccedoalu ja boazodoalu oktavuoda hálddahanáššiid ektui mii evttohit ahte dat áššit ein bissot meahccedoallostivrrain ja ahte ráđdehus gávdná vugiid addit sámiiide váikkuhanfámu mearridalladettiin. Go mis lea vuolggan ahte sámiiide galggalii dáhkiduvvot váikkuhanfápmu stáhta mearrádusaide, de mii evttohit ahte ráđdehus árvoštallá nammadit sami lahttuid dakkár mearridanorgánaide go Meahccestivrra, meahccedoallostivrraid, Luonddogáhtendoaimmahaga, Stáhta opmodatdoaimmahaga j.ea. stivraide.

Golut (kápihttal 11)

Min evttohusat mearkkašit guhkádassi eanaš dan ahte dálá ruđat sirdojuvvojit. Moatti oktavuodas mearkkašit evttohusat dan ahte lasi resurssat galggale biddjot stáhta bušeahta bakte. Mii evttohit mánga gaskaboddasaš dagu main lea oaivilin geahpidit odđa láhkaásaheami ovddemusat čearuide ja lasihit oktavuodaid ja unnidit riidduid boazodoalu ja iežá eanangeavaheddjiid gaskkas. Gaskaboddasaš dagut árvoštallojit máksit ovcci miljuvna ruvna jahkái golmma jagi áigodagas. Dasa lassin evttohit daguid mat mearkkašit ahte buhtadusat

máksojit moatti oktavuodas boazodollui ja maid meahcedollui. Dát dagut ja muhtin lassi hálldaheapmi meahcedoalloorganisašuvnnas árvoštallojit máksit 3,6 miljuvna ruvna jahkái. Ruđat galggale sirdimiin váldot golluossodagas 23; Eanan- ja meahcedoallu, guolásteapmi ja gullelaš ealáhusat.

Tjoahkkájgäsos

Sáme li juo mälggatrájes árrum Nuorttaskandinavian ja Guoládaknjárgan. Dálen sámes viessun miehtse- ja guollebivdos ja tjoaggemis. Dalloj lij boatsoj ájnas judossálah. Dade milta sámij árbbedábálasj hoajddo rievdaš állobarggus ja állotjuovudibmáj duošda dášda guododim-ednamijda.

Sámij histárjálásj ednamávkkim vattij ávkkimriektá álgov sierralágásj gittaábmuđahkaj, állusujttoriektáj. Állusujttoriektá vaddá sábmáj riektáv viesseláhkáj ednamav ja tjátjev ávkkit ietjas ja boahhtsušis viessomij. Sámeálmugij gullu állusujttoriektá ja dan vuodon le mát-tarájggásasj ávkkim. Állusujttoriektá merkaj i.s. riektáv guododim-ednamijda ja miehtse- ja guollebivduš. Állusujttoriektá ienebut tšielg-giduvvá 2. kapihttalin.

Sámijn le ráddidimlága (RF) 1. kap. 2. § nálját biehe milta vuodoláhkasuodšje álmuktšerdak unnepláhkun. Rijkabiejve li sárnum sámij Svierigin álmuktšerdak unnepláhkun gejn rijka iemeálmugin le sierra sašadáhka (prop. 1976/77:80, árvvadállam 1976/77:KrU43, rij-kabiejvij tšála 1976/77:289).

Rijkabiejve ášadin jagen 1993 sierra stáhta fábmudagáv, Sámedikke. Dan 31 sebrulattja vállji nammaduvvi sámeálmugis. Ráddidus mierredij gálgádismáno 19. biejve gáhttšot sierra guoradallev gehtšatšit Sámedikke organisašjávnaš, sámedikkelágav (SFS 1993:327) ja stáhta biejadusáv (1993:327) manna li Sámediggáj bagádusá (dir. 2000:70).

Barggogáhtšos

Mijá barggogáhtšusin lij oajvvadásšit buktet áđá boatsošjäláduš-politišhkaj mij vaddá vuodov ekologalattšat, ekonomalattšat ja kultuvralattšat nanos boatsošjäládušasj. Dasi lassen galggap i.s. oajvvadiš gáktu állusujtto galgaluluj boahšte ášje organisašiduvvat, guoradallat ma dášmajt ávddálijguovlluj galgalulun fábmudakdahkamuhán ja váttugit gáhtšat vidšurijš boatsošjäládušá ja ietšá areállaáládušáj gaskan.

Mijá álggomiere

Ulme máhkkáj jávsáditjtat ávdeldimijt dagátjit kultuvralattjat, ekonomalattjat ja ekologalattjat guhkaájggásasj nanos boatsojäládussaj de lip biedjam muhtem oasseulmijt mijá oajvvadimbarggij. Dan diehti merustallap oajvvadásá háhttuji

- tjielgastuhttet sivijsllariektá, állsujttoriektá, sisanádusáv ja njuolga-dahttemav man vuodon tjielde/tjäro adni sijá riektá le ednam- ja tjáhtjeávkkimij,
- tjielgastuhttet njuolgadahttemvidjurijt állsujttoriektá ja ájggumriektá gaskan vaják aktijbargon ednamávkima hárráj, mij bájká-lattjat háhttu dagáduvvat, li tjielgugis njuolgadásá.gasskasasj árvvulasstema birra, mav ednamávkijiddje háhttuji vuosedit nubbe nubbáj,
- lasedit tjielidij/tjäroj sebrulatttaj bájnattjimfámov dajn ássjijn ma gulluji ietjasa sisnñásj organisasjávnnáj,
- vaddet tjielidijda/tjärojda ja Sámediggáj ienep bájnattjimfámov dajn ássjijn ma gulluji boatsojäládusá tjuottjodibmáj ja vil doarjjagijda ja máksusijda, ja
- vaddet gájka sámijda máhttelisvuodav sebrulattjan bessat dan tjáldáj/tjerruj, gásstá sijá máddo boahtá, ja tjielidijda/tjärojda máhttelisvuodav ietja mierredit njuolgadásájt tjielde/tjäro sebrulasj-vuoda vidjuriida.

Lasedittjat Sámedikke bájnattjimfámov lip mijá oajvvadásájn vuolgám vuoynos guoradallam Sámedikke organisasjávna birra buktá tjielg-gavuodav ássjáj Sámedigge fábmudahkan ja álmukválljim orgánan.

Ádå boatsojäláduspolitihka ulme (4. kapihtal)

Mijá barggogáhttusin le de oajvvadásájt buktet ádå boatsojäláduspolitihkkaj mij vaddá vuodov kultuvralattjat, ekonomalattjat ja ekologalattjat guhkaájggásasj nanos boatsojäládussaj. Danen oajvvadip gálmma boatsojäláduspolitihkalasj ulme. Ulme gulluji kultuvrraj, ekonomiddjaj ja birrasij. Dá gálmma ulme li gasskasattjat nubbe nubbáj tjadnasam ja dajs aktak ij le nuppes badjelin.

Kultuvralasj ulmme

Sámij dierredime ájmon bisodit ja ávdedit boatsjäládusáv ja ietjá sijá árbbedábálasj äládusájt galggi ávdeduvvat sámekultuvrra vuodon.

Dán ulme ájnas tjuovos le sámij ietjasa vuorodusá, biejadum rájáj gaskan, galggi mierredit man láhkáj stáhta hábbmi duon dán lágásj ávdediddje biedjamdagojt.

Svierik le mierredam dievddet rijkajgasskasasj vágogisvuodajt majt máhtta kultuvralasj ulme rábman gáhttjat. Daj baktu Svierik le ietjas vágogissan dahkam dárbulasj ávdeldimijt ávdedit vaják ulmutja gudi gulluji unnepláhkuj bukti anodit ja ávdedit ietjasa kultuvrav ja bisodit ásijt ájnnasa identitáhttasísá, d.j. jáhkkudagáv, gielav, árbbe-dábijt ja kultuvrraárbev. Dánna adnep kultuvrraj aj gullunneplágo-juohkusij árbbedábálasj ednamávkkima.

Ekonomalasj ulmme

Sámijn galggi guhkás máhttelis ávdeldime gávnnut ávdeditjt ja anodittjat sáme äládusájt ällosujttoriektá vuodon.

Dannga láhkáj gá ietjá äládusáj lip vuolggam dasssta äládusbargge ietjasa määrdusáj baktu ávdedi äládusáv. Dan ulmen aj le ájnas álgo-mierren sáme guhkás máhttelis mierredi ietjasa ássijjt.

Birásulmme

Hoajdo majn ällosujttoriektá le vuodon galggi dájmaduvvat

- luonndoluohkoj guhkaájjgásasj buvtadimvaddásij,
- biologalasj moattevuoda,
- luonndo- ja kultuvrrabirásárvoj ja
- álgoádjemij árvoj gáktuj.

Boatsjäládus le stuor árvvovadden bisodittjat várij ja duoddarij luonndo- ja kultuvrrabirásárvojt. Dannga bále máhtta aj ällosujtto birrasij nievrijt buktet. Mijá mielas boatsjäládusá birásulmme galgaluluj hábmáduvvat dat duohken.

Adnep sáme ietja galgalulun vásstedit dan ávdås man muodugin sijá áládusá galggi hábbmiduvvat. Dan diehti adnep birásulmme galgaluluj gullut divna dájmajda majn állosujttoriektá le vuodon. Dakkir ulmme galgaluluj hábmáduvvat vaják jávsádit álmukbiráspolitihkalasj ulmáj. Dannga bále sámij áládusáj ja kultuvra luohkoj ájnasvuohta ij galga vuostelduvvat.

Állosujttoriektá tjuottjudus (5. kapihtal)

Állosujttoguvlojn sáme állosujton ja miehttse- ja guollebivdon barggi állosujttoriektá vuodon. Da guovlo li Svieriga vijddudagás gálmadisá bájkke ja li Norrbottena, Västerbottena, Jämtlánda, Västernorrlánda, Gävleborga ja Dalarna lenajn.

Guhti le sáme hähttu tjälldáj/tjerruj sebrulattjan gullut vaják buktá állosujttoriektáv ávkkít. Boatsojäláduvlágan mierreduvvá gudi li tjielde/tjáro sebrulattja. Tjielde/tjáro le iesj juridihkalasj persávnna ja dan organiserimij li sierra njuolgadusá. Valla aktugasj sebrulattja boah-tsujt äjggujj ja barggi boatsojäláduván bv. aktugasj firmá hámen.

Juohka tjielde/tjáro le tjanáduvvam állosujttoguvloj mierreoassáj, tjielde/tjáro ednamijda. Da ednama gáhtjoduvvi tjielde-/tjároguovllon. Boatsojäláduvlága milta lenastivrra mierret gáktu juohket tjielde-/tjároguovlojt.

Állosujttoguvlo

Állosujtto oadtju jagev birra dájmaduvvat Norrbottena ja Västerbottena lenaj sámeednamijn (lappmarker), nuppe oassáj sáddjimrájá allelin, nuppe oassáj dan rájá vuollelin bájkiijn gánná vuovdega álldaris gidák, giessek, tjavtjak állosujton barggi ja ednama gulluji jali biehtse-mánogietjen jagen 1992 gullujin juogu stáhtaj (krávnáednamin) jali li guohtomednama guohtomednamvárijn/-duoddarijn jali várijn/duodda-rijn Jämtlánda ja Dalarna lenajn ja biehtsemáno gietjen jagen 1992 gullujin stáhtaj ja lidjin sierra loabe baktu guohtomednama.

Állosujtov oadtju dájmadit gálgádismános vuoratjismánnuj ietjá bájkiijn sámeednamin sáddjimrájá vuollelin, bájkiijn sámeednamij (lapp-marker) ja guohtomednamvárijn/-duoddarij álggolin gánná állosujtto álldaris dájmaduvvá sierra ájgijj jages.

Oajvvadip Sámedikkev ienni gå lenastivrajt mierrediddjen tjielde/-tjäroguovloj juohkema birra. Mierredime ávdvdál, oajvvenjuolgadussan, galggá Sámedigge tjoahkkít ássjáj guosske tjieldij/tjärojt. Valla dárbbbo ij le tjieldij/tjärojt tjoahkkít jus tjielde/tjäro li avtamielalattja ednam-juohkemij ja adni le hiebalgis dan máhkkáj. Guosske gittaábmudakniehke galgalulun máhttelisvuodav oadtjot moalgátjit ájggomjuohkema birra.

Gå oajvvadip ádå njuolgadusájt tjielde/-tjäroguovloj juohkema birra, de ij javla ávddep márrádusá automáhtalattjat fámoduvvi.

Tjiellde/tjärro

Mijá mielas galggi vilá ájn tjieldijn/tjerujn gávnnut nággijiddje njuolga-dusá. Dan diehti galggá lágan gávnnut njuolgadus mij javllá állosujtto-riektá tjuottjudussaj visses dáfon galggá gávnnut tjiellde/tjärro.

Dan oajvvadusá duohken le mijá álggomierre állosujttoriektáv iene-musát gáhttjat aktisasj riektán, mij le sámeálmugin ja dájmaduvvá uddni tjielde/tjäro sebrulattjajs. Vuogas tjoavddusin lip gávnnam láchka-njuolgadusáv mij javllá tjiellde/tjärro galggá gávnnut állosujttoriektá-tjuottjodiddjen visses dáfon.

Oajvvadip tjielde/tjäro njuolgadusá galggi guhkás máhttelis ekonomalassj siebriy avtalágátja. Dat sisadná i.e. tjiellde/tjärro le aktu dan vielgij ávdåsvásstediddje. Sebrulattjan ij le dasti duobbelij persávnålasj máksemávdåsvásstádus tjielde/tjäro vielgijs. Mij guosská ássjijda tjiel-de/tjäro tjuottjeldahthemis, hiejttemis ja sebrulasjvuodas le tjieldij-da/tjärojda dárbbbo sierra njuolgadusájs. Buorgulvis tjieldijda/tjärojda ietjá vidnudagájt gå állosujtov tjuottjodit gáhtu.

Oajvvadip tjieldev/tjärov sebrulattjan dáhkkidit divna sámijt gudi bukti duodastit máttosa báhti tjieldes/tjäros. Rávkalvis sebrulattjav sábmén liehket ij le fámon sebrulattja gállatij jali aktanáruj. Jus ij le avtamielakvuoha le Sámediggáj máhttelis gáhttjalit jus áhttse le sábmé jali suv máddo tjieldes/tjäros boahtá. Tjielde/tjäro aktisasj tjáhkanimen galggá, oajvvenjuolgadussan, jienastibme tjadáduvvat dan láchkáj vaj fert mindik sebrulattjan le akta jiedna. Jus binnemusát akta sebrulasj rávkká galggi ássjij birra ma állosujttuj, miehttse- ja guollebivdduj gulluji, jienastuvvat dan láchkáj vaj sebrulattjan le akta jiedna juohkka boahtsus ávdås.

Sierra láhka ällösujttoriektá birra

Mijá bargogáhttusis oassen le állesláhkáj gájkat bieles boatsojäládus-láhkaásadimev gáhttjat. Oajvvadip boatsojäláduslága sadjáj ásadit guokta lága, lágav ällösujttoriektá birra ja lágav boatsojäládusá dájmadime birra.

Lágan ällösujttoriektá birra li njuolgadásá manna li ienemusát sivjllariektásasj dábddomerka. Danna li njuolgadásá ma tjielggiji man láhkáj ällösujttoriektá konkrehtalattjat oadtju dájmaduvvat, bájkke gánná le fámon, guhti dav galggá tjuottjodit ja mij le fámon vidjurij birra ällösujttoriektá, äjggumriektá ja ietjá sierra gittaåbmudakriektáj gaskan.

Uddni boatsojäláduslágan li goappátjagá njuolgadásá sivjllariektásasj vidjurij birra ja man láhkáj boatsojäládus oadtju dájmaduvvat. Dát máhtá vaddet báhtusav ällösujttoriektá ij agev buojkkáduvá sierra riektán gittaåbmudagájda. Oarren guokta lága oajvvađit le tjielgastuhttet nuppet bieles le gatjálvis sierra riektás gittaåbmudagájda, nuppet bieles äládusás masi dát riektá le duvdan.

Árvvulasstem ja aktijbarggo tjieldiv/tjäroj ja ietjá ednamávkkiđđij gaskan (6. kapihtal)

Ällösujttoguvlojn tjieldivn/tjärojn äloj barggi vuodon luonndoguohtom. Dajnga bájkijn li moadda ietjätjerdak ednamávkkiđđij. Dagá-tjit buorre älggovidjurijt kultuvralattjat, ekologalattjat ja ekonomalattjat guhkaájggásasj nanos boatsojäládussaj, de le dárbulasj árvvulasstet tjieldiv/tjäroj ednamdárbojt ma báhti ällösujtos vuodon luonndoguohtom ja dasi duodden lasedit aktijbargov tjieldiv/tjäroj ja ietjá ednamávkki-đđij gaskan. Dakkir aktijbargov vuodon galggá gávnnut gasskasasj roaddo ja árvvulasstem guhtik guojmesa riektás ja dárbojs ednamijt ávkkit duon dán máhkáj.

Uddni ilmmi ja aj ávdebut ilmmin duonna dánna hiemssima ja rijdo tjieldiv/tjäroj ja ietjádij gaskan ednamávkkiđđij diehti.

Udnásj rijdo ilmmi moaddi dan diehti gá ij le tjielgas mij le ällösujttoriektá sisanáđus ja gáktu äjggumriektá le dan gáktuj ja vil gánná ällösujttoriektá le fámon.

Muhtem oare rijdođda ällösujttoguvlojn miehtse- ja guollebivdo diehti ilmmi danen gá ij le tjielgas man vijddudahka le miehtse- ja guollebivddoriektán oassen ällösujttoriektás ja gáktu miehtse- ja

guol-lebivddoriektá le ednamniehke ja stáhta miehttse- ja guollebivddoriektá gáktuj.

Oajvvadip dájht biejdamdagojt danen gá viertti tsuojgodit árvvulasstemav mij háhttu vuoseduvvat tjielddijda/tjärejda daj ällösujttodárboj diehti, vuodon luonndoguohtom, ja danen gá dárbbos le lasse aktijbargos tjielddij/tjärej ja ietjá ednamávkkiiddij gaskan,

- tjielggasap njuolgadahttemav ällösujttoriektá hárráj ja gáktu dat riektá le äjggumriehtá gáktuj,
- tjielggasap njuolgadahttemav árvvulasstema hárráj mav boatsojäládus viertti vuosedit ietjá dájmaidja,
- tjielggasap njuolgadahttemav árvvulasstema hárráj mav miehttsebargo viertti vuosedit boatsojäládussaj,
- lasse máhttudagáv ietjá ednamávkkiiddijjn makkir vidjura rávkaduvvi dájmaidit ällösujtov, luonndoguohtom vuodon, ja gáktu duon dán lágásj bidnustalle ednamávkkim bájnasj daj vidjuriht ja vil lasse máhttudagáv ällösujtárijjn makkir ávdeldime rávkaduvvi ávkkit ednamijt ällösujttoguvlojn ietjá máhkkáj ja man láchkáj ällösujtto daj bájnasj,
- duvdav bájkálasj aktijbarggaj tjielddij/tjärej ja ietjá ednamávkkiiddij gaskan, mij guosská ednamávkkimij. Muhtem bále sábadimev ja rijdojda tjoavddusav,
- lasse sábramav tjielddijs/tjärejs ja Sámedikkes mierredattijn ádá ednamávkkiplánaj,
- guoradallamav dan birra man vijdes le fera gen miehttse- ja guollebivddoriektá, goappátjagá priváhtaäjjgum ja stáhta ednamijjn ällösujttoguvlojn, állagasj ednamijjn ma sámij ávkkimij várraj biejaduvvin ja majt dálásj láchkaásadimen dálkkuj krávnáednamijn sáddjimrájá allelin ja guohtomednamvárijjn/-duoddarijn.

Stáhta ednamijjn ällösujttoguvlojn – d.j. ednamijjn ma tjuottjoduvvi stáhtas – oajvvadip árvvulasstemav tjielddij/tjärej ednamávkkimij ällösujto ja ietjá sáme ednamávkkimij hárráj tsuojgodit sierra ednam-tjuottjodattijn. Beras luluj aktan ájdan tjielddij/tjärej rádudaláduvvat gáktu stáhta ednama galggi tjuottjoduvvat. Tjielggasappot galggá tsuojgoduvvat krávnáednama sáddjimrájá allelin ja boatsojguohtom-várijjn/-duoddarijn vuostatijn li ájgoduvvam tjielddij/tjärej ällösujttuj ja ietjá sáme ednamávkkimij. Stáhta Gittaábmudakdájmaidak ja lenastivra aj dábelijguovlluj tjuottjodi dájht ednamijt, valla tjielddij/tjärej ednamávkkiima suoddjim ja tjielddij/tjärej máhttelisvuohtha sábrat ednamtjuottjudussaj galggá tjielgastuvvat. Vuovdegij tjielde/tjäre oad-tju sámme riektáv máksusijda ma báhti ávkkiimriehtálábij daj jagev-birraednamijjn gá

várresámij tjielde/tjäro máksusijda ma báhti ávkkim-riektálábijs daj jagevbirraednamijn boatsojäládušlága 34. § milta.

Boatsojäláduš (7. kapihtal)

Oajvvadip njuolgadusájt sierra lágan majn le tjanos dasi gáktu boatsojäláduš dájmaduvvá. Oarev dasi buojkodip badjelin gá lágav állosujto birra tjielggip. Mijá oajvvadusá lálhkaásadibmáj báhti dassta gá adnep njuolgadusvuogádagáv galgaluluj njuolggit dálásjájggásasj tjuottjodimprinsihpaj milta ja aj dan diehti gá mierredimriektáv guhkás máhttelis galgaluluj sirddet vuolep ásadusájda.

Gáhttjo gáktu guododimluohko tjuottjoduvvi

Oajvvadip tjielidij/tjäroj lágov buktet guhtomednamij vidjurijs. Vuodon i.s. dá lálhkodago, gieddeátsádallama, njuovvamstatistihkkaátsádallama ja viejttoboatsoj- ja masstadimálloássij bajedime galggá Sámedigge gáhttjat vaj tjielidij/tjäroj guhtomednamtjuottjodusá dievddi birásulmev. Dasi lassen galggá Sámedigge mierredim dit juohkka tjielde/tjäro alemusboatsojlágov, mij de aj le gáhttjamoasse. Sámedigge aktan ássjájguoske tjieldegij/tjärogij galgaluluj aktan ájdan árvustallat jus mierreduvvam alemusboatsojlágo li ássjájgullujiddje.

Loahpeállosujtto

Loahpeállosujtto (konsesjávnnáállosujtto) le jádon sámeednamrájá (lappmarksgräns) vuollelin Gálás- ja Duornosänoj liegijn. Dáppe állousujtto oadtju val dájmaduvvat jagev birra manjnjel gá lenastivrra avta jali moatte sábmáj le loabev, konsesjávnav, vaddám mierrebájken barggat ietjas ja ednamniehkij áloj. Loahpeaddne barggá muhtem már-ráj aktan gáhttjoboatsojniehkij állousujton. Gáhttjoboatsojniehkke loah-peaddnijn aktan mierret állousujttodájmov.

Ienemus oasse gáhttjoboatsojniehkij li ednamniehke. Jus ednamniehkke galggá bessat gáhttjoboatsojniehkken háhttu sán ájggut ednam-barggogittaáb mudagáv loahpebájken ja árrat gittaáb mudagán jali gájt dan guovlon Norrbottena lenan gánná dakkir állousujttuj le loahpe.

Dakkir loahpeällosujtto galgaluluj bissot duobbelijguovlluj dan diehti gá danna li kultuvralasj árvo ja danen gá bargojt vaddá dajn bájkijn. Oajjvadip loahpeällosujtto ij dasti dárba doajmmat tjielde/tjäre hámen. Dát tjuovvu dassta gá oajjvadip ádá njuolgadusájt tjieldijda/tjärojda vuodon állosujttoriektátjuottjudus. Ienni galgaluluj vijor gáhttjboatsojniehkij ja loahpeaddne gaskan njuolgaduvvat konse-sjávnnán márrádusáj baktu.

Oajjvadip máhttelisvuodav gáhttjboathtsujt äjggut vijdedasstet. Dat javllá gánna le ednambarggogittaåbmudak dan guovlon valla árru juonná Norrbottena lenan galggá máhttet gáhttjboathtsujt äjggut. Lenastivrra galgaluluj máhttelisvuodav oadtjot, jus sierra oare dasi li, miededit tjuolldasav njuolgadusás mij javllá ienemusát gálmmlák bohttsu gohtáj galggi gáhttjon gávnnut.

Mijá mielas oajjvadásá guoradallamin Muonio tjäre birra e galgalulu tjadáduvvat.

Boatsojmerka

Állosujton li dálutjis bohttsubielje mierkkiduvvam tjuoldátjit álloniehki bohttsujt. Állosujtára merkajt muodugahtti gittaåbmudak-riektáduodastussan ja sijá märkka- ja märkkommáhttudak le oasse virggetjähppudagástisá.

Merkaj, märkkomájgij ja enabuj birra li váttugis njuolgadásá boatsojäláduoslágan ja dasi gullujiddje bagádusájn. Merka mierredime manññel registarduvvi lenastivras.

Oajjvadip bohttsuv vilá ájn lága milta bakku mierkkit. Sámedikken galggá märkkaregistar gávnnut. Registardibme galggá suoddjit märkkaniehkij merkajt masste merkajs.

Ietjá njuolgadásá merkaj ja mierkkima birra galggi diededuvvat stáhta jali Sámedikke biejadusájn

Doarjjaga ja sadjáj máksusa (8. kapihtal)

Kárttim lip doarjjagijt ja sadjáj máksusijt ma állosujttuj ja sáme-kultuvraj juohkásuvvi. Dajda máhttsap 8. kapihtalin. Tjoahkkájgäsos báhtusis vuojnnu tabellan 8.1.

Gájkbadjásasj ulme vuodon oajjvadip niellja rijkalasj ulme boatsoj-äládussaj dárjan. Doarjjaga galggi

- ávdedit sámij ietjasa rahtjamusájt ietjasa äládusáv ávdđánahttet,
- ávdedit buoremusát máhttelis guodudakávkkimav,
- buoredit állusujto ekonomalasj báhtusijt, ja
- ietján ávdedit nanos ávdđánahttemav duoddarijn/várijn ja ietjá állusujttoguoovlojn mij gullu luonndo- ja kultuvrrabirásárvojda.

Oajvvadip Sámedikkev oadtjot barggogáhtttjusin hábbmit doarjjagijt boatsojäládussaj riikkalasj ulme vuodon. Oajvvadip aj Ednambarggo-dájmada gá ávdásvástádusáv tjuottjodit boatsojäládussaj biedjam bied-nikluohkojt Sámediggáj sirddet.

Stáhta boatsojäládustjuottjudus (9. kapihtal)

Ulmme- ja boadosstivrrima stáhta dájma hárráj li vuodon gá mijá oajvvadásájt buktep. Gávnnam lip állo vidnojt ma uddni li fábmudakdahkamuhá. Da lulun buktep hiejtduvvat ja dajt vidnojt luluj buktep sámij hállduj biedjat. Árudisfábmudakdahkamuhájt buktá njuolggit ja buorep aktidibme mij gullu sámij ássijda buktá dagáduvvat.

Oajvvadip ráddidusáv ásadit ráddidusdájmadagán sierra ássudagáv ávdásváststediddje ministarijn, divna sámeássijda ja ienemus oasev árudisfábmudakdahkamuhájs ma guoski boatsojäládussaj ja dasi vil ássijjt ma dálla Ednambarggodájmadagás giehtadaláduvvi Sámediggáj sirddet. Sámedigge galgaluluj aj liehket boatsojäládusá guovddelis tjuottjudusfábmudak (suorggefábmudak). Oajvvadip aj Sámedikkev ávdásváststediddje gáhttjen dasi vaj boatsojäládus árvvulasstá ietjá álmukdájmajt nammaduvvam lágan boatsojäládusá dájmadime birra.

Oajvvadip Sáme fándá stivrav láhpadit ja fándáv Sámediggáj sirddet.

Norrbottena, Västerbottena ja Jämtlánda lenastivra galggi ávdásváststedit ednamloahpeássijs sijá bájken ja boatsojäládusdelegasjávnađ dahkamuhá tjielgastuvvi bagádusájn lenastivraja.

Mij gullu ednambargo-boatsojäládusá tjuottjodimássijs oajvvadip ássijjt bisodit miehtsegáhttimstivrajn ja ráddidusáv gávnnat vuogijt gáktu sáme bukti mierredimijt bájnatjit. Dan diehti gá álgos lip biedjam mijá oajvvadásáj vuoduj sámijda vaddet vissemuvvamav bájnatjit stáhta márrádusájt ma guoski boatsojäládussaj riikkalasj doajmman, de oajvvadip ráddidusáv árvustallat jus nammadit sebrulattjav stáhta mierredimorgánajda degu

Miehttsestivrraj, miehttsegáhttimstivrajda,
Luonndogáhttimdájmadahkaj. Stáhta gittaábmuđakdájmadahkaj j. i.

Gálo (11. kapihtal)

Mijá oajvvadásá merkahi guhkaájggásattjat ienemusát álediddje biednikluohkoj ádåsisjuohkemav. Muhtem bále merkahi oajvvadásá ienep luohko galgalulun biejaduvvat lasse biednikdoarjjagin stáhta budjehta baktu. Oajvvadip moadda ájnibáddåsasj biedjamdago maj ulmmen le giehpedit áđå láhkåsadusbuktemav ienemusát tjielidjida/tjårojda ja lasedit aktijbargov ja unnedit rijdojt boatsojålåđuså ja ietjå ednamåvkkijiddjij gaskan. Ájnibáddåsasj biedjamdago mijå merus-tallamij milta máksi aktse miljåvnå kråvnå jahkåj gålmå jage ájggu-dahkaj. Dasi lassen oajvvadip biedjamdagojt ma merkahi sadjåj-måksusa muhtem bále mávseduvvi boatsojålåđussaj ja miehttsebargguj. Da biedjamdago ja muhtem lasse tjuottjodimgålo ma båhti miehttse-gåhttimorganisasjåvnåj merustallap máksi 3,6 miljåvnå kråvnå jahkåj. Luohko galgalulun váldeduvvat ádåsisjuoge 23. gållosuorgev; Ednam- ja miehttsebarggo, guollebivddo aktan guorralakålåđusåj.

Tjåangkan giesedh

Saemieh guhkie tijjen männgan noerhte Skandijnavijsne jih Kålabielienjuanesne årrome. Dovletje tijaesne saemieh vijremistie, göölemistie jih tjööngkemistie jieliejin. Bovtse lea dillie vihkeles juvre gosse aath gaskemsh målsodh. Saemiej maadth-barkoeh jeatjh-laakan sjidtieh barkien jih ealoem sjiere gåatomedajviej gaskoeh ryöjnesjin.

Saemiej histovrijesne eatnemem nuhtjeme jih sjiere reaktam åådtjeme, båatsoereaktam. Båatsoereaktesne dihte mij saemie åådtja eatnemem jih tjaetsiem nuhtjedh sjiere vuekien mietie jiitsasse jih bovtside. Båatsoereakta saemiej almetjidie maadtojne åvtetjereaktesne. Båatsoereaktesne v.g. reaktam åtna gåatodh, vijredh jih gööledh. Båatsoereaktan bijre 2 kaapitelisnie tjilkesovveme.

Saemieh utnieh goh 1 kap. 2 § njealjeden boelkesne rijhkebiejjiehammosne maadtoevaarjelimmiem juktie saemieh aalkoe-almetjh. Rijhkebiejjie saarneme juktie saemieh Sveerjesne unnebe lårkoeh jih aalkoe-almetjh jijtjedh laantesne dellie sjiere reaktam utnieh (prop. 1976/77:80, bet. 1976/77:KrU43, rijhkebiejjie tjaala 1976/77:289).

Rijhkebiejjie 1993 sjiere staate reeremem tseegksovvin, Saemiedigkie. Dah 31 lihtsegh Saemiedigkesne veeljemisnie biejesovvieh saemiej almetjijstie. Reerenasse rihkeden 19 b.n 2000 nånnoesti sjiere tjilkehtåjjam biejesovvedh Saemiedigkien åårganisasjovnem saemiedigkielaakem giehtjedidh, (1993:327) jih laake-öörnegem (1993:327) instruksjovnine Saemiedågkan (dir.2000:70).

Barkoeh

Mijjen barkoe orreme raeriestimmieh buektiedidh orre båatsoepolitigkese maadtojne eekologijen, eekonomijen jih kultuvren nånnoes båatsoebårnan. Mijjiej edtjebe dovne v.g. raeriestidh guktie båatsoem båtijebeajjan åårganiseredh, tjilkedh magkeres njolkedassh båtijebeajjan edtja reeremenjolkedassh årrodh jih giehtjedidh guktie båatsoeburrien jih jeatjah burriej gaskoeh eatnemisnie.

Mijjen aalkoevähtah

Guktie ulmiem jaksedh, guktie maehtedh kultuvren, eekonomijen jih eekologijen guhkiesvääjnoe nännoes bäätsuem buektiehtidh, mijjeh gellie ulmieh beajeme guktie raeriestimmiej gujmie barkedh. Guktie ulmiem jaksedh raerestibie

- Sisvegem tjilkedh laakesne siejhme reaktete, bäätsuereaktam, gusnie saemiesijth maadtoem utnieh gosse eatnemem jih tjaetsiem nuhtjedh,
- öörnegem tjilkedh bäätsuereaktan jih utnemereaktan gaskoeh juktie ektiebarkoe eatnemenuhtjemen bijre tjoevere byjrese daltesne ároodh jih tjielke njolkedassh buektiehtidh jih dah mah eatnemem nuhtjeh tjoeverin gaskemsh dáejmies ároodh,
- faamoem lihtsegidie lissiehtidh saemiesijtine jijtjedh áárganisasjovnen bijre,
- saemiesijtide jih Saemiedágkan stuerebe faamoem vedtedh administrasjovnese bäätsuen bijre jih dah duedtieh jih vierhtieh mejtie bäätsuebárran báetieh, jih
- gaajhkide saemide nuepiem vedtedh lihtseginie ohtsedh saemiesijtese jih saemiesijth nuepiem jijtje raeriestidh guktie lihtseginie ároodh saemiesijtesne.

Mijjen raeriestimmine stuerebe faamoem Saemiedágkan aerviedibie tjilkeme Saemiedigkien áárganisasjovnen bijre veaksehke sjáda gosse buerkiestidh Saemiedigkie reereme jallh aalmetje áárgane.

Ulmie orre bäätsuopolitigkese (4 kaapitele)

Mijjen barkoe orreme raeriestimmieh buektiehtidh orre bäätsuopolitigkese mij maadtoe sjáda eekologijen, eekonomijen jih kultuvren veaksehke bäätsuebárran. Dannasinie mijjeh golme vähtah bäätsuopolitigkese raerestibie. Dah ulmieh Leah kultuvre, eekonomije jih byjrese. Dah golme ulmieh ektesne viedtestahkesne jih ij gie stuerebe mubpeste.

Kultuvren ulmie

Saemiej gämpoe bäätsuoburriem vaarjelidh jih öövtiehtidh jih jeatjah tradisjovne saemiej burrieh maadtojne saemien kultuvre skraejriehtidh.

Vihkeles daehtie ulmeste lea saemieh jijtje mah jiehtieh mejtie voestes säjjan biejedh, vierhtieh sjisnjelisnie, jih dan männgan staate galka sjiere barkoeh skraejriehtidh.

Sveerje internasjonve luhpiedimmieh dorjeme mejtie maehtebe ulmiem kultuvrese utnedh. Daejtje tjirrh Sveerje åadtja darjodh mij daerpies vaarjelidh almetjidie mejti unnebe lähkosne leah ahte åadjoej jijtjedh kultuvresne jieledh jih daam öövtiedidh jih vihkelommes jijtjedh aerpisne vaarjelidh, goh reelijovnem, gielem, tradisjovnem jih kultuvre-aerpiem. Dan åssjalommesne kultuvrine ussjedh v.g. unnebe lähkoedåehkiej nuhtjeme eatnamistie.

Ekonomijen ulmie

Saemieh galkieh man gåhkese nuepiem åadtjoej saemiej jielemem öövtiedidh jih vaarjelidh båtsoereaktine goh maadtojne.

Seamma goh jeatja burriejieleminie mijjeh aerviedibie båtsoeburrie jijtje mah edtjen nånnoestidh guktie burriem öövtiedidh.

Dovne daejtie ulmide vihkeles maadtoevåhta ahte saemieh nuepiem åadtjoej jijtjedh barkoej bijre nånnoestidh.

Byjrese-ulmie

Barkoeh mejtie duedtiem båtsoereaktoste utnieh tjoeverin daejtie vuartasjidh

- eatnemevierhtiej guhkiesvååjnoeh buektiedimmievierhtieh,
- biologijen jijnjevoete,
- eatneme- jih kultuvrebyjresevierhtieh jih
- mij vihkeles eejehtimmiejeliemasse.

Båtsoe vihkeles eatneme- jih kultuvrebyjresevierhtieh vaerine tseegksovvedh. Båtsoe maahta dovne byjresasse nåake årrodh. Byjrese-ulmie båtsoese, guktie mijjeh ussjedh, tjoeverin dan maadtoen mietie tjaalasovvedh.

Mijjen aalkoevåhta leah saemieh jijtsh åadtjoej diedtem utnedh guktie burriejieleme galka årrodh. Dannasinie mijjeh ussjedibie byjrese-ulmie edtja gaajhkide barkojde ulmie årrodh duedtime båtsoereaktaeste. Daagkeres ulmiem åadtjoen tjaeledh ahte siejhme ulmie byjrepolitigkese jaksieh. Eah vierhtiej sisvege åadtjoej saemiej burriejielemen jih kultuvren vuestie årrodh.

Reereme båatsoereakteste (5 kaapitele)

Saemieh duedtime båatsoereakteste båatsoeburrine, vijreminie jih gööleminie barkieh båatsoedajvesne. Båatsoedajve annjebodts gåalmehts Sveerjen aarealeste jih Norrbottene, Västerbottene, Jämtlaante, Västernorrlaante, Gävleborgin jih Dalarna läänine.

Guktie maechtedh båatsoereaktam nuhtjedh dihte mij saemie tjoevere lihtsege saemiesijtesne årroth. Gieh lihtsegh båatsoelaakesne nånnoestamme. Saemiesijte jurijdigken ålma jih sjiere njolkedassh gååvnese guktie daam åårganiseredh. Mohte läjhkan dah aajne lihtsegh mejtie bovtsh utnieh jih burrine barkieh v.g. aajne firmesne (firma).

Fierhte saemiesijte tjielke dajvem åtna båatsoedajvesne, sijtedajvesne. Duedtime båatsoelaakesne lääneståvroeh mij nånnoeste guktie dajvem juekedh sijtedajvesne.

Båatsoedajve

Båatsojne abpe jaepiem Norrbottenen jih Västebottenen läänij saemielaantine (lappmarker) åadtjoeh barkedh dovne seejemeraedtien jilleln, jih dovne raedtien vueleln dajvine gusnie skåajjeburrine åvtetjemehkine barkeme, gijrege, giesegi jallh tjaktjege jis dajve ruffien minngiegietjesne 1992 staatenlaante (kronomark) lij jallh gåatemelaante leah, gåatomevaerine Jämtlaanten läänesne, dajvine Jämtlaanten jih Dalarna läänine ruffien minngiegietjesne 1992 staaten lij jih sjiere luhpiem gåatoemasse lij.

Båatsojne luhpiem rihkedistie voerhtjese barkedh jeatja dajvine saemielaantijstie (av lappmarkerna) sjidtemeraedtien vueleln, nimhtemes dajvine saemielaantij (lappmark) bājngolen mejtie dovtetje tjjesne båatsojne sjiere tjjine barkeme.

Mijjeh Saemiedigkiem raeriestibie, eah lääneståvroeh galkieh, nånnoestidh guktie dajvem sijtesne juekedh, Saemiedigkie galka daam darjodh. Eannan Saemiedigkie nånnoeste åejvienjolkedasse galka årroth saemiesijtine tjåahkoeh utnedh. Ij leah daerpies tjåahkoeh saemiesijtine utnedh jis siemes leah guktie dajvem gaskemesh juekedh barkose. Dah almetjh mejtie gåetie-eekh utnieh nuepiem åadtjoeh jiehtedh soejkesjamme juekemen bijre.

Mijjen raeriestimmie orre njolkedasside sijtedajvesne juekemen bijre ij leah destie sjådta ahte båeries nånnoestimmieh luejhtedh.

Saemiesijte

Mijjeh ussjedibie njolkedassh daelie goh aerebi galkien saemiesijtesne viedtsovvedh årrodh. Laaken sisvegisnie njolkedasse galka årrodh gosse båtsoereaktam reeredh sjiere dajvesne dellie tjoevere desnie saemiesijte årrodh.

Raeriestimmien duekesne mijjeh ussjedibie båtsoereaktam gaajhkh ektesne utnieh. Saemiealmetjh daam utnieh jih danbien lihtsegh saemiesijtesne dan mietie barkeminie. Mijjeh libie guarkeme laakenjolkedasse sjiere dajvesne dihte bööremes vaestiedimmie.

Mijjeh raerestibie njolkedassh saemiesijtese dan guhkemes mejtie nupie seammaligkie galka årrodh goh eekonomijen siebride. Destie v.g. sjädta saemiesijte oktegh galka jijtjedh lååjkoeh maeksedh. Eah lihtsegh galkieh jijtje maaksoediedtem vielie utnedh saemiesijten lååjkode. Gåessie gihtjedh guktie saemiesijtem tseegsovvedh jih luejhtedh jih gyhtjelassh guktie lihtseginie sjidtedh daerpies sjiere njolkedassh utnedh. Tjöödtjestimmie saemiesijtide jeatja barkojne tjieskesidh jallh båtsoeburrine, dam destie vaeltedh.

Mijjeh raerestibie saemiesijte galka gaajhkide saemide goh lihtseginie dååhkasjehtedh mah maehtieh maadtoem saemiesijteste buerkiestidh. Kriepesje lihtsege galka saemie årrodh ij leah dihte daerpies gosse gelle jallh ektiejielije. Saemiedigkie galka maehtedh gyhtjelassem pryövedh jis dihte mij lihtseginie ohtseminie jis dihte saemie jallh maadtoem saemiesijteste åtna jis ov-siemes sjidtieh. Sijtetjåangkosne galkieh gielem biejedh, goh åejvienjolkedassine, fierhte geerve almetje aktem gielem åtna. Jis unnemes akte lihtsege gihtjie gosse gyhtjelassh båtsoen, vijremen jih göölemen bijre fierhte lihtsege galka aktem gielem fierhte bovtse utnedh.

Sjiere laake båtsoereaktan bijre

Mijjen barkosne v.g. orreme abpe båtsoeburrielaakem giehtjedidh. Mijjeh raeriestibie båtsoeburrielaakeste göökte laakh buektiehtidh, laake båtsoereaktan bijre jih laake båtsoeburrien bijre.

Laakesne båtsoereaktan bijre njolkedassh stööremes siejhmereakta vååjnoeh. Dah njolkedassh jiehtieh guktie båtsoereaktine barkedh, dajvesne gusnie årrodh, gie edtja dam utnedh jih guktie sjädta båtsoereaktaj, nuhtjijereaktaj gaskoeh jih mubpie sjiere reaktaj gujmie eekij gujmie.

Danbien laake dovne siejhmreaktaj jih båtsoeburrien bijre nännoste båtsoeburrielaakesne. Dellie naemhtie sjädta ij guarkah båtsoereaktine sjiere reaktam åadtjoeh gåetie-eekese.

Ulmie göökte laakh raeriestidh lea buerkiestidh sjiere reaktan átna gätie-eekese, dovne bovtesejeliemasse mij sjiere duedtem reaktete átna.

Dåejmies jih ektiebarkoe saemiesijtjij jih jeatja eatnamenuhtjij gaskoeh (6 kaapitele)

Båatsoeburrie dajvesne saemiesijth burrine barkieh guktie gåatome eatnamisnie vååjnoeh. Seamman dajvesne jijnjh jeatja barkieh. Guktie maehdedh hijven-laakan barkedh juhkoe kultuvren, eekologijen jih eekonomijen guhkiesvååjnoe nånnoes båatsoeburriem buektiehtidh dellie daerpies dåejmies årrodh jih saemiesijtjij daarpoeh dajvij mietie giehtjedidh guktie maehdedh burrine barkedh guktie gåatome eatnamisnie vååjnoeh. Naemhtie galkieh dåejmies-laakan vyöhkesadtedh jih gaskems goltelidh reaktan jih daarpoen mietie sjiere barkojde.

Daaletje goh aerebi tjomperh saemiesijtjide gåessie bovtsi gujmie barkeminie jih ov-geahpa saemiesijtjij jih jeatjah eatnamenuhtjij gaskoeh gellie laehkine.

Dah tjomperh mejtie daelie utnieh eah rikti daejrieh guktie saemiesijtjij båatsoereaktam buerkiestidh jih guktie utnemereaktan vuestie jih guktie båatsoereaktam buerkiestidh.

Muvth dejstie tjomperistie mah gååvnesh vijremen jih göölemen bijre båatsoedajvesne Leah aaj tjomperh man stoerre dihte vijreme- jih göölemereakta dovne båatsoereaktesne jih guktie daate vijreme- jih göölemereakta vååjnoeh laanteburriej jih staaten vijreme- jih göölemereaktan vuestie.

Guktie maehdedh dåejmies årrodh jih saemiesijtjij daarpoej mietie vuartasjidh man stoerre dajvem utnedh juktie maehdedh burrine barkedh guktie gåatome eatnamisnie vååjnoeh jih stuerebe ektiebarkoe saemiesijtjij jih laanteburrij gaskoeh raerestibie daam darjodh

- tjielkebe laake båatsoereaktan bijre jih guktie dihte utnemeraktan vuestie vååjnoe,
- tjielkebe laake gusnie båatsoeburrie tjoevere jeatja iedtjiej vuestie dåejmies årrodh,
- tjielkebe laake gusnie skåajjeburrie tjoevere båatsoebårran dåejmies årrodh,
- maahtoem jeatjah eatnemenuhtjijidie lissiehtidh barkoej bijre mah daerpies juktie maehdedh båatsoeburriem barkedh guktie gåatome eatnamisnie vååjnoeh jih mij sjådta gosse sjiere jeatjah gujmie barkedh seamma dajvesne jih maahtoem båatsoeburride lissiehtidh

mij sjädta gosse jeatjah edtjeh eatnemen nuhtjedh båtsoedajvesne jih guktie båtsoeburreste sjädta,

- duedtem lihkesbijre ektiebarkose vedtedh saemiesijtjij jih jeatjah laanteburrij gaskoeh. Muvhtene guktie siemes sjidtedh jih tjomperh luejhtedh,
- stuerebe ektiebarkoe saemiesijtjiste jih Saemiedigkeste gåæssie orre dajvenuhtjemem nännoestidh soejkesjidh
- tjilkemem man stoerre fierhtene vijreme- jih göölemereakta seamma jis jijtjedh jallh staaten laantesne båtsoedajvesne, sjiere vååjnojne dan laanten bijre mejtie saemieh åadtjoen nuhtjedh laaken mietie jih gåhtjoejin kråvnalaante sjidtemeraedtie bijjelen jih båtsoedajvesne.

Staaten laantine – v.g. laante gusnie staate reereminie – raerestibie dæejmies årrodh saemiesijtjij laantenuhtjemistie båtsoebårran jih jeatjah saemiej laantebarkose voestes säjjan biejedh laantereeremisnie. Tjarkebe galka vuesiehtidh kråvnalaante sjidtemeraedtien jilleln voestes säjjan saemiesijtjij båtsoebårran jih jeatjah saemien laantebarkose. Statens fastighetsverk jih Lääneståvroe bætjebåjjan aaj daam laanten edtien reeredh mohte vaarjelimmie saemiesijtjij laantebarkoe jih saemiesijtjij nuepie meatan årrodh tjoeverebe buerkiestidh. Skåajjesaemiesijth seamma rektam åadtjoeht viertide gosse eatnemem nuhtjedh seamma abpe-jaepiej-laantine seamma vierhtieh goh vaeriesaemiesijtjij dælie åadtjoeht abpe-jaepiej-laantine.

Båtsoeburrie (7 kaapitele)

Mijjeh raerestibie njolkedassh mejtie jiehtieh guktie båtsoeburrine barkedh edja sjiere laakesne årrodh. Ulmie mannasinie naemhtie darjodh mijjeh daam tjaaleme gosse båtsoereaktam buerkiestibie. Mijjen aalkoevähta raeristimmie laakem Leah njolkedasside aelkebe darjodh daaletje reeremepriinsijpij mietie jih reaktam nännoestidh juekedh jijnebidie.

Vaaksjome guktie gåatomem reeredh

Mijjeh raerestibie saemiesijth galkieh gåatomedajvide buerkiestidh. Daj v.g. vaaksjomij, dajvegiehtjedimmiej mietie, giehtjedimmie slaaterdimmiestaatistigken bijre jih gedtehkebovtsh jih ealoeht mejtie masteme galka Saemiedigkie vuartasjidh guktie saemiesijth gåatomem reerieht byjrese-ulmide jaksedh. Saemiedigkie galka dovne nännoestidh man gellie bovtsh fierhte saemiesijte åadtja utnedh. Saemiedigkie

tjoevere ektesne saemiesijtine vuartasjidh jis jillemes lähkoeh man jijnjh bovtsh utnedh.

Koncessione-båatsoeburrie

Koncessjovnebåatsojne barkieh saemieraedtien vueleln Kalix jih Torne jeanoevuemine. Båatsoeburrine åadtjoen desnie barkedh abpe jaepiem gosse Lääneståvroeh aktem jallh jienebidie saemide luhpiem vaadteme dam darjodh, koncessionem, sjiere dajvem sjsijnjelen jijtjedh bovtsh jih laanteburriej bovtsh utnedh, sājhtoebovtsh Dihte mij koncessionem åtna jih dihte dovne mij sājhtoebovtsh åtna muvhtene båatsoeburresne barka. Dah mah sājhtoebåatsoeh Leah jih dah mah koncessionem utnieh dah ektesne nånnoestieh guktie barkedh.

Siejhme dah mah sājhtoebovtsh utnieh Leah laanteburriej. Juktie laanteburriej åadtja sājhtoebovtsh utnedh dellie tjoevere gåetie-eekem koncessionelaantesne utnedh jih eekesne hööltestidh jallh masten dajvesne Norrbottenen läänesne gusnie koncessionem åtna.

Mijjiej ussjedibie koncessionebåatsoeh, vihkeles kultuvren gaavhtan jih barkoeh dajvesne destie sjådta jih dan åvteste tjoevere årrodh. Mijjiej raerestibie koncessionebåatsoeh ij galkieh seamma vuekien mietie barkedh goh saemiesijte. Naemhtie sjådta juktie mijjiej raerestibie orre njolkedassh saemiesijtese guktie båatsoereaktine reeredh. Dannasinie hijven jis barkoeh sājhtoebåatsoej jih koncessioneutnijek gaskoeh koncessionesne reeredh.

Mijjiej raerestibie nuepiem jienebh sājhtoebovtsh utnedh. Destie sjådta dihte mij gåetie-eekem dajvesne åtna mohte jeatjh-laehkesne Norrbottenisnie höölteste åadtja sājhtoebovtsh utnedh. Lääneståvroeh åadtja nuepiem utnedh jis sjiere maadtoeh gååvnesjh njolkedassen bijre vuartasjidh ahte jillemes golmeluhkie sājhtoebovtsh fierhtene koncessionesne utnedh.

Ibie vientieh raeriestimmieh tjilkeminie Muonion saemiesijten bijre galkieh darjodh.

Bovtsimierhkh

Båatsoeburresne åvtetje vuekiem åtneme bovtside mierhkesjidh juktie mæhtedh bovtside juekedh båatsoej gaskoeh. Mierhkine mæhtebe jiehtedh dah båatsoeburreij laakereakta jih dah dan väjkele gosse mieside mierhkesjidh.

Guktie mierhkh vååjnoeh, gåessie mierhkesjidh j.j.v. båtsoeburrielaakesne daam reereme. Lääneståvroe bovtsimierhkh nännostieh jih registreri.

Mijjieh raerestibie laaken mietie tjoeverin miesieh mierhkesjidh. Saemiedigkie edtja mierhkide registreredh. Reegistreringe galka vaarjelidh dejtie mij mierhkh utnieh juktie eah galkieh mierhkide pleentedh.

Jeatja njolkedassh mierhkiej jih mierhemen bijre galkieh laake-öörnegisnie jallh Saemiedigkien laakesne tjaeledh.

Duedtieh jih vierhtieh j.j.v. (8 kaapitele)

Mijjieh vuartasjamme guktie duedtieh jih vierhtieh båtsoebårran jih saemieen kultuvrese vååjnoe. Vielie dan bijre 8 kaapitelisnie. Tjåangkan tjaaleme mestie destie sjidtieh tabeellesne 8:1.

Aalkoevåhta dah stööremes ulmijste mijjieh njieljie naasjovne ulmie raerestibie duedtieh båtsoebårran. Duedtieh galkieh

- saemiej jijtjedh gampoem burrien skraejiehtidh,
- stööremes gåatomem skraejiehtidh
- buerbe eekonomijen båtsoebårran buektiedidh, jih
- hijven öövtiedimmiem skraejiehtidh vaerine jih båtsoedajvesne
- vaaksjomen gujmie guktie eatnamen- jih kultuvrebyjresen miteie.

Mijjieh raerestibie Saemiedigkie barkoem åadtjoeh guktie vierhtiem båtsoebårran buerkiestidh naasjovne ulmie sjisnjelen. Mijjieh dovne raerestibie diedtem vierhtide administreredh båtsoebårran Jordbruksverkeste vaeltedh Saemiedågan.

Staaten båtsoeburrie-administrasjovne (9 kaapitele)

Ulmie jih mij sjådta staaten barkoste mijjen aalkoevåhta raerestimmide orreme. Mijjieh gaavneme jijnjh dejstie laavenjassijste mejtie danbien reereme åtna saemieh jijtje maehtieh dej gujmie digkiedidh. Barkoeh dej reeremelaavenjassh mah baetsieh aelkebe darjodh jih buerebe ektiebarkoem gyhtjelassh saemiej bijre buektiedidh.

Mijjieh raerestibie reerenasse sjiere sijiem reeremekaanslijesne tseegksovva gaajhkide saemiegyhtjelasside akten ministerinie mij diedtem åtna jih jienjebistie dej reeremelaavenjassijste mah baetsie båtsoeburrien bijre jih mejtie Jordbruksverke åtna, dejtie Saemiedågan sedtedh. Saemiedigkie edtja dovne gievlie reereme

båatsoebárran gyhtjelasside árrodh. Mijjieh aaj raerestibie saemiedigkie galka diedtem utnedh båatsoeburriem giehtjedidh ahte dæjmies byjresasse jih jeatja iedtjide guktie laakesne tjaalasovveme.

Mijjieh raerestibie stávroe Saemiefáantine tjöödtjeste jih fáantem Saemiedágkan sedtedh.

Läänestávroeh Norrbottenisnie, Västerbottenisnie jih Jämtland läänesne galkieh diedtem utnedh gyhtjelassij bijre gæssie laantem luhpiehtidh jijtjedh dajvine jih laavenjasside buerkiestidh båatsoedelegasjovnese öörnegisnie läänestávrine.

Gæssie administrativegyhtjelassh skåajjeburrien- båatsoeburrien bijre mijjieh raerestibie dah gyhtjelassh skåajjevaarjelimmiestávrosne baetsieh jih reerenasse galka vuekieh gaavnodh saemide faamoem vedtedh gosse nännoestidh. Juktie mijjen aalkoetvähtah leah saemieh edtjieh faamoem utnedh gosse staate nännoste båatsoen jih siejhme iedtjiej bijre, mijjieh raerestibie reerenasse edtja lihtsegem veeljedh staaten nännoestimmie-åårganine stávrojnij luvnie v.g. Skogsstyrelsen, Skogsvårdsstyrelsen, Naturvårdsverket, Statens fastighetsverk j.j.v.

Maaksoeh (11 kaapitele)

Mijjen raeriestimmijstie guhkies vååjnoeh sjáda stööremes vierhtieh juekedh. Muvhten aejkien raeriestimminie dovne tjoevere vierhtiem lissiehtidh staatebudsjedteste. Mijjieh raerestibie gellie annjebodts viehkieh juktie maetedh aelkebe orre laakem stegksovvedh voestes säjjan saemiesijtine jih ektiebarkoem lissiehtidh jih joekehtsem unniedidh båatsoen jih jeatja laanteburriej gaskoeh. Dah annjebodts viehkieh vientebe 9 miljovnh maaksojne fierhten jaepesne golmejaepieh boelhkesne. Mijjieh dovne raerestibie muvhten aejkien båatsoebárran jih muvhtene skåajjebárran. Daam darjodh jih annje administrasjovnem lissiehtidh skåajjeåårganisasjovnesne vientebe 3,6 miljonh fierhten jaepiem. Vierhtieh byörebe vaeltedh gosse beetnegh juekedh maaksoedajveste 23; Jord jih Skogsbruk, gööleme jih balte burrie.

Summary

For a long time the Sami have lived in northern Scandinavia and on the Kola Peninsula. Hunting, fishing and gathering were their means of support in former times. Of the animals hunted, the reindeer was an important one. In the course of time the traditional occupation of the Sami changed and became one of working with and following a coherent herd between various pastures.

The Sami's historical use of the land has given rise to a particular right to make use of property: the reindeer management right. The reindeer management right means that a person who is a Sami is entitled to make use of land and water in a particular fashion for the maintenance of himself and his reindeer. The reindeer management right is applicable to the Sami population and is based on prescription from time immemorial. Among other things, rights to reindeer pasture, hunting and fishing are included in the reindeer management right. There is an elaboration on the more detailed purport of the reindeer management right in chapter 2.

In accordance with the fourth part of section 2 of chapter 1 of the constitution, the Sami enjoy constitutional protection by virtue of being an ethnic minority. The Swedish Parliament has stated that the Sami in Sweden are an ethnic minority that enjoys a particular status by virtue of being the aboriginal population of their own country (prop. 1976/77:80, bet. 1976/77:KrU43, rskr. 1976/77:289).

In 1993 the Swedish Parliament inaugurated a special state authority, the Sami Parliament (Sametinget). The 31 members of the Sami Parliament are elected by the Sami population. On October 19th 2000, the government decided to appoint a special investigator to review the organisation of the Sami Parliament, the Sami Parliament Act (1993:327) and the regulation (1993:327) providing instructions for the Sami Parliament (dir. 2000:70).

The task

Our task was to submit proposals for a new reindeer management policy that would provide the basis for an ecologically, economically and culturally viable reindeer management. Moreover, we are to suggest, among other things, how reindeer management should be organised in the future, evaluate which tasks the authorities should be given in the future and investigate the relationship between reindeer management and other forms of livelihood that make use of the land area.

Our starting-point

In order to achieve our goal of creating the conditions necessary for a reindeer management that is culturally, economically and ecologically viable in the long term, we have formulated certain intermediate aims concerning the work on our proposals. In order for the aim to be achieved, we consider that the proposals must

- clarify the purport and regulation of the civil right, the reindeer management right, on which the Sami villages base their use of land and water.
- clarify the regulation of the relationship between the reindeer management right and the right of ownership so that the collaboration that has to take place on the local level is based on clear rules regarding the mutual consideration that users of the land are obliged to show to each other.
- increase the influence of the members of the Sami villages in their own organisations.
- give the Sami villages and the Sami Parliament an increased influence over the administration of reindeer management and the grants and compensations that apply to reindeer management and
- give all Sami the possibility of becoming members in the Sami village from which they can trace their origins and give the Sami villages the possibility of deciding for themselves the conditions that apply for exercising membership in a Sami village.

Our proposals for increased influence for the Sami villages presume that the inquiry into the organisation of the Sami Parliament leads to clarification concerning the Sami Parliament, both as an authority and as an institution elected by the people.

The aims of a new reindeer management policy (chapter 4)

Our task has thus been to submit proposals for a reindeer management policy that provides the basis for reindeer management that is culturally, economically and ecologically viable in the long term. We therefore propose three aims for the reindeer management policy. These aims concern culture, economics and the environment. These three aims are mutually interdependent and none of them can be said to take precedence over the others.

Cultural aim

The efforts of the Sami to maintain and develop reindeer management and other traditional Sami enterprises as a basis for Sami culture, are to be encouraged.

An important consequence of this aim is that it is the priorities of the Sami themselves, within the framework that is at their disposal, that are to be decisive with respect to how the state is to formulate various measures of encouragement.

Sweden has made international commitments that can be viewed as a framework for a cultural aim. By means of these, Sweden has undertaken to foster the prerequisites that are necessary in order for persons belonging to an ethnic minority to maintain and develop their culture and preserve the principal components of their identity, namely religion, language, traditions and cultural heritage. In this context culture has been deemed also to include the traditional use of land by minority groups, for example.

Economic aim

As far as possible, the Sami are to have the prerequisites in order to develop and maintain a Sami industry based on reindeer management.

As with any other industry, we have presumed that it is the entrepreneurs themselves who are to develop the industry by means of their own decisions. For this aim as well it is important premise that the Sami should, as far as possible, make the decisions concerning their own affairs.

Environmental aim

Enterprises that make use of the support of the reindeer management right shall be conducted in a manner that shows consideration towards

- the long-term productive ability of the natural resources
- biological diversity
- natural and cultural environmental values and
- its value for the outdoor life.

Reindeer management is of great significance for the maintenance of natural and cultural environmental values in the mountains. At the same time, reindeer management can also have a negative effect on the environment. In our opinion the formulation of an environmental aim for reindeer management should take this background into account.

Our premise is that the responsibility for the state of their industry should rest with the Sami themselves. We therefore consider that an environmental aim should apply to all enterprises that are conducted with the support of the reindeer management right. Such an aim should be formulated so that the general aims of the environmental policy are achieved. At the same time this should not counteract the importance of these resources for Sami industry and culture.

The administration of the reindeer management right (chapter 5)

With the support of the reindeer management right the Sami conduct reindeer management, hunting and fishing within the reindeer management area. The reindeer management area comprises approximately one third of the territory of Sweden in the counties of Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland, Gävleborg and Dalarna.

In order to make use of the reindeer management right, a person who is a Sami must be a member of a Sami village. What constitutes membership is determined by the reindeer management act. The Sami village is a legal entity in itself and there are particular regulations concerning how it is to be organised. However, it is the individual members who conduct reindeer management, operating in the form of a private firm, for example.

Each Sami village is linked to a specific part of the reindeer management area, the village area. According to the reindeer

management act, it is the county administrative board that makes the decisions concerning the division in the village area.

The reindeer management area

Reindeer management may be conducted throughout the year in the Sami territories of Norrbotten and Västerbotten counties, partly above the limit of cultivation, partly below this limit on land where forest reindeer management is traditionally conducted in the spring, summer or autumn on land belonging to the state or that belonged to the state on the last day of June 1992 (Crown Lands) or constitutes reindeer pasture on reindeer mountains in Jämtland county within those areas in Jämtland and Dalarna counties that belonged to the state on the last day of June 1992 and that were specifically made available for reindeer pasture.

Reindeer management may be carried out from October to April in other parts of the Sami territories below the cultivation limit, within such areas outside the Sami territories and reindeer mountain pastures where reindeer management has traditionally been conducted during certain times of the year.

We propose that the Sami Parliament, instead of the county administration boards, should make decisions concerning divisions in the village areas. As a rule, before the Sami Parliament makes such decisions, a meeting should be held with the Sami villages affected. However, it is not necessary to hold such a meeting if the Sami villages are in agreement and if the division is suitable for its purpose. The property owners affected should be given the opportunity to express their opinions concerning the planned division.

Our proposal concerning new rules with respect to divisions within village areas does not mean that previous decisions with respect to divisions automatically cease to apply.

The Sami village

We consider that even in the future there should be obligatory rules concerning a Sami village. This means that the law should contain a provision to the effect that there should be a Sami village within a particular area for the administration of the reindeer management right.

The background to this proposal is that we presume that the reindeer management right is primarily a collective right. It belongs to the Sami population and is exercised today by members of a Sami village. We

have found that a legal regulation that there should be a Sami village within a particular area in order to administer the reindeer management right, is the most expedient solution.

We propose that as far as possible the rules for the Sami village should be the same as those for economic associations. This means, among other things, that the Sami village shall be solely responsible for its debts. The members shall no longer be personally liable for the debts of the Sami village. Special rules for the Sami village are required when it comes to matters concerning the founding and dissolution of the Sami village and questions of membership. The prohibition against Sami villages conducting any other kind of enterprise than reindeer management is to be abolished.

We propose that the Sami village is to accept as members all Sami who can trace their ancestry from the Sami village. The requirement that a member is to be a Sami does not apply to the spouse of a member. If there is disagreement, the Sami Parliament must be able to decide the matter of whether an applicant is a Sami or originates from a Sami village. As a general rule, every member who is of age should have one vote, when voting takes place. If at least one member demands it, each member shall have one vote for every reindeer he or she owns when it comes to matters concerning reindeer management, hunting and fishing.

Special act concerning the reindeer management right

Among other things our task has meant that we have carried out a complete review of the legislation concerning reindeer management. We propose that the reindeer management act should be replaced by two acts: the reindeer management right act and the conduct of reindeer management act.

There are regulations in the reindeer management right act, the nature of which primarily pertains to civil law. These are regulations that describe how the reindeer management right may be exercised in practice, the area where it applies, who is to administer it and what the relationship is between the reindeer management right, the right of ownership and other particular rights to real estate.

At the present time, both the civil law circumstances and how reindeer management is to be conducted are regulated in the reindeer management act. As a result it can happen that the reindeer management right is not always perceived as a particular right to real estate. The purpose of proposing two acts is to make it clear that it is

partly a question of a particular right to real estate and partly an enterprise undertaken with the support of this right.

Consideration and collaboration between Sami villages and other users of land (chapter 6)

The Sami villages conduct reindeer management based on natural pasture within the reindeer management area. Many other types of land use take place within the same area. In order to create good prerequisites for a reindeer management that is culturally, ecologically and economically viable in the long term, consideration must be taken of the need that the Sami villages have of land for reindeer management based on natural pasture and of the increased collaboration between the Sami villages and other users of land. Such collaboration must be based on mutual respect and consideration for mutual rights and needs to use the land for various purposes.

Nowadays, as in former times, disruption of the Sami villages' reindeer management occurs and conflicts concerning the use of land by the Sami villages and by others arise in several places.

In many cases the conflicts that arise nowadays are due to lack of clarity, not only concerning what the Sami villages' reindeer management right constitutes and how it is related to ownership rights, but also to where the reindeer management right applies.

Part of the reason for the conflicts concerning hunting and fishing in the reindeer management area is also due to the fact that there is a lack of clarity concerning the extent of the hunting and fishing rights that are a part of the reindeer management right and how this right of hunting and fishing is related to the hunting and fishing rights of landowners and the state.

In order to ensure that there is both consideration for the need of the Sami villages for reindeer management based on natural pasture and an increased collaboration between the Sami villages and other users of land, we propose the following:

- a clearer regulation of the reindeer management right and how it relates to the right of ownership
- a clearer regulation of the consideration that must be shown by those engaged in reindeer management towards other interests
- a clearer regulation of the consideration that must be shown by forestry towards reindeer management
- increased knowledge on the part of other users of land concerning the requirements for reindeer husbandry based on natural pasture

and how various types of competing use of land affects these requirements, as well as increased knowledge on the part of those managing reindeer with respect to the requirements of other users of land within the reindeer management area and how this is affected by reindeer management

- support for local collaboration between Sami villages and other users of land concerning the use of land. Arbitration and the resolution of conflicts in certain cases.
- increased participation by the Sami villages and the Sami Parliament in the decision-making process when new use of land is planned.
- an investigation into the extent of each and every hunting and fishing right on both privately-owned and state land within the reindeer management area, with particular attention being paid both to land that is set aside for the use of the Sami and which in the applicable legislation is interpreted as crown land above the limit of cultivation, and to reindeer pasture mountains.

On state land within the reindeer husbandry area, i. e. land that is administered by the state, we propose that consideration towards the use of land by the Sami villages for reindeer management, as well as other use of the land by the Sami, is particularly emphasised in the administration of the land. There should be ongoing consultation with the Sami villages with respect to the administration of the state land. It should be more clearly indicated that the crown land above the limit of cultivation and on the reindeer pasture mountains is primarily intended for the reindeer management of the Sami villages and other use of the land by the Sami. The National Property Board and the county administrative boards will administer this land in the future as well, but the protection of the land for the use of the Sami villages and the possibility for the Sami villages to participate in the administration of the land should be clarified. The forest Sami villages would be granted the same right to compensation for granting of usufruct within their all-the-year-round land as the right to compensation currently enjoyed by the mountain Sami villages on their all-the-year-round land according to section 34 of the reindeer management act.

Reindeer management (chapter 7)

We propose that the regulations that are linked to the manner in which reindeer management is conducted should be regulated by a special act. The reason for this is apparent in the preceding text where we describe the reindeer husbandry right act. The basis for our proposed legislation has been our intention to simplify the system of regulations in accordance with modern principles of administration and to ensure that the right to make decisions is delegated as far as possible.

Supervision of the administration of pasture resources

We propose that the Sami villages should account for the status of their pasture lands. On the basis, among other things, of these reports, field studies, studies of slaughter statistics and notifications of wandering reindeer and reindeer herds that have mingled, the Sami Parliament should exercise supervision to ensure that the administration of the reindeer pasture by the Sami villages lives up to the environmental aims. The Sami Parliament should also establish the maximum number of reindeer allowed for every Sami village as an additional aspect of the supervision exercised. Together with those concerned, the Sami Parliament should continually evaluate whether the established maximum number of reindeer permitted is relevant.

Concession reindeer management

Concession reindeer management is conducted below the Sami territory border in the Kalix and Torne river valleys. Reindeer management may only be conducted all the year round once the county administrative board has given one or several Sami permission (a concession) to have both their own reindeer and those belonging to the landowner in the area (managed reindeer) within a particular area. As well as the holder of the concession, the owner of the managed reindeer also participates in the reindeer management to some extent. It is the owner of the managed reindeer who, together with the holder of the concession, makes the decisions concerning how the reindeer management is to be conducted.

Landowners are the most common category of owners of managed reindeer. In order for a landowner to be an owner of managed reindeer, he has to own an agricultural property in the concession area and be a resident of the property or at least resident within that part of

Norrbotten county where the management of concession reindeer is permitted.

We consider that because of its cultural significance and the fact that it contributes towards employment in the area, concession reindeer management should remain. We propose that there should no longer be an obligation to conduct concession reindeer management in the Sami village format. This is the result of our proposed new regulations for the Sami village based on the administration of the reindeer management right. The relationship between the owners of managed reindeer and the holders of concessions should instead be regulated by conditions in the concession.

We propose that the possibility of having managed reindeer should be extended somewhat. This means that the person who owns an agricultural property in the area but is resident somewhere else in Norrbotten county should be able to have managed reindeer. The county administrative board should be given an opportunity, if there are particular reasons for doing so, to grant exemptions from the rule that the holder of the concession should enjoy a maximum of thirty managed reindeer per household.

We do not consider that the proposals in the inquiry concerning Muonio Sami village should be implemented.

Reindeer markings

Traditionally, the method employed in reindeer management to distinguish between the reindeer of various owners has been marks cut in the ears of the reindeer. The reindeer owners compare the reindeer markings to the certificate of registration of title, and the dexterity used in marking is part of their professional skill.

The appearance of the reindeer markings, the time when the marks are made and so forth are regulated in detail in the reindeer management act and the regulations pertaining to it. The reindeer markings are registered according to decisions made by the county administrative board.

We propose that there should always be a legal obligation to mark reindeer. The Sami Parliament should have a register of reindeer markings. The registration should protect the owner of the marking against markings that may be confused with it.

Other regulations concerning reindeer markings and the marking of reindeer are to be notified in ordinances or in the regulations of the Sami Parliament.

Grants and compensation etc (chapter 8)

We have surveyed the grants and compensation that are given to reindeer management and the Sami culture. We shall return to this in chapter 8. A summary of the result may be seen in table 8.1.

With the overriding aims as a basis, we propose four national aims for the grants given to reindeer management. The grants shall

- encourage the Sami's own efforts to develop their industry
- encourage an optimal use of pasture
- improve the financial outcome of reindeer management and
- foster a sustainable development of the mountains and the reindeer management area in general, acknowledging the environmental values of the countryside and culture.

We propose that the Sami Parliament is given the task of working out the grants given to reindeer management within the framework of the national aims for them. Moreover we propose that the responsibility for administering the funds directed towards reindeer management should be transferred from the Board of Agriculture to the Sami Parliament.

The state reindeer management administration (chapter 9)

Governance of the aims and results of state activities are the basis of our proposals. We have found that many tasks that are allocated to the authorities at the present time need no longer to be, and the tasks can be managed by the Sami themselves. The administration of the tasks remaining to the authorities can be simplified and a better coordination of issues concerning the Sami can be achieved.

We propose that the government institute a special unit within the Cabinet Office and the Ministries for all Sami issues, with one minister responsible, and that most of the tasks remaining to the authorities concerning reindeer management that are currently administered by the Board of Agriculture should be transferred to the Sami Parliament. The Sami Parliament should also be the central administrative authority (the sector authority) for issues concerning reindeer management. In addition we propose that the Sami Parliament should be responsible for the supervision needed to ensure that reindeer husbandry shows the consideration for the environment and the other matters of public interest that are prescribed in the law concerning the conduct of reindeer management.

We propose that the board for the Sami Fund should be disbanded and that the fund should be transferred to the Sami Parliament.

The county administrative boards for Norrbotten, Västerbotten and Jämtland counties should be given the responsibility for issues concerning the disposal of land in their respective areas and that the tasks for the reindeer management delegations should be clarified in the instructions for the county administrative boards.

As for the administrative issues concerning forestry and reindeer management, we propose that the issues remain with the County Forestry Boards and that the government finds ways of enabling the Sami to influence the decision-making process. Since our premise is that the Sami should be ensured of an influence in state decisions concerning reindeer management as a matter of public interest, we propose that the government considers appointing a Sami member of state decision-making bodies such as the board of the National Board of Forestry, the forest management boards, the National Environmental Protection Agency, the state property board, etc.

Costs (chapter 11)

In the long term our proposals primarily constitute a redistribution of available funds. In some cases our proposals mean that additional resources should be allocated by means of additional appropriations over and above the state budget. We propose a number of temporary contributions designed to ease the implementation of new legislation, primarily within the Sami villages, and to increase collaboration and minimise the conflicts between reindeer management and other users of the land. These temporary contributions are estimated to cost nine million Kronor per year for a three-year period. In addition we propose measures that entail in some cases the payment of compensation to reindeer management and forestry interests respectively. The cost of these measures, together with a certain increase in administration within the forest management organisation, is estimated to be 3.6 million Kronor per year. The funds should be acquired by means of a redistribution within the framework of expenditure area 23: agriculture and forestry, fisheries and related industries.

Förkortningar

Bq	Bequerel
FSC	Forest Stewardship Council AC
HD	Högsta domstolen
ILO	International Labour Organization
LRF	Lantbrukarnas Riksförbund
MISTRA	Stiftelsen för Miljöstrategisk forskning
NJA	Nytt juridiskt arkiv I
PEFC	Pan European Forest Certification
RNL	Rennäringslagen (1971:437)
SCB	Statistiska centralbyrån
SJVFS	Statens jordbruksverks författningssamling
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet
SVL	Skogsvårdslagen (1979:429)
SSR	Svenska Samernas Riksförbund

Författningsförslag

1 Förslag till Lag om renskötselrätt

Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande.

1 kap. Renskötselrätt

Grundregler

1 § Den som är av samisk härkomst (same) får enligt bestämmelserna i denna lag använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar.

Rätten enligt första stycket (renskötselrätten) tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd. Renskötselrätten är en särskild rätt till fast egendom.

För förvaltningen av renskötselrätten skall det finnas samebyar. Renskötselrätten får utövas av den som är medlem i sameby.

Bestämmelser om hur rennäring skall bedrivas och om rätt att efter tillstånd (koncession) bedriva renskötsel i vissa delar av Norrbottens län finns i lagen (2002:xx) om bedrivande av rennäring.

- 2 § Renskötselrätten omfattar, enligt bestämmelserna i denna lag,
- rätt till renbete,
  - rätt att uppföra hagar, stängsel, renvaktarstuga, slakteri eller andra anläggningar och mindre byggnader som behövs för renskötseln,
  - rätt till virke för renskötselanläggningar, familjebostad, bränsle för husbehov och slöjdvirke,
  - rätt att flytta renar,
  - rätt till jakt och fiske.

- 3 § Renskötselrätt gäller inom följande områden (renskötselområdet)

1. hela året (året-runt-marker)

i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten och marken antingen tillhör eller vid utgången av juni 1992 tillhörde staten (kronomark) eller utgör renbetesland,

på renbetesfjällen,

inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete,

2. den 1 oktober – den 30 april (vinterbetesmarkerna)

i övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen, inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där renskötsel av ålder bedrivs vissa tider av året.

Med renbetesland förstås mark som vid avvittringen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder använts som sådant land. Med renbetesfjällen förstås de vid avvittringen för samerna avsatta renbetesfjällen i Jämtlands län och de områden som sedermera upplåtits till utvidgning av dessa fjäll.

- 4 § Året-runt-marker skall fördelas mellan samebyarna i särskilda byområden. Byområde kan omfatta även vinterbetesmarker.

Del av byområde kan vara gemensam för samebyar om det föreligger särskilda skäl.

Byområdet och övriga områden som samebyn använder för renskötsel utgör samebyns betesområde.

Bestämmelser om indelning i byområde m.m. finns i 2 kap.

Renbete

5 § Samebyns betesområde får användas för renbete.

Bestämmelser om högsta renantal och inskränkningar i betesrätten på grund av hänsyn till miljön finns i lagen (2002:xx) om bedrivande av rennäring.

6 § Lavbevuxna träd får fällas inom samebyns betesområde om det är oundgängligen nödvändigt för att skaffa foder till renarna. I första hand skall torra eller oväxtliga träd fällas. Avverkning skall om möjligt ske efter anvisning av markens ägare eller brukare.

Anläggningar, bränsle och slöjdvirke m.m.

7 § Arbetshage eller annat stängsel för renarna, renslakteri eller annan anläggning som behövs för renskötseln får utföras inom samebyns betesområde.

Renvaktarstuga, kåta, förvaringsbod eller annan mindre byggnad som behövs för renskötseln får uppföras på utmark inom byns betesområde.

Är anläggning som anges i första stycket avsedd för stadigvarande bruk skall den förläggas till plats som anvisas av markens ägare. Det samma gäller i fråga om byggnad som anges i andra stycket, om den skall uppföras för stadigvarande bruk nedanför odlingsgränsen eller utanför renbetesfjällen på mark som varken är sådan kronomark som står eller vid utgången av juni 1992 stod under statens omedelbara disposition eller mark som vid avvittring utlagts till allmänningsskog.

Uppstår tvist om anvisad plats bestämmer länsstyrelsen platsen.

8 § Om det behövs virke till en anläggning eller en byggnad som avses i 7 § får skog avverkas på den del av samebyns betesområde som hör till lappmarkerna, renbetesfjällen eller de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete.

Bränsle och slöjdvirke får tas för eget behov inom den i första stycket angivna delen av betesområdet.

Växande barrträd får avverkas endast efter anvisning av markens ägare eller brukare, om denne inte medger något annat.

På sådan mark utanför lappmarkerna och renbetesfjällen som hör till en samebys betesområde får för ändamål som anges i första och andra stycket endast tas torra träd, vindfällen, skogsavfall, tall- och grantjur eller, för tillfälligt behov, lövträd som växer på utmark.

9 § Till uppförande eller ombyggnad av familjebostad får skog avverkas inom byns betesområde på kronomark som står eller vid utgången av juni 1992 stod under statens omedelbara disposition eller mark som vid avvittring utlagts till allmänningskog. Avverkning får ske endast efter anvisning av markägare.

10 § Bränsle får för eget behov tas inom annan samebys betesområde vid renskiljning eller annan verksamhet som har samband med renarnas skötsel.

11 § Ersättning behöver inte lämnas för skog som med stöd av renskötselrätt avverkas på kronomark som står eller vid utgången av juni 1992 stod under statens omedelbara disposition eller mark som vid avvittring utlagts till allmänningskog. Detsamma gäller växande lövträd som avverkas på annan mark inom lappmarkerna, på renbetesfjällen samt inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete.

Ersättning skall i andra fall än som avses i första stycket lämnas för rotvärdet av växande träd som avverkas. Kan överenskommelse inte uppnås om ersättning, utser länsstyrelsen på begäran av part någon att söka förlika parterna.

Bestämmelser om den hänsyn till skogsbruket samt till natur- och kulturmiljövården som skall tas inom rennäringen finns i lagen (2002:xx) om bedrivande av rennäring.

Flyttning av renar

12 § Mark och vatten får nyttjas för att flytta renar mellan skilda delar av byns betesområde.

Jakt och fiske

13 § Jakt och fiske får bedrivas på utmark inom de delar av byns betesområde som hör till renbetesfjällen och lappmarkerna, när renskötsel är tillåten där.

Jakt och fiske för husbehov får bedrivas på den i första stycket angivna delen av annan samebys betesområde vid renskiljning eller annan verksamhet som har samband med renarnas skötsel.

Uppehåller sig björn, varg, järv eller lo bevisligen i trakten, får jakt efter sådant djur företagas även inom annan samebys område på mark

som anges i första stycket, i den mån regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, tillåter det.

Inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete får fiske till husbehov bedrivas. Inom samma område får jakt på rovdjur bedrivas i den mån regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, tillåter det.

För jakt och fiske med stöd av renskötselrätten gäller även jaktlagen (1987:259) och fiskelagen (1993:787) samt föreskrifter utfärdade med stöd av dessa lagar.

2 kap. Indelning i byområden m.m.

1 § Indelning i byområden skall göras så att varje byområde blir varaktigt lämpat för sitt ändamål med hänsyn till betestillgång, behov av nödvändiga årstidsbeten och övriga omständigheter.

2 § Sametinget beslutar om indelning i byområden.

Innan Sametinget fattar beslut skall sammanträde hållas med berörda samebyar. Sammanträde behövs inte, om samebyarna kommit överens i ärendet och den föreslagna indelningen inte strider mot 1 §.

I den utsträckning som är nödvändigt med hänsyn till indelningens art och förhållandena i övrigt skall Sametinget utreda vilka som i egenkap av ägare till fastighet kan komma att beröras av beslutet. Dessa skall beredas tillfälle att yttra sig över den föreslagna indelningen innan beslut fattas.

3 § Betestid på vinterbetesmark kan förlängas av länsstyrelsen efter samråd med Sametinget, om det behövs på grund av ogynnsamma väderleks- eller betesförhållanden eller av annat särskilt skäl.

4 § Om rätt att efter särskilt tillstånd driva renskötsel (koncessionsrenskötsel) under hela året inom vissa områden nedanför lappmarksgränsen finns bestämmelser i lagen (2002:xx) om bedrivande av renskötsel.

3 kap. Förhållandet mellan renskötselrätt och andra rättigheter till samma mark

1 § Vad som sägs om ägare i denna lag gäller också innehavare av annan särskild rätt till fast egendom än renskötselrätt.

2 § Markägare och innehavare av renskötselrätt skall visa hänsyn till varandras rätt att bruka marken och såvitt möjligt undvika att hindra varandras markanvändning.

I skogsvårdslagen (1979:429) finns regler om den särskilda hänsyn som skall tas till renskötseln vid skogsbruk. I lagen (2002:xx) om bedrivande av rennäring finns regler om den särskilda hänsyn som skall tas till andra intressen vid bedrivande av rennäring.

Den som brister i hänsyn enligt första eller andra stycket skall ersätta uppkommen person- och sakskada.

3 § Vad som anges i 2 § hindrar inte att mark används i enlighet med en detaljplan eller för företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning.

4 § När renar befinner sig inom betesområde vid tid då renskötsel är tillåten där, skall hund i trakten, som inte används i renskötseln, hållas i band eller instängd, om inte länsstyrelsen medger annat. Detsamma gäller när renar flyttas, om hundens ägare i förväg underrättats om tiden för flyttningen.

Anträffas hund medan den jagar eller på annat sätt ofredar ren inom område där renskötsel då är tillåten, får hunden, om den inte låter sig fångas, dödas av den som äger eller vårdar ren.

Den som på så sätt dödat hund är skyldig att snarast möjligt anmäla det inträffade till polismyndigheten.

5 § Har ren orsakat skada

1. under tiden juni – augusti på åker, äng eller trädgård som är belägen ovanför odlingsgränsen eller på renbetesfjällen eller under tiden maj – september på åker, äng eller trädgård som är belägen inom annat område där renskötsel får bedrivas under hela året,

2. på mark inom renskötselområdet under tid då renskötsel inte får bedrivas där eller

3. på mark utanför renskötselområdet,
skall skadan ersättas av sameby inom vars byområde skadan har uppkommit eller som vid tiden för skadans uppkomst haft renar i trakten, om det inte visas att skadan inte orsakats av byns renar.

Är flera samebyar ersättningsskyldiga enligt första stycket, fördelas ansvaret lika mellan byarna inbördes. Kan det visas att renar från någon av byarna orsakat skadan, svarar den byn gentemot de övriga för hela skadan.

Har skada orsakats av renar från flera samebyar och kan det inte utredas i vilken omfattning varje bys renar har del i skadan, fördelas ansvaret mellan byarna inbördes efter antalet renar från varje by som vid

tiden för skadans uppkomst fanns i trakten och som inte stod under bevakning.

6 § Ersättning som sameby betalt enligt 5 § får den kräva åter av den som varit vållande till skadan.

7 § Den rätt till ersättning för att ren blivit dödad eller skadad som enligt vad särskilt är föreskrivet eller enligt allmänna skadeståndsregler kan tillkomma renens ägare skall i fall då ägaren är okänd tillfalla den sameby inom vars betesområde renen befann sig.

4 kap. Inskränkning eller upphörande av renskötselrätt

1 § Regeringen kan förordna om inskränkning eller upphävande av renskötselrätten för visst markområde, när området behövs för ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen (1972:719).

Inskränkning kan avse viss tid eller vissa i renskötselrätten ingående befogenheter.

2 § Regeringen kan i förordnande enligt 1 § föreskriva åtgärder för att motverka skada eller olägenhet för renskötseln.

3 § Om inskränkning eller upphävande av renskötselrätt medför skada eller olägenhet för renskötseln eller för jakt och fiske med stöd av renskötselrätten, skall ersättning utgå.

Ersättning för skada eller olägenhet som inte drabbar bestämd person tillfaller sameby som berörs av inskränkningen eller upphävandet.

4 § I fråga om inskränkning eller upphävande av renskötselrätt och ersättning med anledning därav gäller, utöver bestämmelserna i 1–3 §§, i tillämpliga delar bestämmelserna i expropriationslagen (1972:719) om expropriation av särskild rätt till fastighet.

5 kap. Upplåtelse av mark och vatten

1 § Sameby eller medlem i sameby får inte upplåta rättighet som ingår i renskötselrätten.

Sameby får dock åt den som har varit medlem i byn upplåta rätt att utan avgift till sitt husbehov jaga eller fiska på byns område enligt 1 kap. 13 §.

2 § På sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och på renbetesfjällen får nyttjanderätt upplåtas endast om upplåtelsen inte försämrar förutsättningarna för att inom det berörda området bedriva samisk markanvändning med stöd av renskötselrätten.

Avser upplåtelsen rätt till jakt och fiske krävs dessutom att upplåtelsen är förenlig med god viltvård eller fiskevård.

Innan upplåtelse av nyttjanderätt får ske skall berörd sameby höras. Upplåtelse av hela fisket i visst vatten få ske endast om sameby medger det.

3 § Fråga om upplåtelse enligt 2 § prövas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

4 § Upplåtelse enligt 2 §, som inte avser tillgodogörande av naturtillgångar eller skogsavverkning, skall ske mot avgift, om inte särskilda skäl föreligger för avgiftsfrihet. Avgiften tillfaller sameby som berörs av upplåtelsen.

Avser upplåtelsen tillgodogörande av naturtillgångar, skall staten utge ersättning för den skada eller olägenhet för renskötelsen som upplåtelsen medför. Ersättning för skada eller olägenhet som inte drabbar bestämd person tillfaller sameby som berörs av skadan eller olägenheten.

Vid avgiftsfri upplåtelse enligt första stycket skall staten ersätta samebyn för bortfallet av avgift.

5 § På sådana året-runt-marker nedanför odlingsgränsen som antingen tillhör eller vid utgången av 1992 tillhörde staten skall staten för nyttjanderättsupplåtelser som inte avser skogsavverkning utge ersättning till sameby som berörs av upplåtelsen.

Ersättningen skall beräknas enligt de grunder som gäller vid bestämmande av avgift och annan ersättning som enligt 4 § skall utgå för upplåtelser ovanför odlingsgränsen.

Ersättningen fastställs av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

6 kap. Sameby

Inledande bestämmelser

1 § En sameby har till ändamål att för medlemmarnas gemensamma bästa förvalta renskötselrätten inom sitt byområde samt de övriga om-

råden samebyn nyttjar. Förvaltningen får inte ske i strid med rensköt-selns intressen inom samebyn. En sameby kan även ha andra ändamål enligt vad som framgår av stadgarna.

En samebys verksamhet får bedrivas i ett av byn helägt dotterföretag.

2 § En sameby skall registreras.

Sedan samebyn har registrerats kan den förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt föra talan inför domstolar och andra myndigheter.

3 § För en samebys förpliktelser svarar endast samebyns tillgångar. I tillgångarna inräknas insatser och avgifter som har förfallit till betalning, även om de ännu inte har betalats.

4 § Bestämmelserna i 1 kap. 4 – 6 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar skall gälla även för sameby. Vad som i bestämmelserna sägs om moderförening skall gälla modersameby.

Bildande av en sameby

5 § Sameby bildas vid sammanträde genom att deltagarna antar stadgar och utser styrelse.

Sammanträde enligt första stycket skall hållas av Sametinget.

Till sammanträdet skall Sametinget kalla samtliga medlemmar i samebyn som tidigare förvaltats renskötselrätten inom byområdet.

6 § Kan sameby inte bildas vid sammanträde enligt 5 § skall Sametinget hålla nytt sammanträde.

Sametinget skall i ortstidning kungöra att nytt sammanträde för bildande av sameby skall äga rum. Kungörelsen skall ange för vilket betesområde sameby skall bildas samt vad den som inte varit medlem i sameby som tidigare förvaltats renskötselrätten i byområdet har att iakta för att kallas till sammanträdet. Kungörelse skall ske senast fyra månader före sammanträdet.

Till sammanträdet skall Sametinget kalla samtliga

- medlemmar i sameby som tidigare förvaltats renskötselrätten inom betesområdet, och
- same som senast två månader före sammanträdet anmält att han är intresserad av medlemskap i den bildade samebyn.

7 § I frågor som avses i 22 § tredje stycket 2 har, om minst en deltagare begär det, varje deltagare en röst för varje ren som enligt senast gällande renlängd innehas av honom. I övriga frågor har varje myndig deltagare vid sammanträdet en röst.

8 § Vid sammanträdet skall föras protokoll genom ordförandens försorg.

9 § Som sammanträdets beslut gäller den mening som fått mer än hälften av de avgivna rösterna eller, vid lika röstetal, den mening som biträdades av ordföranden. Vid val anses den vald som har fått de flesta rösterna. Vid lika röstetal avgörs val genom lottning.

10 § I fråga om klander av beslut vid sammanträdet äger 7 kap. 17 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar motsvarande tillämpning.

11 § Kostnaden för sammanträdet skall slutligt betalas av samebyn.

12 § Samebyns stadgar skall ange

1. samebyns firma,
2. den ort inom samebyns område, där samebyns styrelse skall ha sitt säte.
3. ändamålet med samebyns verksamhet och verksamhetens art,
4. den insats med vilken varje medlem skall delta i samebyn, hur insatsen skall fullgöras samt i vad mån en medlem får delta i samebyn med insats utöver vad han är skyldig att delta med,
5. för det fall att regelbundna eller på särskilt beslut om uttaxering beroende avgifter till samebyn skall förekomma, avgifternas belopp eller de högsta belopp till vilka de får bestämmas,
6. antalet eller lägsta och högsta antalet styrelseledamöter och revisorer samt eventuella suppleanter, tiden för deras uppdrag samt, om någon av dem skall utses på annat sätt än som anges i denna lag, hur det i så fall skall ske,
7. för det fall att fullmäktige enligt 7 kap. 12 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar skall finnas, deras befogenhet, hur de skall utses och tiden för deras uppdrag,
8. inom vilken tid och hur bystämma skall sammankallas samt hur andra meddelanden skall bringas till medlemmarnas eller fullmäktiges kännedom,
9. vilka ärenden som skall förekomma på ordinarie stämma,
10. vilken tid samebyns räkenskapsår skall omfatta,
11. grunderna för fördelning av samebyns vinst, samt

12. för det fall att insatsemission som avses i 10 kap. 2 a § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar skall förekomma, vad som skall gälla för dessa.

13 § Samebyn skall anmälas för registrering senast två månader efter det att beslut fattades om att bilda den.

Första stycket gäller även vid ändring av stadgarna.

Vad som sägs om åtgärder före registrering i 2 kap. 4 § första och andra stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar skall gälla även för sameby.

Samebyns medlemmar m.m.

14 § Medlem i sameby kan den bli som är

1. same som kan härleda sitt ursprung till samebyn,
2. make till medlem enligt punkten 1 eller efterlevande make till avliden sådan medlem.

Med make jämställs den som varaktigt bor tillsammans med medlem under äktenskapsliknande förhållanden.

En sameby får inte vägra den som uppfyller kraven enligt första stycket inträde som medlem. Om samebyn inte antar sökanden som medlem, kan frågan prövas av Sametinget på samebyns eller sökandens begäran. Sametingets beslut får inte överklagas.

En sameby kan som medlem anta same som är medlem i annan sameby trots att kravet på ursprung i samebyn inte är uppfyllt.

I stadgarna får föreskrivas att inträdesansökan skall göras skriftligen och att ansökningshandlingen skall vara försedd med sökandens bevittnade namnunderskrift.

15 § Den som genom bodelning, arv eller testamente har förvärvat en medlems andel skall ansöka om inträde i samebyn inom den tid som anges i 3 kap. 2 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Den som genom överlåtelse har förvärvat en medlems andel skall ansöka om inträde i samebyn inom sex månader därefter.

Om den, som genom bodelning eller överlåtelse har förvärvat en medlems andel, antas, inträder han som medlem i överlåtarens ställe.

Ansöker förvärvaren inte om inträde inom föreskriven tid, eller avslås hans ansökan, skall medlemmen därmed anses ha sagt upp sig till utträde. Förvärvaren har i sådana fall den rätt som tillkommer en avgående medlem vad gäller återbetalning av medlemsinsatser.

16 § En medlem har rätt att säga upp sig till utträde ur samebyn. I stadgarna får föreskrivas att en uppsägning skall göras skriftligen och att uppsägningshandlingarna skall vara försedd med medlemmens bevittnade namnunderskrift.

Medlem som beviljats medlemskap i annan sameby skall anses ha sagt upp sig till utträde.

I stadgarna får även föreskrivas att uppsägning inte får göras förrän efter viss tid, högst två år, från inträdet. Tiden får utsträckas till högst fem år, om registermyndigheten medger det. Föreskrifter i stadgarna enligt detta stycke gäller inte i fall som avses i 7 kap. 15 § tredje stycket och 12 kap. 4 § andra stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

17 § Avseende tidpunkt för när avgång ur samebyn sker gäller 3 kap. 5 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar i tillämpliga delar.

18 § Beträffande samebys medlemsförteckning skall 3 kap. 6 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar äga motsvarande tillämpning.

19 § Beträffande återbetalning av medlemsinsatser gäller 4 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar i tillämpliga delar.

Samebyns ledning

20 § För samebyns ledning gäller bestämmelserna i 6 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar i tillämpliga delar.

21 § Saknar samebyn styrelse, kan Sametinget på yrkande av någon vars rätt är beroende av att behörig styrelse finns förordna syssloman att handha byns angelägenheter och företräda byn såsom styrelse. Syssloman har rätt att av byn erhålla arvode som bestäms av Sametinget.

Bystämman

22 § Samebymedlemmarnas rätt att besluta i samebys angelägenheter utövas vid bystämman.

För stämman gäller i tillämpliga delar reglerna i 7 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar utom såvitt avser medlemsröst-rätt.

I fråga om rösträtt på bystämma gäller att

1. varje myndig medlem har en röst,
2. en medlem kan begära att röstning skall ske efter renantal vid val av en majoritet av styrelsens ledamöter, i frågor som avser användningen av byns betesområde för renbete, anläggningar för renskötsel, flyttning av renar eller på annat sätt rör renskötselarbetet och därmed sammanhängande ekonomiska frågor, jakt och fiske, inträngs- och upplåtelseersättningar, samt ändring av sådana föreskrifter i stadgarna som avses i 12 § 3-4, 5 om föreskriften avser avgifter i renskötseln, 7 och 11-12,
3. vid röstning enligt 2 har medlem en röst för varje ren som enligt gällande renlängd innehas av medlemmen, dock inte för fler renar än samebyn bestämt för denne med stöd av stadgarna.

Ingen får för egen eller annans del rösta för sammanlagt mer än en femtedel av det på stämman företrädda röstetalet.

Revision och särskild granskning

23 § För revision och särskild granskning gäller i tillämpliga delar reglerna i 8 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Överskottsutdelning och annan användning av samebyns egendom

24 § För överskottsutdelning och annan användning av samebyns egendom gäller i tillämpliga delar reglerna i 10 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Konkurs och företagsrekonstruktion

25 § Om en sameby är försatt i konkurs och denna avslutas utan överskott, är samebyn upplöst när konkursen avslutas.

Om det finns överskott, skall bystämman inom en månad från det att konkursen avslutades förordna ny styrelse, verkställande direktör och revisorer.

26 § Om en sameby försätts i konkurs eller beslut om företagsrekonstruktion enligt lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion meddelas för samebyn, skall tingsrätten för registrering underrätta registreringsmyndigheten om beslutet, vem som har utsetts till konkursförvaltare och vilken tillsynsmyndighet som utövar tillsyn över förvaltningen.

Under konkursen företräds samebyn som konkursgäldenär av den styrelse och verkställande direktör som finns vid konkursens början. Även under konkursen gäller dock bestämmelserna i denna lag om rätt att avgå, om entledigande och om nytillsättning.

När en konkurs har avslutats eller en företagsrekonstruktion enligt lagen om företagsrekonstruktion har upphört, skall tingsrätten genast för registrering underrätta registermyndigheten och i det förra fallet ange om något överskott finns eller inte. Tingsrätten skall även för registrering underrätta registreringsmyndigheten när högre rätt har upphävt ett beslut att försätta samebyn i konkurs eller ett beslut om företagsrekonstruktion.

Fusion m.m.

27 § Beträffande fusion mellan samebyar eller mellan sameby och ett helägt dotteraktiebolag gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i 12 kap. 1 – 8 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Genom ett avtal om fusion kan också

1. en ekonomisk förening (den överlåtande parten) gå upp i en sameby (den övertagande parten), eller

2. en eller flera ekonomiska föreningar förenas med en eller flera samebyar (de överlåtande parterna) genom att bilda en ny sameby (den övertagande parten).

Beträffande inlösen av aktier i ett dotteraktiebolag gäller bestämmelserna i 12 kap. 9-13 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Skadestånd m.m.

28 § I fråga om skyldighet för styrelseledamot, verkställande direktör, revisor eller samebymedlem att ersätta skada som vållats samebyn, medlem eller tredje man och i fråga om talan om sådan ersättning tillämpas 13 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Samebyns firma

29 § En samebys firma skall innehålla ordet ”sameby”. I firman får inte ordet ”bolag” eller något annat som betecknar ett bolagsförhållande tas in på ett sådant sätt som kan leda till missförståndet att ett bolag innehar firman. Firman skall tydligt skilja sig från andra ännu bestående firmor som är införda i samebyregistret. Registreringen av en

samebys firma gäller för hela landet. I övrigt finns bestämmelser om registrering i firmalagen (1974:156).

Om samebyns firma skall registreras på två eller flera språk, skall varje lydelse anges i stadgarna.

Samebyns styrelse kan anta bifirma. Bestämmelserna i första stycket gäller även bifirma. Uttrycket sameby får dock inte tas in i en bifirma.

Endast sameby får i sin firma använda uttrycket sameby.

I fråga om skriftliga handlingar som utfärdas för en sameby gäller 14 kap. 2 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Registrering m.m.

30 § Sametinget är registreringsmyndighet för en sameby.

Registreringsmyndigheten skall för registrering enligt denna lag föra ett samebyregister för hela landet.

I fråga om förfarandet hos registreringsmyndigheten och verkan av registrering gäller bestämmelserna i 15 kap. 2-5 §§ lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Om någon anmälan rörande en sameby inte har kommit in till registreringsmyndigheten under de fem senaste åren, skall registreringsmyndigheten undersöka om samebyn har upphört med sin verksamhet. Detta skall ske genom brev till den i samebyregistret registrerade adressen samt genom kungörelse i ortstidning.

Om det två månader efter kungörandet enligt föregående stycke inte framgår att verksamhet fortfarande bedrivs inom samebyn, skall registreringsmyndigheten vidta åtgärder i syfte att förvaltningen av renskötselrätten inom samebyns område återupptas. Registreringsmyndigheten kan i samband med sådana åtgärder avföra samebyn ur registret. Samebyn är därmed upplöst.

7 kap. Ansvar och överklagande m.m.

1 § Till böter döms den som med uppsåt eller av oaktsamhet, i strid med bestämmelserna i denna lag,

1. stänger av flyttningsväg för renar eller vidtar åtgärder på eller invid vägen så att dess framkomlighet väsentligt försämras,
2. skrämmar eller på annat sätt ofredar renar som uppehåller sig på ett område där renskötsel då är tillåten,
3. driver bort renar från ett område där renskötsel då är tillåten eller hindrar renar från att beta på ett sådant område,
4. bryter mot 3 kap. 4 § första eller tredje stycket.

2 § I fråga om gärningar som är straffbara enligt lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar och som på grund av hänvisning i denna lag kan komma i fråga även för sameby gäller i tillämpliga delar 16 kap. 1 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar. Till böter döms den som uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot 6 kap. 29 § fjärde stycket.

I fråga om vite i samband med beslut enligt bestämmelser i lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar som på grund av hänvisning i denna lag gäller även för sameby, gäller bestämmelsen i 16 kap. 2 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.

Sametinget får meddela föreläggande för sameby att fullgöra sin skyldighet enligt 6 kap. 13 §. Sådant föreläggande får förenas med vite.

3 § Länsstyrelsens och Sametingets beslut enligt denna lag får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Beslut om upplåtelse enligt 5 kap. 2 § överklagas dock hos regeringen om beslutet rör annat än samebys renskötselrätt.

Beslut enligt 5 kap 2 § som avser upplåtelse av rätt till jakt eller fiske får överklagas endast av sameby.

I fråga om överklagande av myndighets beslut som genom hänvisning i denna lag fattats med stöd av lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar gäller i tillämpliga delar 15 kap. 6 § samma lag.

4 § Myndighets beslut enligt denna lag skall gälla omedelbart, om inte den beslutande myndigheten bestämmer något annat.

5 § Länsstyrelsens uppgifter enligt denna lag fullgörs såvitt avser Västernorrlands län av länsstyrelsen i Västerbottens län och såvitt avser Dalarnas och Gävleborgs län av länsstyrelsen i Jämtlands län.

6 § I 22 § lagen (2002:xx) om bedrivande av rennäring finns bestämmelser om expediering av beslut som angår många och beräkning av tiden för överklagande av sådana beslut.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2003, då rennärlagen (1971:437) upphör att gälla.
2. Beslut om indelning i byområde enligt rennärlagen (1971:437) eller motsvarande beslut enligt äldre bestämmelser skall anses som beslut om indelning i byområde enligt denna lag.

3. Vad i lag eller annan författning betecknas som områden som blivit anvisade till lapparnas uteslutande begagnande skall i stället avse sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och renbetesfjällen.
4. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.
5. Sameby enligt denna lag skall bildas genom beslut av bystämman i sameby enligt rennäringslagen (1971:437). För sådan stämman skall bestämmelserna i rennäringslagen tillämpas utom såvitt avser reglerna om röstning. Beträffande röstning skall reglerna i 6 kap. 22 § denna lag tillämpas. Samebyn skall registreras enligt reglerna i denna lag inom tre år från det att denna lag trätt i kraft. Har samebyn inom den tiden inte bildats skall Sametinget starta ett förfarande enligt 6 kap. 5 – 11 §§ denna lag. Sedan den nya samebyn registrerats skall den gamla anses upplöst och samtliga tillgångar och skulder skall anses ha övergått till den nya samebyn.
6. Sameby enligt denna lag skall utge ersättning till medlem i sameby enligt rennäringslagen (1971:437) om förvaltningen av renskötselrätten medför att medlemmen inte längre kan utöva sådan enskild rättighet som före denna lags ikraftträdande utövades med stöd av rennäringslagen (1971:437).

2 Förslag till Lag om bedrivande av rennäring

Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande.

Inledande bestämmelse

1 § Verksamheter som bedrivs med stöd av renskötselrätten skall bedrivas så att nyttjade naturresurser uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls och samiska kulturvärden beaktas.

Hänsyn vid utövande av rennäring

2 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om den hänsyn som vid renskötsel skall tas till naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen. Föreskrifterna får dock inte vara så ingripande att pågående markanvändning avsevärt försvåras.

3 § När rennäring bedrivs skall, utöver vad som sägs i 3 kap. 2 § lagen (2002:xx) om renskötselrätt, hänsyn tas också till allmänna intressen.

Renar skall såvitt möjligt hindras från att vistas på marker där det inte är tillåtet. Särskilt skall hänsyn visas för plantskog och aktivt brukad åkermark med växande gröda.

Den hänsyn som skall visas till allmänna intressen kan aldrig vara så ingripande att pågående markanvändning för rennäring avsevärt försvåras.

Betesmarksredovisning

4 § För varje sameby skall det finnas en redovisning som anger tillståndet för betesmarkerna och vilka natur- och kulturmiljövärden som finns inom området.

Redovisningen skall upprättas enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om undantag från första stycket.

Renmärken och renmärkesregister

5 § Ren som förs på bete med stöd av renskötselrätten skall vara märkt på ett sådant sätt att det framgår vem som äger renen.

Anträffas inom samebyns betesområde omärkt ren och framgår det inte vem som är ägare tillfaller renen samebyn.

Anträffas inom betesområdet ren med förfalskat, förstört eller okänt märke eller med märke som inte är rätt utformat, skall renen tas om hand av samebyn. Den som inom två år från omhändertagandet styrker sig vara ägare till renen har rätt att av byn få ut renen eller ersättning för dess slaktvärde med avdrag för byns kostnader för renen.

Regeringen eller efter regeringens bemyndigande Sametinget får meddela föreskrifter om märkning av ren och renmärken.

6 § Sametinget skall för att uppfylla syftet i 5 § första stycket föra register över renmärken (renmärkesregister). Sametinget är personuppgiftsansvarigt för behandlingen av personuppgifter i registret. Registret skall innehålla renmärket, det område där märket får användas, märkesinnehavarens namn, personnummer och adress.

Renmärke får registreras endast om det tydligt skiljer sig från annat giltigt märke som får användas på renar med vilka sökandens renar kan sammanblandas.

Registrerat renmärke skall avlysas om märket under tio år inte används vid renmärkning. Uppgifter om renmärket i registret skall då genast gallras.

Är två eller flera registrerade renmärken helt lika eller så lika att de lätt kan förväxlas eller genom ändring komma att överensstämma med varandra, kan Sametinget på ansökan av sameby eller märkeshavare för vilken likheten medför olägenhet förordna att något eller några av märkena skall avlysas eller ändras. Uppgifter om renmärket i registret skall gallras senast tio år efter beslutet om avlysning.

Renräkning och renlängd

7 § Räkning av samebys renar skall ske årligen vid ungefär samma tidpunkt. Om sameby begär det, kan Sametinget medge att räkningen får ske med större tidsmellanrum.

En sameby skall underrätta Sametinget om tid och plats för byns renräkning. Sametinget kan utse någon att närvara vid renräkningen. Finns anledning anta att samebyn inte följt meddelade föreskrifter, kan Sametinget besluta om kompletterande renräkning.

Den som av Sametinget förordnats att närvara vid renräkningen har rätt att få tillträde till område och anläggningar där renar hålls samt rätt att på begäran få de upplysningar och handlingar som behövs för att fullgöra uppdraget.

8 § På grundval av renräkning enligt 7 § första stycket skall renlängd upprättas.

I renlängden skall tas upp ägarna till de renar som hålls på byns betesområde och det räknade eller uppskattade antalet renar för varje ägare.

Bystämman fastställer renlängden och beslutar om rättelse i den.

Rennäringsregister

9 § Sametinget skall med renlängden som underlag föra ett rennäringsregister. Syftet med registret är att använda uppgifterna vid handläggning av ärenden som rör rennäringen, för statistiska ändamål och för planering som rör rennäringen. Sametinget är personuppgiftsansvarigt för behandlingen av personuppgifter i registret.

Regeringen eller efter regeringens bemyndigande Sametinget får meddela närmare föreskrifter om användningen av renlängd som underlag för ett rennäringsregister och om skyldighet att lämna renlängden och andra uppgifter om renskötseln av betydelse för registret till Sametinget.

Främmande renar

10 § Om främmande renar kommit in på samebys betesområde, skall de skiljas ut så snart det kan ske. Underrättelse om tid och plats för skiljningen skall i god tid dessförinnan lämnas till sameby till vilken renarna kan antagas höra. Sådan sameby är skyldig att avdela den arbetspersonal som behövs för skiljningen och för att återföra renarna.

Uteblir sameby som underrättats om skiljning och kan renarna inte återföras utan väsentlig olägenhet, får den by som ombesörjer skiljningen låta slakta renarna och försälja dem för ägarnas räkning.

Om inte annat avtalats, är den by till vilken renarna hör skyldig att utge ersättning för kostnaden för renarnas omhändertagande samt återförande eller slakt och försäljning.

Koncessionsrenskötsel

11 § Den som är same kan få tillstånd (koncession) att driva renskötsel i Norrbottens län nedanför lappmarksgränsen inom område där renskötsel av ålder förekommer under hela året. Koncession innefattar rätt för koncessionshavaren att driva renskötseln även med skötesrenar som tillhör

1. den som äger eller brukar jordbruksfastighet, vilken helt eller delvis är belägen inom den del av länet där koncessionsrenskötsel får bedrivas, om denne är bosatt på fastigheten eller inom Norrbottens län,

2. den som tidigare har haft koncession inom området, om denne är bosatt inom Norrbottens län och inte har övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete,

3. make, hemmavarande barn, efterlevande make eller efterlevande underårigt barn till koncessionshavare eller till sådan under 2 angiven förutvarande koncessionshavare som vid tidpunkten för dödsfallet ägde skötesrenar, om denne är bosatt inom Norrbottens län.

Koncession får lämnas endast om fortsatt renskötsel inom området är till övervägande nytta för orten och endast om den som söker koncession kan antas komma att driva renskötseln på ett ändamålsenligt sätt.

Koncession meddelas för viss tid, högst 10 år.

12 § Fråga om koncession prövas av länsstyrelsen.

13 § Beslut om att bevilja koncession skall ange

1. koncessionsområdet,
2. flyttningvägs sträckning,
3. det högsta antal renar som varje koncessionshavare får hålla inom området och det högsta antal skötesrenar som han får ta emot,
4. om koncessionshavare har rätt att anlägga stängsel, uppföra byggnader och taga virke inom koncessionsområdet,
5. de villkor som skall gälla för förhållandet mellan koncessionshavare och skötesrenägare,
6. övriga villkor för renskötseln.

Koncessionshavare får ha högst trettio renar i vinterhjorden från varje hushåll. Länsstyrelsen kan, om det föreligger särskilda skäl, medge att koncessionshavare får ha fler än trettio renar i vinterhjorden från varje hushåll.

Länsstyrelsen skall samråda med Sametinget innan beslut om koncessionsområdet fattas.

14 § Har förutsättningarna för koncessionen ändrats, kan länsstyrelsen återkalla koncessionen eller besluta om nya villkor.

Skyldighet att samla renar

15 § Samebys styrelse är skyldig att i den omfattning som behövs låta samla ihop renar som hör till byn eller skilja ut ren från dessa, om polismyndighet eller kronofogdemyndighet begär det. Koncessionshavare har motsvarande skyldighet beträffande renar som han får hålla inom koncessionsområde.

Myndigheten kan låta verkställa åtgärden på den ansvariges bekostnad om skyldigheten inte fullgörs.

Tillsyn

16 § Sametinget utövar tillsyn över efterlevnaden av bestämmelserna i 2 – 5, 7 och 8 §§ och med stöd av dessa meddelade föreskrifter.

Länsstyrelsen utövar tillsyn över att regler och meddelade villkor för koncessionsrenskötseln följs.

17 § Som ett led i tillsynen över förvaltningen av betesresursen skall Sametinget bestämma det högsta antal renar som får hållas på bete inom samebys betesområde.

Föreläggande och vite

18 § Länsstyrelsen och Sametinget får meddela de förelägganden och förbud som behövs för att denna lag eller föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen skall efterlevas.

Ett föreläggande eller förbud får meddelas sedan det har visat sig att myndighetens råd inte har följts. I brådskande fall, eller när det annars finns särskilda skäl, får dock ett föreläggande eller förbud meddelas omedelbart.

Förelägganden och förbud kan förenas med vite.

Om någon inte rättar sig efter ett föreläggande, får beslutsmyndigheten besluta att åtgärden skall vidtas på den försumliges bekostnad.

Följer koncessionshavare eller ägare av skötesren inte föreläggande att minska sitt renantal får länsstyrelsen besluta om slakt och försäljning av de övertaliga renarna. Kostnaden för slakten och försäljningen skall tas ut ur köpeskillingen medan återstoden av köpeskillingen tillfaller renarnas ägare. Detsamma gäller om tidigare koncessionshavare inte följer ett föreläggande om att avveckla sitt reninnehav.

Ansvar, överklagande m.m.

19 § Till böter döms den som med uppsåt eller av oaktsamhet inte följer ett föreläggande eller bryter mot ett förbud som har meddelats med stöd av 2 § om inte föreläggandet eller förbudet förenats med vite.

20 § Länsstyrelsens och Sametingets beslut enligt denna lag eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av lagen får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Beslut att bevilja registrering av renmärke får dock inte överklagas. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

21 § Länsstyrelsens och Sametingets beslut enligt denna lag skall gälla omedelbart, om inte respektive myndighet bestämmer något annat.

22 § Angår ett beslut som länsstyrelse eller Sametinget meddelar enligt denna lag så många att en kopia av beslutet inte lämpligen kan tillställas var och en av dem, skall beslutet sändas till samebyns styrelse, som skall hålla det tillgängligt för medlemmarna. För koncessionsrenskötseln skall beslutet sändas till koncessionshavare, som skall hålla det tillgängligt för skötesrenägarna.

Meddelande om detta skall tas in i ortstidning.

Tiden för överklagande skall räknas från den dag då kungörandet har skett.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2003, då rennäringslagen (1971:437) upphör att gälla.

2. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.
3. Rennäringslagen (1971:437) skall tillämpas beträffande koncessioner som meddelats innan denna lag trädde i kraft.

3 Förslag till Lag om ändring i skogsvårdslagen (1979:429)

Enligt riksdagens beslut föreskrivs i fråga om skogsvårdslagen (1979:429)

dels att 14, 20, 21 och 31 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny bestämmelse, 21 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §

Skogsmarkens ägare är skyldig att enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller av den myndighet som regeringen bestämmer underrätta skogsvårdsstyrelsen om

1. avverkning och uttag av skogsbränsle som skall ägas på hans mark,
2. sådan dikning i samband med avverkning som inte kräver tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken,
3. vad han avser göra för att tillgodose naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen i samband med avverkning på hans mark, och
4. vad han avser att göra för att trygga återväxten.

Skogsmarkens ägare är skyldig att enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller av den myndighet som regeringen bestämmer underrätta skogsvårdsstyrelsen om

1. avverkning och uttag av skogsbränsle som skall ägas på hans mark,
2. sådan dikning i samband med avverkning som inte kräver tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken,
3. vad han avser göra för att tillgodose naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen i samband med avverkning på hans mark,
4. vad han avser att göra för att trygga återväxten, och
5. *för det fall marken ligger*

inom renskötseområdet, vad han avser att göra för att tillgodose rennäringens intressen i samband med avverkning på hans mark.

20 §

Innan avverkning sker inom ett område där renskötsel får bedrivas enligt rennäringslagen (1971:437) *under hela året (renskötselns året-runt-marker)* skall berörd sameby beredas tillfälle till samråd enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Innan avverkning sker inom ett område där renskötsel får bedrivas enligt rennäringslagen (1971:437) skall berörd sameby beredas tillfälle till samråd enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

21 §

I ansökan om tillstånd enligt 16 § till avverkning skall sökanden redovisa vad han avser att göra för att tillgodose rennäringens intressen.

Inom renskötseområdet året-runt-marker får tillstånd inte meddelas om avverkningen

1. medför sådant väsentligt bortfall av renbete att möjligheterna att hålla tillåtet renantal påverkas, eller

2. omöjliggör sedvanlig samling och flyttning av renhjord.

Om berörd sameby har motsatt sig en avverkning i samband med samråd enligt 20 §, skall regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer pröva om beslut om begränsning av, eller förbud mot avverkningen skall meddelas med hänsyn till rennäringens intressen.

Sådant beslut skall meddelas om avverkningen

1. medför sådant väsentligt bortfall av renbete att *samebyns möjlighet att bedriva rennäring inom berörd del av samebyns betesområde avsevärt försvåras*, eller

2. *avsevärt försvårar* sedvanlig samling och flyttning av renhjord *inom berörd del av samebyns betesområde*.

När tillstånd ges skall Skogsvårdsstyrelsen besluta om vilka hänsyn som skall tas till rennäringens intressen, såsom ifråga om hyggets storlek och förläggning samt tillåten avverkningsform.

Sådana villkor får dock inte avse annat än vad som uppenbart påkallas med hänsyn till renskötselrätten

Skada till följd av beslut om begränsning av eller tillfälligt förbud mot skogsbruksåtgärd skall ersättas av allmänna medel enligt den bestämmelse som anges i 19 §.

21 a §

I ansökan om tillstånd enligt 16 § till avverkning skall sökanden redovisa vad han avser göra för att tillgodose rennäringens intressen. När tillstånd ges, skall skogsvårdsstyrelsen besluta om vilka hänsyn som skall tas till rennäringens intressen, såsom ifråga om hyggets storlek och förläggning samt tillåten avverkningsform.

Sådana villkor får dock inte *leda till att pågående markanvändning för skogsbruk avsevärt försvåras.*

31 §

Vid skötsel av skog *skall* ifråga om hyggens storlek och utläggning, beståndsanläggning, kvarlämnande av trädsamlingar och skogsbilvägars sträckning den anpassning ske som uppenbart påkallas med hänsyn till rennärningen. *Vid planläggning och genomförande av åtgärderna skall eftersträvas att berörd sameby har årlig tillgång till sammanhängande betesområden och till vegetation som behövs inom områden för samling, flyttning och rastning av renarna.*

Vid skötsel av skog *inom renskötselområdet skall hänsyn tas till rennäringens intressen, såsom* ifråga om hyggens storlek och utläggning, beståndsanläggning, kvarlämnande av *träd och* trädsamlingar, *markberedning gödsling, dikning* och skogsbilvägars sträckning.

Därvid skall eftersträvas att samebyarnas tillgång till marklavbete och trädlavbete väsentligen kan bibehållas och samling och flyttning av renar inte onödig förhindras.

Den hänsyn som skall visas till rennäringens intressen kan aldrig vara så ingripande att pågående markanvändning för skogsbruk avsevärt försvåras.

4 Förslag till Lag om ändring i konkurslagen (1987:672)

Härigenom föreskrivs i fråga om konkurslagen (1987:672) att 15 kap. 5 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 kap. 5 §

Hos Patent- och registreringsverket skall, för de ändamål som anges i 6 §, med hjälp av automatisk databehandling föras ett för hela landet gemensamt register över fysiska personers och dödsbans konkurser.

I handelsregisterlagen (1974:157), aktiebolagslagen (1975:1385) och lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar finns bestämmelser om registrering av juridiska personers konkurser.

I handelsregisterlagen (1974:157), aktiebolagslagen (1975:1385), lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar och lagen (2002:xx) om renskötselrätt finns bestämmelser om registrering av juridiska personers konkurser.

1 Utredningsuppdraget och arbetets bedrivande

1.1 Våra direktiv och uppdrag i övrigt

Regeringen beslutade den 11 september 1997 att tillkalla en kommitté med uppgift att kartlägga och redovisa de stödformer som kommer rennäringen, samerna, samisk kultur och sameskolorna till del samt göra en översyn av rennäringslagen (1971:437) och rennäringsförordningen (1993:384).

I direktiven, *se bilaga 1*, angavs att vi utifrån kartläggningen och översynen skulle lämna förslag till en rennäringspolitik som ger underlag för en ekologiskt, ekonomiskt och kulturellt långsiktigt bärkraftig rennäring, föreslå hur renskötseln bör organiseras i framtiden, utreda vilka uppgifter som i fortsättningen bör vara myndighetsuppgifter, granska förhållandet mellan rennäringen och andra areella näringar, överväga behovet av statligt engagemang i rådgivningen för rennäringen, utreda effekterna av bestämmelserna om högsta tillåtna renantal, utreda hur långa transporter av renar kan undvikas och göra en översyn av bestämmelserna om Samefonden.

Under utredningstidens gång har regeringen överlämnat ett antal utredningar, en rapport från Statens jordbruksverk, skrivelser och handlingar till oss för behandling.

Följande utredningar har överlämnats till kommittén.

- skogssamerättsutredningen, Sametinget 1997,
- utredningen om Muonio sameby, Sametinget 1996, med remissvar, och
- utredningen SOU 1999:25 Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige, i de delar som avser stärkt skydd mot inskränkningar i renskötselrätten samt ursprungsfolkens rätt till naturtillgångar, dock ej avseende mineral och torv.

Utredningen SOU 1999:25 överlämnades till oss för vidare bearbetning och förslag i de aktuella delarna.

Statens jordbruksverks rapport om renbetning på åkermark, dnr 92 3616/98, har överlämnats till oss såvitt avser behovet av ändring av gällande ansvarsregler.

Följande handlingar och skrivelser har vidare överlämnats till oss.

- handlingar från länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län angående förändringar i förordningen (1983:945) om avgifter enligt vattenlagen (1983:291) [förordningen sedan den 1 januari 1999 ersatt av förordningen (1998:928) om bygde- och fiskeavgifter],
- skrivelser från Sametinget och Statens jordbruksverk angående katastrofskadefond för rennäringen,
- tre skrivelser från Same Ätnam angående avgiftsfria upplåtelser av rätt till jakt och fiske för vissa sameer samt senareläggning av startdatum för ripjakt,
- skrivelse från Saminuorra angående regler för bevisbördan i processer om rätt till renbete,
- skrivelse från Lars-Anders Gillenbjörk angående möjligheten att så vintergröna gräsarter på kalhyggen för att åstadkomma vinterbete för ren,
- skrivelse från Gällivare kommun och samebyarna i Gällivare angående stödutfodringsfond för rennäringen, och
- skrivelser från Länsstyrelsen i Jämtlands län, Bergs kommun och Tåssåsens sameby angående upprättande av en renskadefond med syfte att ersätta markägare för skador som renar åstadkommer på skog.

1.2 Avgränsningen av uppdraget

Vi har haft en lång rad frågor att ta ställning till. För att uppnå målet, att skapa förutsättningar för en kulturellt, ekonomiskt och ekologiskt långsiktigt hållbar rennäring har vi bedömt att vissa frågor är viktigare än andra.

Vi har ansett att följande frågor är bland de viktigaste.

- att förtydliga innebörden och regleringen av den civila rättighet – renskötselrätten – som samebyarna och dess medlemmar grundar sin användning av mark och vatten på,
- att vi i vår granskning av förhållandet mellan rennäringen och andra areella näringar förtydligar regleringen av förhållandet mellan ren-

skötselrätten och äganderätten så att den samverkan som måste ske på det lokala planet bygger på klarare regler om den ömsesidiga hänsyn utövare av renskötselrätt respektive markägare har att ta,

- ett ökat inflytande för medlemmarna i samebyarna över sin egen interna organisation,
- att ge samebyarna och Sametinget ett ökat inflytande över administrationen av rennäringen och de stöd och ersättningar som tillkommer rennäringen, samt
- att ge samebyarna möjlighet att själva besluta om villkoren för medlemskap i samebyn.

Viktiga begrepp för den fortsatta framställningen är rennäring och renskötsel. Dessa ord används ibland synonymt. Vi anser dock att det är fråga om två olika saker. Rennäring är, enligt vår uppfattning, ett vidare begrepp än renskötsel och omfattar, förutom renskötsel, bl.a. jakt och fiske med stöd av renskötselrätten. Med renskötsel menar vi skötseln av och arbetet med renhjorden.

1.3 Konsekvensbeskrivningar

Ett betänkande skall innehålla en beskrivning av eventuella konsekvenser av förslagen med hänsyn till den kommunala självstyrelsen, brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, jämställdheten mellan kvinnor och män och möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen (15 § kommittéförordningen [1998:1474]). Vidare skall betänkandet innehålla beräkningar av förslagets eventuella konsekvenser för kostnader och intäkter för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda. Om förslagen innebär samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt skall dessa också redovisas (14 § kommittéförordningen).

Vi har valt att presentera den konsekvensanalys som anges i 15 § kommittéförordningen i samband med respektive förslag. När det gäller de ekonomiska konsekvenserna presenteras de i kapitel 11.

1.4 Arbetes bedrivande

Arbetet i kommittén inleddes den 1 mars 1998. Vi började med att inhämta information om och synpunkter på de frågor vi har haft att behandla från företrädare för ett stort antal samebyar och myndigheter.

Ledamöterna besökte Sametinget och SSR:s landsmöte, olika samebyar samt företrädare för de tre rennäringsdelegationerna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. I samband med denna informationsinhämtning anordnade vi ett seminarium angående rennäringens villkor och dess betydelse för och påverkan på den biologiska mångfalden med professor Öje Danell, universitetslektor Urban Emanuelsson, föreståndare för Centrum för biologisk mångfald, och universitetslektor, numera professor, Leif Mattsson.

Vi har också inhämtat synpunkter från företrädare för andra markanvändare inom renskötselområdet när det gäller frågor som rör ömsesidig påverkan mellan rennäringen och annan markanvändning. Framförallt har förhållandet mellan rennäringen och skogsbruket behandlats. Vi har haft möten/hearings med företrädare för Skogsägarna/LRF i såväl Östersund som Umeå och Luleå. Ledamöterna har också träffat företrädare för kommuner inom renskötselområdet, Skogsindustrierna, Sveaskog och Statens fastighetsverk samt företrädare för Fjällbygdens Nybyggarförening, Fjälljägarna i Tärnaby och Föreningen för Jämtlands fjällbygd.

Vid ett tillfälle har en större hearing hållits angående förhållandet mellan skogsbruket och rennäringen med företrädare för Sametinget, SSR, Skogsindustrierna, Sveaskog, Statens fastighetsverk, Skogsägarna/LRF, Skogsstyrelsen, Naturvårdsverket, FSC-certifieringsorgan i Sverige, m.fl. Ledamöterna har också deltagit i två skogsexkursioner, en med Skogsägarnas Inlandsråd och en med Centrala samrådsgruppen skogsbruk – rennäring. Det har också bedrivits ett grupparbete inom kommittén med företrädare för Skogsägarna/LRF och rennäringen i syfte att bättre belysa hur näringarna påverkar varandra.

Kommittén har som grund för sitt arbete med förhållandet mellan rennäringen och skogsbruket inhämtat statistik rörande renbete på skogsmark från Riksskogstaxeringen och från Svensk-Norska renbeteskommissionens databas, som finns hos Länsstyrelsen i Norrbottens län.

Ordförande och sekretariatet har under utredningsarbetets gång besökt och löpande hållit kontakt med och inhämtat synpunkter från berörda myndigheter såsom Sametinget, länsstyrelserna, skogsvårdsstyrelserna, Skogsstyrelsen, Statens jordbruksverk och SLU.

Vi har också haft kontakt med och löpande hållit oss underrättad om arbetet i en rad utredningar med anknytning till kommitténs arbete, nämligen ILO-utredningen, Rovdjursutredningen, Svensk-Norska renbeteskommissionen, Miljömålskommittén, Sametingsutredningen och Statsskogsutredningen. Vi har också haft ett seminarium med företrädare för Urbefolkningsdelegationen.

För att få ett så fullständigt underlag som möjligt för arbetet med frågor kring rennäringens interna organisation har vi anordnat konfe-

renser i olika delar av renskötselområdet med samebyarna. Vid dessa har olika frågor och synpunkter kring rennäringens organisation och samebyarnas funktion diskuterats dels i större grupper, dels vid grupparbeten. För att få synpunkter på dessa frågor deltog sekretariatet också vid SSR:s landsmöte i Arvidsjaur år 1999. Merparten av kommitténs ledamöter deltog vid landsmötet år 2001 då preliminära förslag beträffande samebyarna diskuterades. Sekretariatet har även deltagit i seminarier angående dessa frågor anordnade av andra samiska organisationer.

Under hösten 1999 skickade vi ut ett första utkast beträffande rennäringens interna organisation till samtliga fjäll- och skogssamebyar samt SSR för synpunkter. Sådana synpunkter har kommit in från de flesta tillfrågade samt även från flera andra samiska organisationer.

När det gäller frågor kring koncessionsrenskötseln har vi träffat företrädare för koncessionssamebyarna. Sekretariatet har vidare ställt direkta frågor till koncessionshavarna och ordförandena i koncessions-samebyarna för att kunna redogöra för hur de nuvarande reglerna fungerar i praktiken. För att fördjupa beslutsunderlaget beträffande utredningen om Muonio sameby träffade vi under en dag i Pajala företrädare för kommunen, samebyn och markägarna i området.

Under utredningsarbetets gång har vi vidare inhämtat synpunkter från samebyarna och SSR på olika typer av stöd.

Vi har också informerat oss om hur rennäringen är organiserad i Norge och Finland genom besök där. I samband med detta träffade vi Reindriftslovutvalget i Kautokeino, Norge, samt rennäringens administrationen i Alta. Vidare har vi träffat företrädare för Renbeteslagens förening i Rovaniemi, Finland, och tjänstemän på ministeriet i Helsingfors.

För beskrivningen av renskötselrätten i kapitel 2 svarar f.d. justitierådet professor Bertil Bengtsson.

2 Renskötselrätten

För detta kapitel svarar f.d. justitierådet professor Bertil Bengtsson.

2.1 Inledande anmärkningar

Renskötselrätten är en särskild bruksrätt till fastighet, som är grundad på urminnes hävd till viss mark och ger samerna rätt framför allt att använda marken till renbete, jakt och fiske. Rätten lagreglerades första gången genom en renbeteslag av år 1886; i dag framgår dess innehåll i första hand av rennäringslagen (RNL).

Som framgår av fortsättningen är renskötselrätten på flera sätt en säregen rätt. Fast den bara är en bruksrätt är den i vissa avseenden likställd med äganderätten. Också renskötselrätten gäller på obegränsad tid, oberoende av avtal – detta i motsats till vanliga nyttjanderätter. Som påpekas i RNL:s motiv framgår dess närmare innehåll liksom äganderätten av den lagstiftning som gäller vid varje tid.¹ Enligt vad Högsta domstolen uttalat i det s.k. skattefjällsmålet (NJA 1981 s. 1) reglerades bruksrätten på de aktuella fjällområdena uttömmande av RNL; samerna hade inte sådana längre gående befogenheter inom dessa områden som de påstått i målet.² Men Högsta domstolen intog samtidigt ståndpunkten att allmänt sett renskötselrätten lika litet som äganderätten berodde av sådan lagstiftning: om RNL skulle upphävas skulle ändå renskötselrätten bestå, så länge den utövas. Rätten utgör också egendom enligt grundlagen (se 2 kap. 18 § regeringsformen) och har motsvarande grundlagsskydd som äganderätten.³ Redan 1886 års lagstiftning bygger på uppfattningen att eftersom samerna var först på platsen hade man egentligen bättre rätt än nybyggarna, när det gällde de befogenheter som ingick i renskötselrätten.⁴ Från denna synpunkt är

¹ Prop. 1992/93:32 s. 90.

² Se NJA 1981 s. 248; märk att domstolen talar om befogenheter ”på av sameparterna åberopad grund”.

³ Se åter NJA 1981 s. 248. – Detsamma framhölls redan i motiven till 1886 års lag (prop. 1886:2 s. 35: ”lika värn som äganderätten”).

⁴ ”Lappen var den som först tog de nordliga trakterna af vårt land i besittning. Innan den förste nybyggaren fällde det första trädet i Norrlands skogar var lap-

skillnaden bara att ägaren har mycket större befogenheter över marken än renskötselrätten ger samerna; skyddet är lika starkt för båda typerna av rättigheter.

RNL:s reglering kan alltså ses som en precisering av samernas ursprungliga civilrättsliga rättigheter som inte behöver exakt stämma med dessa i alla avseenden men i vart fall inte avviker från dem på sådant sätt att lagstiftningen är uppenbart grundlagsstridig.⁵ Genom att renskötselrätten vilar på urminnes hävd kommer dess innebörd och omfattning att i vissa avseenden bli beroende av hur samerna traditionellt har brukat marken. Bl.a. fann HD i skattefjällsmålet att sådan hävd under vissa omständigheter kunde ha medfört äganderätt för samerna, fast detta inte var fallet för skattefjällens del, och att vissa rättigheter till marken ingick i renskötselrätten på sådan grund, utöver vad som framgick av RNL.⁶ Man kan därför inte utgå från att lagen ger samerna allt det rättsskydd de skulle varit berättigade till på grund av urminnes hävd. De historiska förhållandena får på detta vis betydelse för RNL:s tolkning och tillämpning. Det leder också till att innebörden och omfattningen av renskötselrätten kan ändras när nya historiska fakta kommer fram om samernas traditionella bruk av mark och vatten.

Att renskötselrätten grundas på urminnes hävd innebär att den är av civilrättsligt slag: den är inte något privilegium som lagstiftaren gett samerna. Samtidigt utgör den en näringsrätt av offentligrättslig typ. Bara samer får bedriva renskötsel. Denna ensamrätt är ett avsteg från den allmänna principen att begränsningar i rätten att utöva näring inte får ske i syfte att ekonomiskt gynna enskilda personer eller företag (se 2 kap. 20 § regeringsformen, där uttryckligt undantag görs för samernas del). Innebörden av denna näringsrätt, som noga får skiljas från den civilrättsliga bruksrätten, skall inte närmare behandlas i fortsättningen.

Det är naturligt att samernas bruk av marken enligt renskötselrättens regler kan vålla konflikter med ägaren, vare sig detta är staten eller enskilda. RNL bestämmer, fast på ett ganska ofullständigt sätt, parternas förhållande till varandra. Men man får hela tiden komma ihåg att det gäller två grundlagsskyddade rättigheter som kolliderar. Lagen får inte inkräkta på äganderätten så att det kränker dess grundlagsskydd enligt 2 kap. 18 § regeringsformen. Men den får inte heller kränka den rätt

---

pen redan där. Under århundraden hade landet från Kölens fjellrygg till Bottenhavet varit den obestriddt nyttjade betesmarken för hans renar. Och den förste besittningstagarens rätt till jorden måste anses bättre än den, som senare tillkommit." Se Särskilda utskottets utlåtande 1886:1 s. 18.

⁵ Jfr 11 kap. 14 § regeringsformen. Se vidare om förhållandet mellan 1886 års lag och gällande lag NJA 1981 s. 244 ff.

⁶ NJA 1981 s. 190 f (skattemannarätt som kunnat leda till äganderätt), s. 245 f (rätt till husbehovstäkt, annat bete än renbete och slätter).

samerna har enligt samma paragraf. Regeringsformen skyddar som sagt inte bara samernas rätt enligt RNL utan också den rätt de har på grund av sin urminnes hävd, om den skulle gå längre än vad RNL anger.

Tidigare var grundlagsskyddet för egendom ganska svagt. Före tillkomsten av vår nuvarande regeringsform fanns inte heller något skydd för etniska minoriteter mot särbehandling genom lagstiftningen (se nu 2 kap. 15 § regeringsformen). Det medförde att lagstiftaren, både år 1886 och senare, kunde inskränka renskötselrätten på olika vis utan att komma i konflikt med grundlagen. Idag skulle flera av dessa inskränkningar inte vara tillåtna. Vid en genomgång av RNL:s bestämmelser får man hela tiden pröva om dessa är förenliga med grundlagens nuvarande regler.

Det är tydligt att renskötselrätten är en rättighet av helt annat slag än allemansrätten, som den ibland jämförts med. Allemansrätten är inte av civilrättslig natur, den tillkommer allmänheten – inte enskilda personer – och den enskilde kan inte gentemot markens ägare driva igenom de begränsade rättigheter som han har enligt allemansrättens regler.⁷ Dessutom går allmänhetens befogenheter naturligtvis inte tillnärmelsevis så långt som samernas befogenheter enligt renskötselrätten.

2.2 Rättsliga utgångspunkter

Renskötselrättens innehåll är på vissa punkter omstritt. Den följande framställningen utgår i första hand från lagens regler. Samtidigt får man emellertid beakta den historiska bakgrunden; den kan klargöra vad för rätt det är som samerna kan grunda på urminnes hävd. Bl.a. vid diskussionen om ILO-konventionens rättsverkningar är det en viktig fråga hur denna rätt uppkommit och utövats under årens lopp. En viss ledning ger också rättspraxis. Särskilt gäller detta det nyss omtalade skattefjällsmålet (NJA 1981 s. 1), som visserligen rörde rätten till särskilda fjällmarker i norra Jämtland – inte samernas rätt allmänt sett – men ändå aktualiserade åtskilliga principiella frågor angående renskötselrättens innehåll. I litteraturen har frågorna framför allt behandlats i rättshistorikern Kaisa Korpijaakko-Labbas avhandling Om samernas ställning i Sverige–Finland (1994; den finskspråkiga versionen utkom 1989) och i hennes nyutkomna arbete Samelaisten oikeusasemasta Suomessa, som dock i första hand sysslar med finländska förhållanden. Sedan de senaste ändringarna i RNL har bl.a. vissa historiska förhållanden också behandlats i Skogssamerättsutredningen (1995).

⁷ En annan sak är att *myndigheterna* har vissa möjligheter att skydda en hotad allemansrätt; se särskilt 26 kap. 11 § miljöbalken.

Redan här kan påpekas, att samerna själva ofta gör gällande att man på historisk grund har en längre gående rätt till marken än renskötselrätten innebär; såsom första innehavare av fjällområdena skulle man egentligen ha en äganderätt till dessa områden, som aldrig lagligen skulle ha tagits ifrån dem. Vissa rättshistoriska förhållanden kan åberopas till stöd för detta⁸, liksom också en del allmänna uttalanden av Högsta domstolen i skattefjällsmålet. På grundval av detta material har hovrätten för Övre Norrland nyligen funnit samernas påstående om äganderätt till viss kronomark inte kunna "generellt lämnas utan avseende".⁹ I det följande bortses dock från denna möjlighet, som i vart fall bara kan bli aktuell beträffande vissa fastigheter inom fjällområdet. Samernas rätt lär nämligen ha varierat inom olika delar av detta område; inom Jämtlands skattefjäll, där man ofta konkurrerade med den bofasta befolkningen om marken, synes den t.ex. ha varit mindre omfattande än i nordligaste Sverige.¹⁰ – Den rättsliga situationen idag måste i alla händelser bedömas mot bakgrunden att enligt vad forskningen utvisar samerna ursprungligen haft en starkare rätt till marken än nu, i varje fall inom vissa delar av landet.

Det bör framhållas att inget hindrar att renskötande samer liksom andra medborgare har förvärvat exempelvis jakt- och fiskerätt oberoende av rennäringslagen, enligt allmänna regler om urminnes hävd. Då är det dock inte fråga om inslag i renskötselrätten, och lagens regler blir inte tillämpliga. Inte heller denna situation skall diskuteras i fortsättningen.

Till en början skall behandlas renskötselrättens innebörd enligt RNL:s regler. Avslutningsvis skall tas upp innebörden av den rätt samerna har på grund av sin urminnes hävd, oberoende av gällande lagstiftning, och hur sådana historiska förhållanden kan påverka rättsläget (se 3.8 nedan).

⁸ Här kan framför allt hänvisas till Kaisa Korpjaakko-Labbas nämnda avhandling, vars resultat synes allmänt accepterade på rättshistoriskt håll. I hennes senaste arbete *Samelaisten oikeusasemasta Suomessa* (2000) konstaterar hon, på grundval av ytterligare forskning, att samernas starka rätt till marken i nordligaste Sverige-Finland ännu omkring år 1800 synes väsentligen ha bestått (s. 87 ff, 94). Liknande slutsatser, i vart fall för tiden till 1700-talets mitt, i justitierådet Juhani Wirilanders utlåtande *Lausunto maanomistusoloista ja niiden kehityksestä saamelaisten kotiseutalueella* (2001) s. 41, 60, 62.

⁹ Se hovrättens slutliga beslut 22 juni 2000 i mål 344/99. Beträffande den omtvistade fastigheten ansågs dock den aktuella samebyn inte kunna göra gällande någon äganderätt. Beslutet är överklagat.

¹⁰ Förhållandet har särskilt framhållits av Högsta domstolen i NJA 1981 s. 1 (se bl.a. s. 196).

2.3 Allmänt om renskötselrätten

Renskötselrätten utgörs enligt 1 § RNL den rätt som personer av samisk härkomst har att enligt RNL:s bestämmelser använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar. I motsats till nyttjanderätt till fastighet – alltså t.ex. arrende och hyra – är den inte begränsad till tiden. I paragrafen tilläggs att rätten tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd. Enligt 1 § 3 st. kan en same dock utöva rätten bara om han eller hon är medlem i sameby (jfr även 6 §). Om någon civilrättslig rättighet som tillkommer hela befolkningen som kollektiv torde inte vara fråga.^{10a}

Liksom andra bruksrätter är renskötselrätten såtillvida begränsad som den får utövas bara inom visst område – det s.k. renskötselområdet, som beskrivs i 3 §. Bestämmelsen skiljer mellan *åretruntmarkerna* och *vinterbetesmarkerna*. Åretruntmarkerna anges noga i paragrafen: det är i stora drag Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker (nedanför odlingsgränsen dock bara på kronomark eller renbetesland där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under vår, sommar och höst), renbetesfjällen i Jämtlands län samt viss därmed likställd fjällmark i Jämtlands och Kopparbergs län. Vinterbetesmarkerna beskrivs som ”övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen” och ”sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där renskötsel av ålder bedrivs vissa tider av året”. På dessa marker får renskötsel bedrivas under tiden 1 oktober–30 april. Man skulle kunna jämföra den rätt samerna har på vinterbetesmarken med ett slags servitut grundat på urminnes hävd, något som skett vid tillkomsten av 1886 års lagstiftning. – Åretruntmarkerna och viss vinterbetesmark är fördelade mellan samebyarna i särskilda byområden (6 §).

Vilka rättigheter som samerna har i förhållande till markägaren eller andra enskilda – alltså de civilrättsliga rättigheterna – framgår (dock inte helt uttömmande) av 15–25 §§. När staten äger marken, är samernas befogenheter inte helt desamma som när den ägs av enskilda (jfr nedan).

^{10a} En sådan rätt, som i övrigt är okänd inom vårt rättssystem, kan inte gärna ha varit avsedd med bestämmelsen (jfr prop.1992/93:32 s.92, seäven prop. 1971:51 s. 146 ff). Samebyarna måste i varje fall anses ha rättsskydd inte bara mot utomstående utan också mot varandra vid intrång i renskötselrätten. Där emot kan man tala om en *villkorad* rätt: varje same kan få bedriva renskötsel under förutsättning att han eller hon blir medlem i en samby.

2.4 Renskötselrättens utövande

Renskötselrätten avser alltså en rätt att ”använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar”. Rätten måste utövas samtidigt som markägaren och andra, t.ex. arrendatorer, använder marken. Detta är såtillvida en ovanlig situation som rätten i motsats till de flesta andra bruksrätter¹¹ inte grundas på något avtal som kan precisera parternas skyldigheter mot varandra. I stället har lagstiftaren fått ange skyldigheterna.

Bestämmelserna om vad rätten innebär är ganska detaljerade. Delvis växlar samernas befogenheter beroende på om marken ägs av staten eller enskilda. Ibland förutsätter de särskilt tillstånd, närmast av länsstyrelsen. I stora drag gäller följande.

Enligt 15 § RNL får sameby använda byns betesområde för *renbete*, med ett högsta renantal som länsstyrelsen bestämmer. I 16 § medges sameby rätt att inom byns betesområde uppföra stängsel för renarna, renslakteri och annan *anläggning som behövs för renskötseln*. Vidare får sameby eller bymedlem på utmark inom betesområdet uppföra renvaktarstuga, kåta, förvaringsbod eller annan mindre anläggning som behövs för renskötseln, varvid markägaren i vissa fall skall anvisa platsen eller i sista hand länsstyrelsen skall bestämma placeringen (16 § 2 och 3 st.). – Enligt 17 § får *skog* avverkas inom betesområdet på statens mark inom lappmarkerna och renbetesfjällen (jämte därmed likställd mark) dels för behövt virke till sådana anläggningar eller byggnader; utanför denna mark gäller vissa begränsningar (4 st.). På samma områden får medlemmar i samebyn ta *bränsle* för eget behov och *slöjdvirke*. Beträffande avverkning av växande barrträd har markens ägare eller brukare anvisningsrätt. – 18 § ger bymedlem rätt att ta *virke för uppförande av familjebostad* på viss kronomark och mark utlagd till allmänningsskog, även här med anvisningsrätt för markens ägare och brukare. – Enligt 19 § får bymedlem ta behövt *virke för bränsle* inom annan samebys område. – I 20 § föreskrivs att sameby får *fälla lavbevuxna träd* inom byns betesområde för att i nödfall skaffa foder till renarna, om möjligt efter anvisning av markens ägare eller brukare. – 21 § innehåller regler om *ersättningsskyldighet för avverkade växande träd*, dock inte inom viss kronomark. – Enligt 22 § får förbud meddelas mot viss avverkning om det behövs för att bevara skogen eller för skogens återväxt. – 23 § ger sameby rätt att *flytta byns renar* mellan olika delar

¹¹ Med renskötselrätten kan dock jämföras servitutsrätt som grundas på ett myndighetsbeslut, t.ex. enligt fastighetsbildningslagen (1970:988) eller expropriationslagen (1972:719); också då är det fråga om en rättighet som består på obegränsad tid och inte grundar sig på avtal.

av byns betesområde; flyttningvägarnas sträckning bestäms enligt 24 § av länsstyrelsen. – Slutligen behandlar 25 § rätten till *jakt* och *fiske*. Medlem i sameby får jaga och fiska på utmark inom byns betesområde som hör till renbetesfjällen eller lappmarkerna, när renskötsel är tillåten där (1 st.) – däremot inte i övrigt på vinterbetesmarkerna. Sådan rätt har också bymedlem som tillfälligt uppehåller sig inom annan bys betesområde för renarnas skötsel, dock bara för sitt uppehälle (2 st.). Efter tillstånd får jakt efter vissa rovdjur företas även inom annan samebys betesområde (3 st.). På vissa fjällmarker i Jämtlands och Dalarnas län kräver husbehovsfiske liksom rovdjursjakt särskilt tillstånd (4 st.).

Utöver vad som på detta sätt föreskrivs i RNL lär samerna ha vissa andra rättigheter som inte klart framgår av lagtexten. I renskötselrätten har sålunda ansetts ingå rätt till grustäkt och annan täkt till husbehov samt rätt till annat bete än renbete och slätter, i den mån detta behövs för samernas egen försörjning.¹²

Rörande renskötselrättens utövande förekommer vidare bestämmelser i 65 §, vilka avser att inskräpa vikten av att renarna hålls under kontroll men i övrigt ansetts böra vara allmänt hållna.¹³ Sålunda skall hänsyn tas till andra intressen – självfallet bl.a. skogsbrukets och jordbrukets intressen. Renarna skall såvitt möjligt hindras att komma utanför samebyns betesområde eller att annars vålla skada eller olägenhet, de skall flyttas i samlade flockar, väg skall tas där minsta skada vållas. Vid flyttning skall tillses att renar inte lämnas kvar på område där renskötsel inte är tillåten, och flyttning utanför samebyns betesområde skall ske utan onödig tidsutdräkt. Sanktionen vid försummelse är i första hand skadeståndsskyldighet (se 7 nedan). – Beträffande den hänsyn som skall tas till naturvårdens och kulturvårdens intressen får föreskrifter meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, dock inte så att pågående markanvändning avsevärt försvåras (65a § 1 st.).

¹² Se NJA 1981 s. 1 (s. 245 f).

¹³ Se prop. 1971:51 s. 182 f.

2.5 Upphörande och inskränkning av renskötselrätten

Renskötselrätten gäller som nämnt i princip på obegränsad tid. Lagen innehåller dock vissa regler om upphörande eller inskränkning av rätten. Regeringen kan förordna om helt eller delvis upphävande av renskötselrätten för visst markområde när rätten behövs för sådant allmännyttigt ändamål som anges i 2 § expropriationslagen (26 §). Den kan då föreskriva åtgärder för att motverka skada eller olägenhet för renskötelsen (27 §). Om upphävandet medför skada eller olägenhet för renskötelsen eller för jakt eller fiske enligt 25 §, skall ersättning betalas; är den skadelidande inte bestämd person går hälften till berörd sameby och hälften till samefonden (28 §). I övrigt tillämpas reglerna om expropriation (29 §).

I 30 § behandlas den väsentliga frågan om renskötselrättens skydd mot åtgärder från markägarens sida. På åretruntmarkerna får den som äger eller brukar marken inte vid dess användning vidta åtgärder som medför avsevärd olägenhet för renskötelsen utöver vad som följer av 26 § – alltså av regeringsbeslut om upphävande av renskötselrätten. Detta hindrar dock inte att mark används enligt detaljplan eller för ”företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning” – t.ex. sådan miljöfarlig verksamhet som kräver tillstånd enligt miljöbalken, byggande av allmän väg eller mineralbrytning. – Åtgärder som medför viss olägenhet är alltså tillåtna, om inte olägenheten är ”avsevärd”. Samebyn eller annan skadelidande anses då berättigad till ersättning för skada, fast inget sägs om detta i lagtexten.¹⁴ Sannolikt svarar inte markägaren oberoende av vållande för sådan skada, vilket samerna gör i vissa fall (jfr 2.7 nedan).¹⁵

Vilka olägenheter som kan bedömas som avsevärda är ganska osäkert. I förarbetena till RNL talas om åtgärder av påtagligt betydelsefull karaktär – inte smärre ändringar i användningssättet eller mindre väsentliga olägenheter för renägarna¹⁶. Senare har sagts att paragrafen bara skall gälla allvarigare intrång som rubbar förutsättningarna för fortsatt renskötelse.¹⁷ Frågan synes bara ha prövats i ett refererat avgörande, där hovrätten ansåg en skogsavverkning om 354 hektar fjällnära

¹⁴ Se prop. 1992/93:32 s. 107, jfr prop. 1971:51 s. 130.

¹⁵ Jfr prop. 1971:51 s. 136, där departementschefen säger sig ha övervägt en regel om ansvar oberoende av uppsåt eller vårdslöshet men ansett tveksamt om detta borde gälla utan inskränkningar, t.ex. om den borde gälla fullt ut inom hela renbetesområdet.

¹⁶ Prop. 1971:51 s. 129 f.

¹⁷ Prop. 1992/93:32 s. 101 f.

skog (varav ett stort område med hänglavbärande träd) med efterföljande markberedning – plöjning och harvning – inte innebar väsentliga olägenheter för samebyns renskötsel; domstolen åberopade att samebyn inte kunnat visa hur omfattande stödutfodring eller hur mycket merarbete åtgärderna orsakat och att inte dessa lett till att samebyn tvingats minska renantalet (RH 1990:18). Rättsfallets prejudikatvärde kan idag verka tveksamt, även fränsett att det bara är ett hovrättsfall (jfr 2.8 nedan).

Någon särskild regel ges inte om användning av *vinterbetesmark* som försvårar renskötseln. Förbudet mot åtgärder som medför avsevärd olägenhet för renskötseln gäller inte beträffande dessa områden. Frågan om samernas eventuella rätt till ersättning i sådana fall har lämnats till rättstillämpningen, eftersom det ansetts för svårt att ge generella regler för områden av varierande typ.¹⁸ Någon rättspraxis på området är inte känd. Man bör kunna anta att skadestånd kan utgå för åtgärder som klart brister i hänsyn till renskötseln, men i övrigt är det oklart vad som gäller.

För skogsbrukets del föreskriver även skogsvårdslagen (1979:429) viss hänsyn till rennäringen. Särskilt kan nämnas den allmänna hänsynsregeln i 31 §, som bl.a. kräver den anpassning av skogsskötseln som ”uppenbart påkallas av hänsyn till rennäringen”; andra regler av betydelse är 20 § (om samråd före avverkning inom åretruntmarker) och 21 § (om tillstånd till avverkning inom åretruntmarker). I vart fall vid överträdelse av 31 § bör samebyn kunna kräva skadestånd för ekonomisk förlust.

I sammanhanget bör nämnas att markägare eller annan kan dömas till *straff* för vissa åtgärder som försvårar renskötseln, bl.a. genom att stänga av eller väsentligt försämra framkomligheten på flyttningsväg, ofreda renar, hindra renbetning och låta hund springa lös där renar uppehåller sig (se närmare 94 § p. 1–3 samt p. 9, jfr 93 § RNL). Å andra sidan kan medlem i sameby som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 17–20 §§ eller föreskrift som meddelas med stöd av 22 § straffas enligt 95 §, om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken.

2.6 Upplåtelser av jakt- och fiskerätt m.m.

Reglerna i 31–34 §§ inskränker samernas rätt att i sin tur upplåta rättigheter som ingår i renskötselrätten – t.ex. jakt- och fiskerätt. Varken sameby eller bymedlem får upplåta sådana rättigheter, fränsett att

¹⁸ Prop. 1971:51 s. 130, 136, prop. 1992/93:32 s. 107 f.

sameby får upplåta rätt till gratis husbehovsjakt och husbehovsfiske till tidigare bymedlem (31 §). I övrigt får nyttjanderätt på kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och på renbetesfjällen upplåtas bara om det kan ske utan avsevärd olägenhet för renskötseln (32 § 1 st.); här gäller alltså samma begränsning som vid faktiska åtgärder med marken (se ovan om 30 §). Innebär en nyttjanderättsupplåtelse bara mindre nackdelar från renskötselns synpunkt är den tillåten. Ersättning för skada och olägenhet för renskötseln skall enligt 34 § 2 st. utgå om upplåtelsen avser naturtillgångar, medan i övrigt bestämmelser saknas om kompensation till samerna. – När det gäller upplåtelse av jakt och fiske, ställer paragrafen dessutom upp kravet att upplåtelsen är förenlig med god jaktvård eller fiskevård och kan ske utan besvärande intrång i samernas rätt till jakt och fiske enligt 25 §. Tydligt får man ta särskild hänsyn till denna rätt. Upplåtelse av hela fisket i visst vatten fordrar vidare samebyns samtycke. (Se 32 § 2 st.)

Frågan om dessa upplåtelse på kronomark prövas av länsstyrelsen eller i vissa viktigare ärenden av fastighetsverket (33 § RNL, 2 § rennäringförordningen, 1993:284). Beträffande upplåtelse enligt 32 § som inte avser tillgodogörande av naturtillgångar eller skogsavverkning föreskrivs särskilt i 34 § att den skall ske mot avgift, om inte särskilda skäl föreligger för avgiftsfrihet; avgiften fördelas med hälften till samebyn och hälften till samefonden (6 § rennäringförordningen).

Reglerna om jakt- och fiskerättsupplåtelse på statens mark bygger på att staten har en markägares rätt till jakt och fiske på dessa områden och därför kan upplåta denna rätt till annan utan samernas medgivande. Denna uppfattning ligger till grund för 1993 års omdiskuterade regeringsbeslut om upplåtelse av småviltsjakt i fjällmarken. Beslutet har livligt kritiserats från samehåll.¹⁹ Bl.a. har man ifrågasatt om staten historiskt sett har någon sådan rätt och hänvisat till att fram till tillkomsten av jaktlagen (1987:259) samerna synbarligen ansetts ha ensamrätt till jakt inom dessa fjällområden, liksom för övrigt också till fisket. – Utgår man däremot från statens uppfattning om jakt- och fiskerätten lär beslutet i väsentliga delar ha varit förenligt med dåvarande regler om egendomsskydd i grundlagen; bestämmelsen i 2 kap. 18 § regeringsformen ändrades först 1994. Det bör dock nämnas att Skogs-samerättsutredningen ansett gratisupplåtelse av jakt- och fiskerätt stå i

¹⁹ Se härom Beslutet om småviltsjakten – En studie i myndighetsutövning. Rapport utgiven av Sámediggi – Sametinget 1994, med bidrag av en rad författare.

strid med grundlagen, eftersom man därigenom disponerar över samernas civilrättsligt grundade rättighet utan kompensation till samerna.²⁰

Det bör framhållas att reglerna i 32–34 §§ inte gäller alla åretruntmarker; sålunda berörs inte skogssamebyarnas åretruntmarker. Inget sägs heller om sådana upplåtelser av *enskilda* markägare som påverkar renskötselrätten. I och för sig lär sådana upplåtelser vara tillåtna. Om en upplåtelse inom åretruntmarkerna redan i sig medför avsevärd olägenhet för renskötseln lär man dock få tillämpa förbudsregeln i 30 §. Även vid mindre olägenheter torde samerna kunna kräva skadestånd av markägaren eller nyttjanderättshavaren, eventuellt av båda. Förutsättningarna för ansvar är dock oklara; man kan anta att markägaren svarar i vart fall om skadan varit förutsebar, medan nyttjanderättshavaren ensam blir ansvarig om skadan helt berott på hans sätt att bruka det upplåtna området.

Slutligen är att märka att reglerna i 32–34 §§ inte omfattar vinterbetesmarkerna. Här finns inte något skydd mot upplåtelser som är till skada för renbetet eller för samernas rätt till jakt och fiske inom området. Det är osäkert om samerna kan kräva ersättning i sådana fall ens då upplåtaren är medveten om skadeverkningarna.

2.7 Skadeståndsregler

Av betydelse för renskötselrätten är också de ganska invecklade reglerna om skadeståndsansvar för samerna som RNL innehåller. En sameby har enligt 90 § ett strikt ansvar – alltså ett ansvar oberoende av vållande – för skada orsakad av ren i vissa fall. Det gäller sålunda under tiden juni–augusti vid skada på åker, äng eller trädgård ovanför odlingsgränsen eller på renbetesfjällen samt under tiden maj–september på annan sådan mark inom åretruntmarkerna (1 st. 1 p.), vidare vid skada på all mark inom renskötselområdet under tid då inte renskötsel får bedrivas där, och dessutom på all mark utanför renskötselområdet. Skadeståndsskyldig är sameby inom vars byområde skadan uppkommit eller som vid tiden för skadans uppkomst haft renar i trakten. Samebyn kan dock undgå ansvar genom att visa att skadan inte orsakats av byns renar. Om flera samebyar är ansvariga enligt dessa regler, svarar de solidariskt, varvid den slutliga ansvarigheten fördelas lika mellan dem såvida inte det visas att renar från någon av byarna orsakat skadan; kan det inte utredas i vilken omfattning varje bys renar medverkat, fördelas ansvarig-

²⁰ Se Skogssamerättsutredning (Sametinget 1997) s. 79 f och 84, som hänvisar till regeln i 2 kap. 18 § 2 st regeringsformen om rätt till ersättning vid expropriation. Jfr även Svensk juristtidning 1994 s. 531.

heten i stället efter antalet renar från varje by som vid tiden för skadans uppkomst fanns i trakten och ej stod under bevakning. – Den ersättning en sameby utger enligt dessa regler har byn rätt att återkräva av någon som bevisligen är vållande till skadan. – I 92 § finns en särskild regel om rätten till skadestånd för dödad eller skadad ren, då ägaren är okänd; då tillfaller skadeståndet den sameby inom vars område renen befann sig.

Vid sidan av dessa regler får antas att samebyn enligt allmänna skadestandsregler svarar för skador som vållas på marken uppsåtligen eller oaktsamt, i den mån inte åtgärden är tillåten enligt lagens regler i 15–25 §§. Samebyn blir alltså ansvarig för bristande tillsyn av renarna.

Sameras rätt till skadestånd vid intrång i renskötselrätten har berörts i det föregående (2.5, 2.6).

2.8 Förhållandet till grundlagen och samernas urminnes hävd

En väsentlig fråga blir som nämnt hur dessa lagregler förhåller sig till gällande grundlag, särskilt förbudet mot etnisk diskriminering (2 kap. 15 §) och egendomsskyddet (2 kap. 18 §). Av betydelse blir till en början i vilken utsträckning reglerna stämmer med den rätt som samerna har på grund av urminnes hävd – alltså oberoende av RNL:s regler. Vad som av ålder gällt om samernas rättigheter är delvis oklart. Utvecklingen under vissa perioder, bl.a. under 1800-talets förra del, är otillräckligt belyst, och dessutom synes förhållandena som nämnt ha växlat i olika delar av landet; samernas befogenheter lär inte ha varit helt desamma inom hela fjällområdet.

I väsentliga delar har renskötselrätten samma innehåll enligt RNL som enligt den första renbeteslagen år 1886. Lagstiftaren avsåg visserligen vid tillkomsten av denna lag att man åtminstone till större delen skulle anknyta till äldre rätt, såsom den uppfattades vid denna tidpunkt. Lagen överförde emellertid i viktiga avseenden samernas rättigheter från individuella samer till vissa kollektiv – lappbyar, motsvarande nuvarande samebyar. Också i vissa andra hänseenden innebar lagstiftningen tydligen en ändring i rättsläget – delvis till samernas fördel, delvis till deras nackdel. De inskränkningar som förekommit får bedömas mot bakgrunden av det svaga grundlagsskydd som samernas egendomsrätt hade vid denna tid – närmast det allmänna skydd, som följde

av § 16 i 1809 års regeringsform.²¹ När Högsta domstolen i skattefjällsdomen beträffande olika rättigheter uttalat att lagens reglering inte inneburit något grundlagsstridigt övergrepp²², innebär detta således inte att den skulle vara godtagbar med dagens synsätt.

Vad angår rätten till *renbete*, framstod redan tidigare denna ensamrätt som det viktigaste inslaget i samernas befogenheter. Fram till 1873 synes betesrätten ha gällt året om på all skogsmark i Lappland. Genom den avvitringsstadga som tillkom detta år kom däremot denna rätt att begränsas; nedanför den odlingsgräns som samtidigt föreskrevs fick rätten som huvudregel utövas endast vintertid, såvitt gällde enskilda skogar. Rätten till bete sommartid kom för fjällsamernas del att ytterligare inskränkas genom 1928 års renbeteslag.²³ Enligt 3 § RNL omfattar som nämnt denna rätt nedanför odlingsgränsen bara kronomark och renbetesland där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten. Genom 1886 års lagstiftning kom vidare renbetet att organiseras i lappbyar och vissa mera bestämda gränser drogs upp för betet. Delvis innebar lagstiftningen ett förstärkt rättsskydd särskilt för det vinterbete som alltså var tillåtet. – Rörande renbetets närmare utövande kan nämnas, att enligt förarbetena till 1886 års lag några konflikter med skogsbruket inte kunde påvisas; däremot förekom konflikter med bofasta jordbrukare på grund av skador som renbete särskilt på slåttermarker orsakade på växande gröda och hö.²⁴ Vinterbetet ansågs dock inte innebära någon särskild olägenhet för den jordbrukande befolkningen.²⁵ Det är svårt att precisera vilken hänsyn samerna respektive markägarna ansetts bära visa till andra parten vid denna tid. I vart fall har de sedvanor som förekommit begränsad betydelse idag med hänsyn till de ändrade brukningsmetoderna inom skogs- och jordbruket liksom inom renskötseln.

I förhållande till samernas urminnes hävd kan man på detta vis konstatera att åretruntmarkerna i vissa avseenden begränsats genom nuvarande lagstiftning, medan det i övrigt inte går att påvisa några klara juridiska skillnader i fråga om rätten till renbete.

Vad angår rätten till *skog* uppges i förarbetena till 1886 års lag att samerna dittills utan utsyning till sitt behov tagit skog av vad slag som

²¹ I skattefjällsdomen (s. 237) nämns också § 87 i samma regeringsform; denna blev dock aktuell bara då samernas rätt grundades på beslut av länsstyrelsen om s.k. inrymning.

²² Se NJA 1981 s. 244.

²³ Utvecklingen beskrivs närmare av Skogssamerättsutredningen s. 67 ff.

²⁴ Se Förslag till Förordning angående de svenska Lapparne och de bofaste i Sverige samt till Förordning angående renmärken af den dertill utaf Kongl. Maj: t förordnade kommitté (1883) bl. a. s. 74, 90 ff.

²⁵ Prop. 1886:2 s. 36, 37 f.

helst utan betalning, i första hand bränsle – i så fall torr och vindfäld skog, en och vide – men även virke till bostäder, visthus och tältstänger samt även till renhagar och annat stängsel. Enligt 8 § 1873 års avvittningsstadga var det bara fråga om en rätt till husbehov.²⁶ Genom 1886 års lag kom rätten att i någon mån begränsas och preciseras.²⁷

Också beträffande *jakt* och *fiske* synes lagregleringen ha inneburit vissa begränsningar i samernas rättigheter. Mycket tyder sålunda på att samerna av ålder haft en ensamrätt till jakten och fisket, en ståndpunkt som staten alltjämt hävdade på 1940-talet²⁸ men som nämnt numera frångått. I alla händelser torde samerna ha haft rätt att sälja sina produkter och att upplåta rättigheten till annan utan att denna rättighet hade någon särskild anknytning till renbetet. I förarbetena till 1886 års lagstiftning framhölls att denna rätt till jakt och fiske inom lagstiftningen varit snarare förutsatt än uttryckligen erkänd. I lagen överfördes upplåtelseätten till länsstyrelsen, närmast på grund av svårigheten för de nyorganiserade lappbyarna att förhandla och besluta i dessa frågor. Härvid ansåg man tydligt rättsens omfattning bestämmas av villkoren för renskötselförordningen.²⁹ Genom att jakt- och fiskerätten kom att knytas till renskötselförordningen, kom vidare sådana saker som inte var renskötselförordningen och inte tillhörde lappby att falla utanför denna reglering; bl.a. gällde detta de s.k. fiskesamerna, som enligt 1886 års lag och senare lagstiftning gått miste om den rätt som i varje fall åtskilliga av dem haft av ålder.³⁰

I varje fall i dessa avseenden synes RNL:s reglering avvika från den rätt till jakt och fiske som samerna alltjämt har på grund av urminnes hävd.³¹ Här bortses ändå från de inskränkningar i samernas rätt som jakt- och fiskeupplåtelseerna enligt renskötselförordningen innebär. Upplåtelse av sådan omfattning har självfallet inte förekommit i äldre tid.

Rörande övriga inslag i renbetesrätten – rätt till husbehovstakt, till slätter och till annat bete än renbete – synes nuvarande rättsläge i stort

²⁶ Se ovan angivna betänkande 1883 s. 84, 85; jfr även NJA 1981 s. 244.

²⁷ Jfr Särskilda utskottets utlåtande s. 29 f.

²⁸ Se NJA 1942 s. 336. Inte heller i skattefjällsmålet gjorde staten gällande att den som markägare hade jakt- och fiskerätten, jfr NJA 1981 s. 233. Jfr vidare Beslutet om småviltsjakten s. 48 samt NJA 1981 s. 206 och (närmast rörande skattefjällen) s. 234 f, 236 f.

²⁹ Särskilda utskottets utlåtande s. 31 f.

³⁰ Se SOU 1990:91 s. 178 ff, 184 ff. 1993 års lagstiftning innebär inga förändringar i fråga om fiskesamernas ställning, fast förhållandet påtalats av samesamfundets utskott (jfr prop. 1992/93:32 s. 179 f).

³¹ Se övergångsreglerna till jaktlagen (1987:259) p. 4 och prop. 1986/87:58 s. 94 samt övergångsreglerna till fiskelagen (1993:787) p. 2.

sett motsvara vad som gällt av ålder. Någon rätt till kommersiell täkt, till vattenkraft eller till mineralen har såvitt känt aldrig tillkommit samerna på grund av hävd.³²

Renskötselfrätten kan alltså enligt urminnes hävd antas omfatta ungefär de rättigheter som nu har angetts; som framgått är det delvis svårt att beskriva vad rätten närmare bestämt inneburit.

Vid en jämförelse med nuvarande lagstiftning framträder vissa skillnader. Det är tydligt att samerna genom 1886 års lag och senare berövats vissa rättigheter som de haft av ålder, dock utan att detta framstått som klart grundlagsstridigt när förändringarna skedde. I förhållande till grundlagens nuvarande egendomsskydd är det särskilt lagreglerna om jakt- och fiskerättsupplåtelser som framstår som ett problem. Som nämnt har i varje fall gratisupplåtelseerna enligt 34 § RNL sagts vara grundlagsstridiga. I övrigt har påtalats det förhållandet, att inte samerna själva utan en statlig myndighet får förfoga över jakt- och fiskerättigheterna på ett sätt som berör samernas rätt. Man lär vara överens om att det ursprungliga skälet för detta – lappbyarnas svårigheter att administrera upplåtelseerna – inte längre är hållbart. För att bedöma frågan om upplåtelseregeln ändå är grundlagsenlig får man ta hänsyn inte bara till regeln om egendomsskydd i 2 kap. 18 § regeringsformen utan också till bestämmelsen i 2 kap. 15 §, att lag eller annan föreskrift ej får innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till etniskt ursprung tillhör minoritet. Här får också observeras Europakonventionens regler om egendomsskydd (art. 1 i första tilläggsprotokollet) och förbud mot diskriminering (art. 14 i konventionen).

I skattefjälldomen prövade Högsta domstolen upplåtelsereglernas grundlagsenlighet, särskilt med hänsyn till regeringsformens diskrimineringsförbud, och fann dem inte strida mot förbudet. Enligt domstolen kunde inte några meningsfulla jämförelser göras med vad som gällde för medborgare i allmänhet som hade likartade jakt- och fiskerättigheter; vidare byggde RNL:s reglering på en avvägning mellan delvis motstridiga intressen, och det saknades varje stöd för att denna avvägning skulle ha påverkats av någon nedvärderande inställning till samerna som folkgrupp.

Sedan skattefjälldomen har emellertid förhållandena ändrats i vissa hänseenden. Numera gör staten som nämnt gällande att jakt- och fiskerätten på kronomark i fjällen tillkommer staten såsom markägare, vilket inte åberopades i skattefjällsmålet. Å andra sidan har egendomsskyddet – även skyddet för renskötselfrätten – förstärkts genom ändringar år 1994 i 2 kap. 18 § regeringsformen; ingrepp i en sådan rättighet som

³² Jfr om det sagda NJA 1981 s. 244 ff (dock närmast om skattefjällen).

samernas jakt- och fiskerätt är nu bara tillåtna när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen och mot ersättning. Vidare har år 1994 Europakonventionen införlivats med svensk lag: enligt 2 kap. 23 § regeringsformen får lag eller annan föreskrift inte meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av konventionen. I stora drag innebär dock detta ett skydd för den enskilde motsvarande vad regeringsformen numera ger.³³ – Till detta kommer att senare rätthistoriska undersökningar visat att samernas ställning inom delar av fjällområdet varit betydligt starkare än som framkom i skattefjällsmålet (se 2.2 ovan).

Det är möjligt att dessa omständigheter påverkar prejudikatvärdet av skattefjällsdomen i denna del och att även motiven till de omstridda paragraferna i RNL har fått minskad genomslagskraft. Att märka är att alla dessa lagregler, liksom regeringsbeslutet om upplåtelse av småviltsjakt, tillkom innan egendomsskyddet stärktes.

Renskötselrättens ställning i dag är alltså i vissa avseenden oklar och kontroversiell. I vart fall är det tydligt, att RNL inte blir avgörande för vad samernas grundlagsskyddade rätt till marken innebär. Bl.a. får det väsentlig betydelse vad som kan komma fram genom pågående historiska forskningar på området, både angående äganderätten till fjällmarken och rörande de rättigheter som ingår i renskötselrätten.

³³ Märk dock regeln i art. 1 i första tilläggsprotokollet att ”varje fysisk och juridisk person skall ha rätt till respekt för sin egendom”, en bestämmelse utan motsvarighet i regeringsformen.

3 Renen, renbetet och rennäringen

I detta kapitel ges en bakgrundsbeskrivning om renen, renbetesmarken och rennäringen. Använda källor är främst artiklar ur Nordiska ministerrådets skrift "Reindrift i Nordvest-Europa", 1999; SCB m.fl. "Svensk rennäring", 1999; samt 1997 års Svensk-Norska Renbeteskommissionens betänkande, 2001.

Renskötsel bedrivs i 51 samebyar från Karesuando i norr till Idre i söder (se bilaga 5). Av samebyarna är 33 stycken fjällsamebyar vilka har sina åretruntmarker ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen och sina vinterbetesmarker nedanför odlingsgränsen eller utanför renbetesfjällen. Tio av samebyarna är skogssamebyar som har sina åretruntmarker ovanför lappmarksgränsen och sina vinterbetesmarker nedanför denna gräns. Åtta av samebyarna är koncessionssamebyar vars gränser och fortsatta renskötsel fastställs av Länsstyrelsen i Norrbottens län. Inom samebyarna finns ett varierande antal renskötsel företag och varje företag består i sin tur av en eller flera renägare. Totalt fanns år 2000 ungefär 900 renskötsel företag. Antalet renägare var samma år cirka 4 700 varav 3 700 var samiska renägare och 1 000 renägare var fastighetsägare i koncessionsområdet. Antalet renar i vinterhjorden var cirka 220 000. Renantalet har dock under hela 1900-talet kännetecknats av att det varierat mellan 160 000 och 300 000 i 20- till 30-årsintervall.

Renskötseln är beroende av stora betesarealer. Renskötseln bedrivs genom att renskötaren utifrån renens naturliga vandringsmönster och beteskrav väljer betesområden genom att ta hänsyn till faktorer som påverkar renens bete, t.ex. vegetation, terräng, väderförhållanden och störningar, för att skapa så goda förutsättningar som möjligt för renarna att beta.

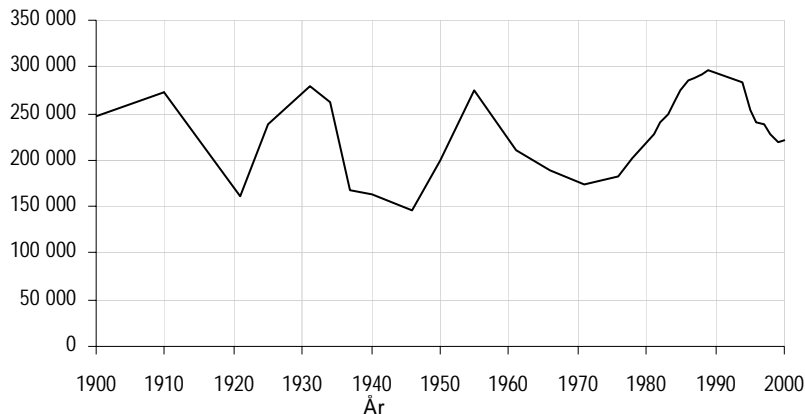
För renens vandringar eller flyttningar mellan olika betesmarker utnyttjas flyttleder som använts sedan gammalt. I anslutning till lederna kan finnas mindre betesområden, rastbeten där renarna kan beta och vila under flyttningen.

Den tillväxt av renhjorden som betet ger tas tillvara genom slakt. Under slaktsäsongen 2000/2001 slaktades knappt 50 000 renar, men slakten har tidvis varit det dubbla. Den del av tillväxten som är möjlig att slakta påverkas också av det antal renar som rivs av rovdjur. Rovdjursutredningen (SOU 1999:146) bedömde att mellan 20 000 och 30 000 renar årligen rivs av rovdjur. Renskötsel företagarna kan också

påverka renhjordens tillväxt eller avkastning genom att förändra det renantal som finns på en viss betesareal och genom att förändra hjordstrukturen dvs. renhjordens köns- och ålderssammansättning.

Figur 3.1 Antalet renar i Sverige under 1900-talet

Antal

Källa: SCB m.fl. Svensk rennäring, 1999; samt Statens jordbruksverk.

3.1 Renen

Renen är ett hjortdjur som lever i flockar i de nordliga delarna av Europa, Asien och Nordamerika. Renen är anpassad till att leva i en miljö som präglas av stora skillnader mellan sommar och vinter. Det finns olika underarter av ren men det är bara den eurasiska tundrarenen som har domesticerats av människan.

Renen är liksom andra hjortdjur en idisslare. Det innebär att den har en särskild förmåga att med mikroorganismers hjälp smälta eller bryta ner växter som den betar. Nackdelen är att den har svårt att klara snabba byten av föda eller perioder av svält. Renen strövar omkring när den betar och söker selektivt späda växtdelar i vegetationen. Renens nedbrytning av gröna växter är störst när växterna är späda och lättsmälta. Samtidigt ökar födans hastighet genom mag-tarmkanalen. Sammantaget innebär detta att renens förmåga att tillgodogöra sig näring under den korta sommaren är god.

Jämfört med andra idisslare har renen en unik förmåga att bryta ner och tillgodogöra sig energiinnehållet i lavar. Frånvaro av lav i betet måste kompenseras med större mängder av andra växter, men deras näringsmässigt sämre kvalitet under vintern begränsar renens totala konsumtionsförmåga. Även om renen har tillgång till ett gott lavbete

innehåller inte lav tillräckligt mycket protein för renen. Det innebär att den, för att klara vintern behöver utnyttja det förråd av protein i musklerna som den byggt upp under sommaren.

Renar har fysiologiskt stor säsongsbundenhet både vad gäller tillväxt och näringshushållning. Renens födointag sommartid är två till tre gånger så stort som under vintern. Under sommaren bygger renen upp fettdepåer och muskler. De unga renarna utnyttjar energi och protein för att växa och vajorna för att ta hand om sina kalvar. Det innebär att tillväxt, mjölkproduktion till kalven och uppbyggnad av egna kroppsreserver av fett och protein sker under en kort tid på sommaren. Övriga tider på året är renen inställd på liten eller ingen produktion. Det minskar renens aptit och därmed stressen att finna föda. Betesintaget kan på grund av yttre omständigheter vara så lågt att renen tvingas förbruka kroppsreserver av fett och protein för att klara sin överlevnad. Barmarksbetet har därför större betydelse för renhjordens tillväxt eller avkastning än vinterbetet, förutsatt att vinterbetet täcker renens minimibehov för överlevnad.

En renkalv väger 4-6 kg när den föds och ökar i vikt till mellan 35 och 55 kg under sommaren. Hondjuren, vajorna är fullvuxna vid 4-7 års ålder och har då en levande vikt av 60 till 90 kg på hösten. Vikten varierar över året och vajorna förlorar ofta upp till 15 procent av sin vikt under vinter och vår. Vuxna handjur, sarvar kan väga upp till 150 kg levande vikt före brunstperioden. Under brunsten i september tappar sarvarna i vikt och de behöver en period av betesro efter brunsten för att överleva en besvärlig vinter.

3.2 Renen och betet

Renens bete varierar både över året och från region till region beroende på klimat och vegetation. För att fylla sina behov behöver renarna beta selektivt och växla mellan olika betestyper, vilket för med sig att renskötseln kräver stora betesarealer. Betesmarkerna har skilda egenskaper som gör dem värdefulla för renskötseln vid olika tider på året. Under sommaren är områden med späda gröna växter betydelsefulla. Under vintern är lavbetesområden med ett stabilt vinterklimat en förutsättning för renarnas överlevnad. Renarnas samlade behov kan göra att ett område som bara används någon dag om året eller något enstaka år kan vara viktigt i ett större sammanhang. En väl fungerande och långsiktigt hållbar renskötsel är beroende av ändamålsenliga kalvningsland, fungerande flyttleder med rastbeten och sammanhängande säsongbetesområden för varje årstid.

Temperatur och nederbörd skiljer sig åt mellan olika delar av renskötselområdet. Den del av nederbörden som faller som snö har stor betydelse för hur tillgängligt betet är. Störst nederbördsmängd faller i fjällkedjan där i genomsnitt mer än 300 mm av nederbörden faller som snö. Lägst är nederbörden i Västerbottens och Jämtlands län. Hur länge snön ligger kvar på våren har också betydelse. I slutet av maj är andelen mark som är snötäckt störst i norr. Efter den 1 juni är det samebyarna i Västerbotten och södra delen av Norrbotten som har mest snö.

Temperaturen har stor betydelse för snöns konsistens och tjocklek. Vid temperaturväxlingar kring 0 grader C kan betet bli svårtillgängligt. Temperaturen påverkar också grönbetessäsongens längd vilket har betydelse för renens tillväxt. Under sommaren föredrar renen svalt väder eftersom förekomsten av insekter då är lägre. Renen klarar temperaturer ner till - 30 grader C innan den behöver öka sin normala förbränning av energi för att upprätthålla sin kroppstemperatur. Det beror på att den har en mycket välisolerad päls och en välutvecklad värmeväxling mellan in och utgående blodkärl i nos och ben.

Renarna i fjällsamebyarna betar i barrskogsområdet på vintern och i högfjällen på sommaren. Vår- och höstbetena finns i de mellanliggande björkskogsbältena och lågfjällen. I de nordligaste delarna av Sverige betar renarna tidvis även på vintern i björkskogen. Renarna i skogs- och koncessionssamebyarna betar året runt i barrskogsområdet och nyttjar vid skilda årstider olika vegetationstyper inom barrskogsområdet. En del fjällsamebyar har vinter- och sommarbetesområden som ansluter till varandra och en del byar måste flytta genom andra samebyars betesmarker för att komma till och från sina vinterbeten. En annan viktig skillnad mellan olika fjällsamebyar är avstånden mellan vinter- och sommarbetesområdena. Avstånden är störst i Västerbottens län med uppemot 40 till 50 mil. Idre sameby har de kortaste avstånden, endast fyra till fem mil.

Generellt har skogssamebyarna kortare avstånd mellan sina sommar- och vinterbetesland men enskilda byar, t.ex. Maskaure, flyttar ungefär 20 mil vilket är längre än många fjällsamebyar i Jämtlands och Norrbottens län.

För de byar som har långa avstånd mellan sommar- och vinterbeteslanden sker flyttningarna ofta i etapper. Is och skare utnyttjas för att underlätta vårflyttningen som ofta sker tämligen snabbt. Höstflyttningarna däremot har blivit mera komplicerade. Sjöregleringarna har t.ex. medfört att isen lägger sig senare och renarna kan därför inte flyttas längs med vattendragen som förr utan transporteras istället ofta med lastbil.

3.2.1 Barmarksbetet

Under barmarksperioden bör betet innehålla vegetationstyper som har stort inslag av löv, gräs, halvgräs och örter i så tidiga utvecklingsstadier som möjligt.

På våren söker sig renen till barmarksfläckar i småkuperade snöfattiga områden där de kan hitta både lav och späda gröna växter. Fjällrenarna söker sig ofta till sydslutningar. De viktigaste växterna är de som tidigt skjuter gröna skott. För renens del är vårbetet under april och maj en kritisk period. Under den perioden är betet även normala år svårtillgängligt eftersom lavbetet har låsts under hård tjock snö och skare och tillgången till barfläcksbete är begränsad samtidigt som renen behöver ett gott bete för att återhämta sig. Under samma period föds också kalvarna som behöver mycket näring av sina mödrar för en god tillväxt. Försommarbetet under juni är det kvalitetsmässigt bästa betet under året. På försommaren söker sig fjällrenarna till marker med rikligt grönbete där grönskan kommer tidigt. I skogslandet är myrmarkerna viktiga.

Under högsommaren i juli-augusti påverkas renarnas betning negativt av höga temperaturer och insektsangrepp. Renarna vandrar därför upp mot högfjället där det finns snö eller ut på öppna vidder för att undgå värme och insekter. Skogsrenarna i barrskogsområdet söker sig av samma anledning gärna till fuktig och skuggrik äldre granskog. Tillgången till grönbete är liten på högre höjd och i äldre granskog. Mot kvällen när det blir svalare söker sig renarna därför ner till dalgångar och myrar för att beta. Det innebär att tillgången till områden med betesimpediment, där renarna kan tillbringa dagarna, är nödvändiga för att djuren skall kunna utnyttja dalgångarnas och myrarnas bete. På sensommaren söker sig renarna till skogsområdena där det finns växter med späda blad även på hösten t.ex. fårsvingel och kruståtel. Svamp är också mycket attraktivt för renar och ger bl.a. ett viktigt mineral- och proteintillskott. Under högsommaren betar renarna samlat för att under sensommaren sprida sig över ett större område.

3.2.2 Vinterbetet

Under senhösten framåt september – oktober försämras grönbetet och renen övergår gradvis till en diet av lavar och bärris. Busklavar, som renen betar på vintern, växer i mer eller mindre sammanhängande områden. Laven är en flerårig växt med låg årlig tillväxt. Marklavarna konkurreras ut av kärlväxter och tillgången till sammanhängande lavbeten är bäst på näringsfattig mark som är utsatt för ljus och uttorkning.

Tillväxten sker i övre delen av lavbålen och är störst när laven har god tillgång till ljus och fukt. Nederbörden bör dock inte vara alltför hög då detta gynnar kärlväxterna på lavens bekostnad. De bästa tillväxtmöjligheterna finns längst i norr och i söder av fjällkedjan där det är regnskugga samt i öppna björk- och tallskogar.

Renen övergår till vinterbete dvs. en relativt ensidig lavdiet när förhållandena blir sådana att det blir för svårt för renen att gräva efter grönbete. Beroende på tillgången på lav kan lavens andel av dieten variera mellan 30 och 80 procent. Eftersom renen är anpassad för att enbart överleva under vintern är det för renen tillgängliga energiinnehållet ett mått på betets kvalitet. Eftersom renen har en god förmåga att tillgodogöra sig energiinnehållet i lav är tillgången till lavbete avgörande för betets kvalitet.

Vid sidan av betets sammansättning måste betet också vara tillgängligt för renen. Snöförhållandena har stor betydelse för renens möjligheter att få tillräckligt med vinterbete. Det kan bildas skare som gör att renen har svårt att komma åt lav. Iskorn kan också frysa fast på laven vilket kan innebära störningar i renens matsmältning. Svåra betesförhållanden uppstår ofta vid omväxlande mild och kall väderlek.

Under vårvintern är det normalt att skare gör betet mera otillgängligt för renarna. Terrängförhållandena och vegetationen påverkar betets tillgänglighet. På senvintern ökar t.ex. tillgängligheten om terrängen är småkuperad och snön inte för djup. Förekomsten av trädlavar ökar också betets kvalitet.

Förutom att vinterbetet temporärt kan vara svårtillgängligt t.ex. på grund av vädret, kan lavbetet vara dåligt på grund av slitage, annan påverkan eller av att det betats intensivt under en längre period.

Ett gott vårbetesland kännetecknas av att det tidigt blir fläckar med bar mark. För renen är det viktigt med en blandad diet av lav, knoppar och gröna växter som ger en gradvis övergång från lavbete till en diet av gräs och örter.

3.2.3 Andra markanvändare

Rennäringens stora geografiska utbredning och extensiva markutnyttjande, som baseras på renskötselrätten, leder till att rennäringen påverkas och påverkas av andra näringar, aktiviteter och intressen. Följande sammanfattning bygger på Svensk-Norska Renbeteskommissions betänkande, 2001.

Rennäringen påverkas av andra markanvändare genom att tillgången på renbete förändras, genom att möjligheten för renarna att utnyttja

renbetet dvs, betets tillgänglighet förändras och genom att det sätt på vilket renskötselarbetet kan bedrivas förändras.

Exploatering av renbetesmarker medför bortfall av betesmark i varierande utsträckning. Tillgången på renbete har under 1900-talet till exempel påverkats av vattenkraftsutbyggnaden som bl.a. medfört att betesmark överdämts, av grustäkter vilka bl.a. medför bortfall av goda lavmarker, och av skjutfält som medfört markslitage. Skogsbruk medför bortfall av mark för kortare eller längre tid genom att lavtäckets blir skadat vid avverkningen och genom att trädlavarna inte utvecklas. En minskning av tillgången på de säsongbeten och vegetationstyper som är begränsande för samebyns reninnehav påverkar samebyn mest. I de flesta samebyar är vinterbetet den begränsande faktorn. Generellt kan konstateras att exploatering av marker, som nyttjas under februari – mars har stor påverkan på rennäringen, eftersom renarna är svaga i slutet av vintern och vajorna snart skall kalva.

Möjligheten att nyttja delar av betesområdet har under 1900-talet t.ex. också påverkats av att renarnas betesro störts. Under barmarkssäsongen är det viktigt att renarna kan beta ostört så de ges möjlighet att beta selektivt och därmed tillgodogöra sig så mycket näring som möjligt. Under vintern är det viktigt att renarna inte orsakas onödiga energiförluster.

Intensiv verksamhet av olika slag t.ex. malm- och grushantering, skogsbruk, snöskotertrafik, aktiviteter vid turistanläggningar som stugbyar och motions slingor stör renarnas betesro och medför att de betar mindre och förbrukar mer energi. Olika arbetsmoment kan påverkas av att renarna störs eller att betesmarkerna har styckats upp. Renarna kan till exempel bli svårare att skilja, samla och bevaka vilket kan innebära att de håller till på olämpliga betesmarker och blir svårare att skydda mot olyckor eller rovdjur.

Betydande arealer kan skenbart verka vara opåverkade av en exploatering eller pågående verksamhet eftersom markvegetationen är opåverkad. Området kan ändå vara oanvändbart för betesgång eller flyttningar på grund av störande aktiviteter vid exploateringsplatsen.

3.3 Renhjordens avkastning

Jämfört med annan husdjursskötsel styr människan i liten grad renens miljö och födotillgång. Förutsättningarna för att bedriva renskötsel skiljer sig därför från annan husdjursskötsel. Renhjordens avkastning från en viss betesareal, dvs. hur många djur som kan slaktas påverkas av hur många renar som finns på betesarealen och av renhjordens köns- och åldersfördelning.

Om antalet djur är högt i förhållande till det tillgängliga betet, eller om betet av andra orsaker är dåligt, försämras djurens kondition. Renhjorden kan hamna i en spiral av sjunkande kondition och produktivitet. Ett dåligt vinterbete leder till att djuren förbrukar sina kroppsreserver under vintern. Förlusterna, särskilt när det gäller yngre djur ökar. Vajorna föder kalvar med lägre födelsevikter och har själv sämre resurser att ta hand om kalvarna. Om sommarbetet också är dåligt har vajorna låg kondition på hösten. Det innebär att brunsten försenas, vilket i sin tur leder till att kalvarna föds något senare. De får därmed en kortare sommar att utvecklas på. Det omvända förhållandet gäller då tillgången på bete är god och antalet renar är lämpligt i förhållande till betet. Djuren har då god kondition vilket leder till hög hjordtillväxt och därmed till att ett högt slaktuttag blir möjligt.

Avkastningen påverkas också av renhjordens köns- och ålderssammansättning. En stor andel hondjur i vinterhjorden innebär att fler djur kan producera kalvar. Handjuren producerar visserligen genom sin tillväxt, men deras bidrag till avkastningen är lägre än vad en vaja med kalv ger när konditionsnivån är sådan att kalvproduktionen är god. Så stor andel av vajorna som möjligt bör dessutom vara mellan tre år och tio år. Dessa förhållanden uppnås genom en hög andel kalvslakt.

Den möjliga slaktens storlek och därmed slaktintäkterna påverkas alltså av en mängd faktorer. Det är viktigt att notera att de flesta faktorerna påverkar avkastningen med en viss fördröjning och att resultaten av en händelse eller en åtgärd ett år kan påverka utfallet flera år senare.

3.4 Rennäringens struktur och ekonomi

Verksamheten inom rennäringen bedrivs i ett samspel mellan renägaren, renskötsel företaget och samebyn. Ett företag definieras i Statens jordbruksverks föreskrifter för Företagsregistret för rennäringen (SJVFS 1993:162) som renskötselverksamhet bedriven av en renskötande medlem i sameby med sitt husfolk. Om flera renskötande medlemmar ingår i samma hushåll betraktas dessa som ett företag. Samspelet regleras till viss del i rennärlagen men har utformats på skilda sätt i olika samebyar. I vissa samebyar sker en stor del av verksamheten i form av arbete och ekonomi kollektivt inom samebyn och i andra samebyar bedrivs verksamheten mera individuellt av renskötsel företagen. Rennäringens struktur ser också olika ut i skilda delar av landet.

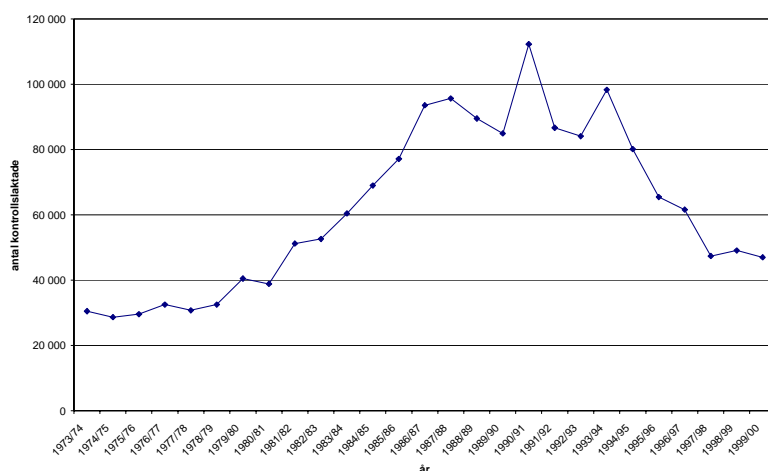
Rennäringen är en integrerad del av näringslivet inom de kommuner där den bedrivs. I de inlandskommuner där samebyarnas åretruntmarker är belägna har rennäringen störst betydelse. Av (SCB m.fl.

Svensk rennärning, 1999) framgår att under år 1998 arbetade i skogs- och fjällsamebyarna cirka 450 personer heltid inom rennärningen, cirka 270 personer arbetade mellan halvtid och heltid och cirka 800 personer arbetade mindre än halvtid.

Vid tolkning av siffrorna i detta avsnitt är det viktigt att beakta att uppgifter om rennärningens struktur och ekonomi endast finns tillgängliga för enstaka tidpunkter. Samtidigt har rennärningen under 1900-talet kännetecknats av stora cykliska variationer i renantal och antal slaktade renar. Antalet slaktade renar den senaste 30-årsperioden framgår av diagrammet nedan.

Diagram 3.2 Antalet slaktade renar mellan 1973/74 och 2000/2001

Källa: Statens jordbruksverk

En jämförelse av uppgifter om antal renägare, antal företag och antal renar under mitten av 1960-talet, 1979 och 2000 (SOU 1983:67, SCB m.fl. Svensk rennärning, 1999) tyder på att de regionala skillnader som beskrivs nedan har varit likartade under den senaste 40-årsperioden. Det förefaller också som om skillnaderna mellan Norrbottens läns fjällsamebyar och övriga områden har ökat under perioden. Strukturuppgifter för rennärningen för år 2000 framgår av tabell 3.1.

Tabell 3.1. Strukturuppgifter fördelade efter län och region år 2000.

	Norrbottens läns			Väster- bottens läns	Jämt- lands läns	Hela riket
	Fjällsame- byar	Skogs- samebyar	Koncessions- samebyar	same- byar	same- byar	
Antal renar	82 499	28 033	11 592	54 231	44 809	221 164
Antal kontroll- slaktade renar		16 124 ¹	2674	13192	14996	46 988
Antal renägare	2 028	890	1 008	317	282	4 525
Antal företag	585	122	15	108	100	930
Antal samebyar	15	9	8	7	12	51

1. Antalet kontrollslaktade renar avser både fjällsamebyar och skogssamebyar.

Källa: (Statens jordbruksverk).

Norrbottens läns fjällsamebyar kännetecknas av ett stort antal renägare med få renar. Det genomsnittliga antalet renar per renägare är 41 renar. Antalet renar per företag är cirka 140 renar. Det finns i genomsnitt cirka 130 renägare per sameby och antalet företag per sameby är omkring 40 företag. Antalet slaktade renar i förhållande till antalet renar i vinterhjorden är lågt jämfört med motsvarande andel i övriga områden.

I Norrbottens läns skogssamebyar är det genomsnittliga antalet renar per renägare lågt, endast 30 renar, medan antalet renar per företag däremot är högre, omkring 230 renar. Denna omständighet avspeglas också i antalet renägare per företag som är högt, sju renägare. Anledningen är att det finns förhållandevis många skötesrenägare med ett litet renantal i skogssamebyarna (SCB m.fl. Svensk rennäring, 1999). Antalet företag per sameby är också förhållandevis lågt, 14 stycken.

Förutsättningarna för att bedriva renskötsel i Norrbottens läns koncessionssamebyar skiljer sig från övriga områden genom att ägare av jordbruksfastigheter i området får äga högst 30 renar per hushåll. Fastighetsägarnas renar sköts av en samisk koncessionshavare som har fått tillstånd av länsstyrelsen att bedriva renskötsel i området. Koncessionshavaren får själv äga mer än 30 renar. Vanligtvis råder det ett anställningsförhållande mellan koncessionshavaren och fastighetsägarna. En studie av strukturuppgifterna för koncessionsområdet visar som väntat att antalet renar per renägare är lågt, endast 12 renar. Antalet renar per företag dvs. per koncessionshavare är däremot högt, 790 renar. Det fanns år 2000 femton koncessionshavare varav sju i Muonio sameby.

I Västerbottens och Jämtlands län är antalet renar per renägare högre än i övriga områden omkring 165 renar. Antalet renar per företag är också högre cirka 470 djur. Samtidigt var såväl antalet renägare per sameby som antalet företag per sameby lågt i förhållande till antalet i Norrbottens län.

En jämförelse av slaktens storlek med antalet renar i vinterhjorden kan göras för åren 1993/94 till 1998/99. En sådan jämförelse visar att slakten i kilo per livren i genomsnitt under perioden varit lägst i Norrbottens läns fjällsamebyar och högre i samebyarna i Västerbottens och Jämtlands län. (Se vidare avsnitt 8.1)

Inkomstundersökningar, där renskötsel­företagarnas inkomster har studerats, har genomförts vid tre tillfällen för åren 1980, 1993 och 1996 (SOU 1983:67; Riksdagens revisorer 1995/96:8; SCB m.fl. Svensk rennäring, 1999). Undersökningarna visar att inkomstnivån vid de tre tillfällena varit låg inom rennäringen. För år 1996 var inkomsterna från näringsverksamhet inklusive nettot av räntefördelningar, i genomsnitt 24 000 kr per hushåll och företagarna med familj kompletterade i allmänhet inkomsten från näringsverksamhet med inkomster från tjänst.

Vid samtliga tre tillfällen har inkomsten från näringsverksamheten ökat när antalet renar i företaget har ökat. Vid samtliga tillfällen har också inkomsterna från näringsverksamhet, vid en jämförelse där hänsyn tagits till antalet renar per företag, varit lägre i Norrbottens läns fjällsamebyar än i övriga områden.

4 Mål för en ny rennäringspolitik

En viktig del av vårt uppdrag är att lämna förslag till en rennäringspolitik som ger underlag för en ekologiskt, ekonomiskt och kulturellt långsiktigt bärkraftig rennärning. I detta kapitel skall vi presentera vårt förslag i den delen.

Vi kommer att presentera tre mål som gäller kultur, ekonomi och miljö. Därefter presenterar vi bakgrunden till och våra överväganden om varför vi valt dessa mål.

4.1 Tre mål för en långsiktig rennäringspolitik

4.1.1 Målens inbördes relationer

De tre målen i förslaget avser kulturella, ekonomiska och miljömässiga aspekter. De är ömsesidigt beroende av varandra.

De samiska näringarna är avgörande för att den samiska kulturen skall kunna fortleva och utvecklas. De är också nödvändiga för de samiska näringsidkarnas ekonomiska självständighet och oberoende. Samtidigt har de samiska näringarna, liksom varje sektor i samhället, ett ansvar för att de allmänna målsättningarna för miljöpolitiken uppnås.

Det kulturella målet samspelar både med det ekonomiska målet och miljömålet. Den samiska kulturens utveckling och fortbestånd är nära knuten till att det finns ett samiskt näringsliv. Eftersom de samiska näringarna i stor utsträckning bygger på ett nyttjande av förnybara naturresurser är de för sin överlevnad beroende av att miljön inte skadas. Samtidigt är de samiska kulturmiljövärdena viktiga inslag i de miljövärden som bör skyddas.

Det ekonomiska målet och miljömålet kan sägas motsvara skogsvårdslagens produktionsmål respektive miljömål. De är således jämställda. För rennäringspolitiken finns också det kulturella målet. De tre målen är ömsesidigt beroende av varandra och inget kan sägas vara överordnat de andra.

4.1.2 Kulturellt mål

Samernas strävan att bevara och utveckla rennäringen och andra traditionella samiska näringar som en grund för samisk kultur skall främjas.

Samerna intar i egenskap av ursprungsfolk en särställning i landet. Deras kultur är en viktig del av den kulturella mångfalden. Renskötelsen, liksom andra traditionella samiska näringar som jakt, fiske och slöjd, är viktiga inslag i den samiska kulturen. Samernas möjligheter att bedriva och utveckla dessa näringar bör därför främjas.

Det är samernas egna prioriteringar, inom de ramar man förfogar över, som skall vara avgörande för hur olika stödjande åtgärder skall utformas.

Sverige har gjort internationella åtaganden som kan ses som en ram för ett kulturellt mål. Artikel 27 i FN:s konvention av år 1966 om medborgerliga och politiska rättigheter (SÖ 1971:42) syftar till att ge ett skydd för etniska, religiösa och språkliga minoriteters grundläggande rättigheter. I januari år 2000 ratificerade Sverige Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2) och Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3). Det innebär bl.a. att Sverige åtagit sig att främja de förutsättningar som är nödvändiga för att personer som tillhör nationella minoriteter, t.ex. samer, skall kunna bibehålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv (jmf. ramkonventionen art. 5).

Staten förfogar över olika medel för att stödja samerna i deras strävanden. Genom lagstiftning kan staten klarlägga de rättigheter och skyldigheter samerna har till följd av sitt urgamla bruk av marken och reglera förhållandet mellan samernas och andras användning av samma mark. Vidare kan staten genom lagstiftning se till att det finns former för hur förhållandet mellan de samiska näringsutövarna och andra markanvändare skall hanteras samt skapa former för att lösa eventuella konflikter som uppstår i det förhållandet.

Staten förvaltar stora markområden inom renskötseområdet. Således kan staten genom sin egen markförvaltning påverka förutsättningarna för samernas strävan att bevara och utveckla rennäringen och andra traditionella samiska näringar. Andra medel kan vara information, ekonomiska stöd och mera informella modeller för konfliktlösning mellan olika markanvändare.

4.1.3 Ekonomiskt mål

Samerna skall så långt möjligt ha förutsättningar för att utveckla och upprätthålla ett samiskt näringsliv med renskötselrätten som grund.

Samerna skall i så stor utsträckning som möjligt besluta i sina egna angelägenheter. Det gäller även gemensamma ekonomiska angelägenheter. Renskötselrätten tillkommer samerna som folk. Samerna skall i så stor utsträckning som möjligt ha möjlighet att utveckla nyttjandet av denna rättighet som grund för sitt näringsliv.

Medel för att uppnå detta mål kan vara att samiskt näringsliv kan bedrivas på samma villkor som annat näringsliv, t.ex. genom att förbudet för samebyn att bedriva annan verksamhet än renskötsel tas bort. Ett annat medel skulle kunna vara att överlämna till näringsidkarna att ensamma förfoga över de ersättningar som utgår på grund av intrång i renskötselrätten.

Renskötseln och övriga traditionella samiska näringar är en del av det mångbruk av marken som pågår inom stora delar av Norrland. Samernas möjlighet att utveckla de samiska näringarna måste ske inom ramen för de rättigheter som renskötselrätten innebär.

4.1.4 Miljömål

Verksamheter som bedrivs med stöd av renskötselrätten skall utövas med hänsyn till

- naturresursernas långsiktiga produktionsförmåga,
- den biologiska mångfalden,
- natur- och kulturmiljövärden och
- värden för friluftslivet.

Varje näring har ett sektorsansvar för att verksamheten bedrivs ekologiskt långsiktigt hållbart. Samerna har flera traditionella näringar. I dag är det endast renskötseln av dessa som har ett miljömål. Jakt och fiske bedrivs även av andra än samer. I viss utsträckning har miljömål formulerats även för dessa verksamheter. Sådana miljömål gäller även för jakt och fiske som bedrivs med stöd av renskötselrätten.

Vår utgångspunkt är att samerna själva bör ha ansvaret för hur deras näringsliv skall se ut. Vi anser därför att ett miljömål bör gälla för alla verksamheter som utövas med stöd av renskötselrätten.

Ett miljömål för sådan verksamheter bör utformas så att de allmänna målsättningarna för miljöpolitiken uppnås. Samtidigt får inte resursernas betydelse för samiskt näringsliv och kultur motverkas.

4.2 Kulturellt mål

4.2.1 Samerna – ursprungsfolk och nationell minoritet

Riksdagen har uttalat att samerna är en etnisk minoritet i Sverige, som i egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land intar en särskild ställning (prop. 1976/77:80, bet. 1976/77:KrU43, rskr. 1976/77:289).

Enligt 1 kap. 2 § fjärde stycket regeringsformen bör etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv främjas. Bestämmelsen skall uppfattas så att detta är ett mål för den samhällseliga verksamheten. Ordet kultur skall i detta sammanhang ges en vidsträckt tolkning och därmed innefatta bl.a. samernas renskötsel (prop. 1975/76:209 s. 138).

Regeringen har i propositionen Nationella minoriteter i Sverige, prop. 1998/99:143, beskrivit de åtgärder som behövs för att Sverige skall kunna ratificera Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Som en utgångspunkt för en minoritetspolitik anför regeringen att det för vårt demokratiska samhälle är av stor betydelse att principerna om icke-diskriminering och inflytande får fullt genomslag när det gäller de nationella minoritetsgrupperna. Det behövs också åtgärder för att värna om de nationella minoriteternas språk och kultur som en del av vårt kulturarv.

Riksdagen tog ställning till regeringens proposition i december 1999 (bet. 1999/2000:KU6, rskr. 1999/2000:69). Riksdagen betonar att det är angeläget att minoriteter inom en stat åtnjuter skydd för sin egenart. Skyddet av nationella minoriteter är en viktig del av skyddet för de mänskliga rättigheterna och därmed för stabilitet, demokrati och fredlig utveckling. Beträffande samernas ställning påpekas att säkra betingelser för den samiska kulturens fortlevnad i hög grad är ett ansvar för det allmänna. Regeringen angav i propositionen att den skall göra en utvärdering av de minoritetspolitiska åtgärderna. Riksdagen räknar med en sådan utvärdering kan ge underlag för att bedöma behovet av ytterligare åtgärder för att stärka samernas ställning allmänt sett, bl.a. i de rättsliga frågor som rör användningen av land och vatten.

4.2.2 Synen på ursprungsfolk i ett internationellt perspektiv

Under lång tid har ursprungsfolkens traditionella levnadssätt varit hotade och deras resursbaser har exploaterats. De senaste årtiondena har dock dessa folk fått allt starkare stöd internationellt och de folkrättsliga insatserna på området gått kraftigt framåt.

Flera insatser har skett i FN:s regi. FN har förklarat perioden 1995-2005 för urbefolkningarnas internationella årtionde.

I flera av FN:s deklARATIONER och konventioner ges ursprungsfolken ett direkt eller indirekt skydd genom att dessa dokument och uttalanden rör mänskliga rättigheter och ställer krav på lika behandling av människor oavsett etnisk tillhörighet m.m.

De konventioner som Sverige ingått med andra stater är folkrättsligt bindande. Sverige är alltså skyldigt att agera i enlighet med konventionerna. För att konventionerna skall få rättslig betydelse på det nationella planet måste de omsättas till inhemska rättsregler. Befintliga svenska regler måste också anpassas till konventionerna så att de inte står i strid med dessa.

Artikel 27 i FN:s konvention av år 1966 om medborgerliga och politiska rättigheter syftar till att ge ett skydd för etniska, religiösa och språkliga minoriteters grundläggande rättigheter. Artikeln har följande lydelse.

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter skall de som tillhör sådana minoriteter ej förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin religion eller att använda sitt eget språk.

Artikeln bygger på uppfattningen att kulturlivet, religionen och språket är grundpelare på vilka de åsyftade minoriteternas existens vilar. Att kulturlivet, religionen och språket värnas och ges utvecklingsmöjligheter är således av avgörande betydelse för minoriteternas fortbestånd.

Artikel 27 ger ett starkare skydd för minoritetsgrupper än vad som direkt framgår av ordalydelsen i artikeln (jmf. SOU 1986:36 s. 122 ff). Staten kan i vissa fall vara skyldig att positivt särbehandla minoriteten. Kulturvärnet innefattar vidare även ett skydd mot sådana markexploateringar och andra ingrepp i naturen som riskerar att äventyra minoritetsgruppernas traditionella markanvändning.

Det folkrättsliga skyddet enligt artikel 27 får således anses innebära ett erkännande av att samerna som etnisk minoritet har behov av att åtgärder vidtas från samhällets sida så att samekulturen och det samiska

språket kan fortleva och utvecklas samt att tillgången till mark och vatten åt de samiska näringarna tryggas.

FN:s konvention mot rasdiskriminering från år 1965 (SÖ 1971:40) syftar till att förhindra att människor diskrimineras på grund av ras eller etnisk bakgrund. Även om det huvudsakliga ändamålet med konventionen är att förhindra diskriminering åläggs staterna på vissa punkter en skyldighet till positiv särbehandling. Konventionen behandlar områden som civila, politiska, ekonomiska och sociala rättigheter.

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har i det s.k. Köpenhamnsdokumentet från år 1990 en bestämmelse om att de deltagande staterna skall vidta sådana åtgärder att minoriteters etniska, kulturella, språkliga och religiösa identitet kan skyddas.

Agenda 21 är namnet på det handlingsprogram som blev resultatet av FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro år 1992. Det innehåller ett särskilt kapitel om stärkt inflytande för ursprungsfolk. Betydelsen av ursprungsfolkens värderingar, traditionella kunskaper och metoder för resurshantering bör erkännas, heter det bl.a. Ursprungsfolkens områden bör skyddas från verksamhet som inte är miljöanpassad eller som dessa folk betraktar som socialt eller kulturellt olämpliga.

Konventionen om biologisk mångfald (SÖ 1993:77) syftar till att bevara livets variationsrikedom på jorden. Den är ett försök att komma till rätta med det stora problem som förlust av ekosystem, arter och gener utgör. Konventionen trädde i kraft i december 1993.

Konventionen innehåller en bestämmelse som talar om att man skall respektera och bevara kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för att bevara och på ett hållbart sätt nyttja den biologiska mångfalden (artikel 8 j). Vidare sägs att man skall stödja lokalbefolkningar i genomförandet av åtgärder som syftar till att återställa den biologiska mångfalden i områden där den minskats (artikel 10 d).

En av hörnstenarna i den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter (lag [1994:1219] om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna) är rätten till skydd för egendom. Rätten till skydd för egendom finns även i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och för vissa specifika fall i konventioner som utarbetats av FN:s underorgan. Denna rätt till skydd för egendom gäller naturligtvis även de samiska rättigheterna.

Sett i ett historiskt perspektiv har synen på ursprungsfolken förändrats i olika faser. Långt in på 1900-talet bemöttes ursprungsfolken med en förmyndarattityd och nedvärderades som "infödingar". Därefter vidtog ett skede av assimileringsträvanden och åtgärder sattes in till

skydd mot diskriminering. Under senare år har synsättet övergått till ett värdesättande av ursprungsfolkens kulturella särart med självförvaltning och särbehandling som viktiga instrument i politiken.

4.2.3 Överväganden

Samerna har i egenskap av ursprungsfolk och nationell minoritet en särställning. Genom sin kultur bidrar de till den kulturella och biologiska mångfalden i landet. Rennäringen, dvs. renskötsel, jakt, och fiske, är en viktig del av den samiska kulturen. Riksdagen har uttalat att det i hög grad är ett ansvar för det allmänna att säkra betingelserna för den samiska kulturen (bet. 1999/2000:KU6 s. 21f).

I avsnitt 4.4.1 redogör vi för de nationella miljökvalitetsmålen *Levande skogar* och *Storlagen fjällmiljö* samt för regeringens förslag till hur dessa bör preciseras (prop. 2000/01:130). Miljökvalitetsmålet *Storlagen fjällmiljö* innebär bl.a. att fjällens karaktär av betespräglad storslaget landskap bibehålls och att kulturmiljövärden, särskilt det samiska kulturarvet, bevaras och utvecklas (s. 159). Regeringen konstaterar i propositionen att det är viktigt att fjällbygderna kan fortleva och att rennäringen jämte andra traditionella verksamheter kan leva vidare och utvecklas samt att rennäringen har stor betydelse för upprätthållandet av natur- och kulturmiljövärdena (s. 166).

Vi anser att riksdagens uttalande om det allmännas ansvar för att säkra betingelserna för den samiska kulturen bl.a. innebär att staten har ett övergripande ansvar för att rennäringen kan fortleva som en del av det samiska kulturarvet. Ett sådant ansvar följer även av de internationella åtaganden Sverige gjort, bl.a. artikel 27 i FN:s konvention av år 1966 om medborgerliga och politiska rättigheter. För att kunna uppnå miljökvalitetsmålet *Storlagen fjällmiljö* är det också viktigt att staten verkar för att rennäringen kan fortleva och utvecklas. Samerna bör i egenskap av ursprungsfolk dessutom tillförsäkras ökat självbestämmande.

Vi återkommer till rennäringens eget ansvar för att uppnå miljökvalitetsmålet *Storlagen fjällmiljö* i avsnitt 4.4.

Rennäringens ekonomiska omfattning är i relation till Sveriges totala ekonomi liten. Den utgör dock ett viktigt bidrag till den biologiska och kulturella mångfalden i landet. Den svenska rennäringen bör inte omfatta endast själva skötseln av renar, utan vara en kultur där djur, människor och natur ingår som viktiga delar (bet. 1996/97:JoU12, rskr. 1996/97:168). Innebörden av detta uttalande kan tyckas självklar. I praktiken fokuseras dock diskussioner ofta just på renar. I stället bör

fokus flyttas till samerna och deras strävan att genom sin verksamhet, i samspel med andra människor, djur och miljö, skapa sin kultur.

Förutom renskötsel bedriver samerna andra traditionella näringar. Dessa är främst jakt, fiske och slöjd. I ett historiskt perspektiv har jakt och fiske utövats delvis oberoende av renskötseln eller andra näringar. I dag kombineras de ofta med renskötsel eller annan verksamhet. Även jakt, fiske och slöjd är en viktig del av den samiska kulturen. Vi anser därför att ett kulturellt mål bör avse också dessa verksamheter.

De traditionella samiska näringarna bedrivs med stöd av renskötselrätten. Renskötselrätten är en särskild rätt till fast egendom som grundas på urminnes hävd och tillkommer den samiska befolkningen, se kapitel 2. Samernas rätt att bruka marken för bl.a. renbete, jakt och fiske är en viktig förutsättning för samisk gemenskap och kultur. Statens ansvar för den samiska kulturen medför mot den bakgrunden, enligt vår mening, även ett ansvar för att vidta åtgärder till skydd för renskötselrätten. Vi anser att det viktigaste sättet att åstadkomma ett sådant skydd är att formulera så tydliga regler som möjligt. Det gäller såväl regler om renskötselrättens innehåll som regler om hur renskötselrätten får utövas med hänsyn till andra rättighetshavare i renskötselområdet.

Som vi angett ovan är det viktigt att renskötsel bedrivs i fjällen för att uppnå det miljö kvalitetsmål som fastställts för området. För att säkerställa en fortsatt renskötsel är det viktigt att den rätt till bl.a. renbete som ingår i renskötselrätten har ett tillräckligt skydd. Det gäller inte enbart rättigheterna på det område som berörs av miljö kvalitetsmålet *Storlagen fjällmiljö* utan även på andra marker, eftersom renskötseln under olika tider av året är beroende av olika typer av betesmarker (se kapitel 3). Även mot denna bakgrund är det således, enligt vår uppfattning, viktigt att staten vidtar åtgärder för att säkerställa samernas möjligheter att nyttja renskötselrätten.

I kapitel 6 behandlar vi nyttjandet av renskötselrätten i förhållande till andra rättigheter till samma mark. Vi lämnar där förslag till regler och åtgärder som kan stärka skyddet för renskötselrätten.

Ett annat sätt för staten att säkra förutsättningarna för renskötseln är att bidra till att klargöra vilka marker som är belastade med renskötselrätt. Utredningen om ILO:s konvention nr 169 (SOU 1999:25) föreslog att en gränsdragningskommission skulle tillsättas för att utreda gränserna för renskötselområdet. Den frågan bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Frågan om renskötselrätt gäller på en viss fastighet kan prövas i allmän domstol. Genom reglerna för sådana processer kan således staten påverka möjligheterna att ta till vara renskötselrätten. Det kan gälla

regler om bevisbörda, rättegångskostnader eller speciella domstolar för denna typ av mål. Vi återkommer till dessa frågor i kapitel 5.

Det viktigaste uttrycket för dagens rennäringsspolitik är rennäringsslagen. Rennäringsslagen är inte en renodlad skötselag. Den innehåller även civilrättsliga regleringar, dvs. bestämmelser som reglerar förhållandet mellan enskilda. Exempel på sådana regler är beskrivningen av de rättigheter som ingår i renskötselrätten och omfattningen av renskötselområdet. Detta förhållande är en avgörande skillnad jämfört med reglerna för andra näringar, t.ex. skogsvårdslagen. Dessa utgår från att näringsidkarna grundar sitt brukande på olika typer av likartade rättigheter, t.ex. äganderätt eller arrende.

Samerna har i egenskap av ursprungsfolk och nationell minoritet rätt att i så stor utsträckning som möjligt själva bestämma över sina angelägenheter. Det medför att deras uppfattning om utvecklingen av den samiska kulturen och näringarna måste vara vägledande för de åtgärder staten vidtar i dessa frågor.

4.3 Ekonomiskt mål

Renen och rennäringen har en central plats i den samiska kulturen. Inom rennäringen finns en levande koppling till olika kulturyttringar. Det samiska språket används ofta som ett arbetsspråk inom rennäringen. Den samiska berättartraditionen finns t.ex. fortfarande kvar som ett nödvändigt medel för kunskapsöverföring mellan generationer. Den traditionella musikformen, *jojken*, lever inom rennäringen. Även slöjden har ofta sin grund och inspiration inom rennäringen.

Vidare har rennäringen regional betydelse. Den bedrivs inom glesbefolkade områden i norra Sverige och skapar sysselsättning. Den ekonomiska effekten är dock inte begränsad till själva rennäringen utan verksamheten har även betydelse för annat näringsliv i området. Rennäringen har t.ex. behov av tjänster från transportföretag och verkstäder. Genom att rennäringen sysselsätter ett visst antal människor i området uppstår också behov av kommunal service, t.ex. daghem, skolor och vårdcentraler, för dem och deras familjer. Vidare kan rennäringen vara en tillgång för turistföretag.

Rennäringen har även betydelse för att den nationella tillgång fjällarna utgör skall bestå. Renarnas betning är viktig för att bibehålla landskapets karaktär och den biologiska mångfalden i fjällarna (jmf. miljö kvalitetsmålet *Storslagen fjällmiljö*). Det samiska kulturarvet är en viktig del av kulturmiljövårderna i fjällarna. Flyttningar med renar mellan fjäll och kust har genom tiderna varit ett återkommande inslag i de norrländska bygderna. Även i de norrländska skogarna finns det bety-

dande kulturmiljövärden som har anknytning till samisk kultur. Den samiska kulturen är också en viktig del av Sveriges kulturarv. En viktig del av den samiska kulturen är rennäringen.

I detta sammanhang bör man diskutera om en ny rennäringspolitik inte bör omfatta mer än enbart rennäring (renskötsel och därmed förknippad jakt och fiske). Vårt förslag till ny organisation innebär att andra samer än de som deltar i renskötseln kan bli medlemmar och därmed i viss utsträckning nyttja renskötselrätten. Vidare föreslår vi att förbudet för samebyn mot att bedriva annan verksamhet än renskötsel skall försvinna. Det innebär att samer inom den nya organisationen kan bedriva även verksamhet som inte har sin grund i renskötselrätten. Vi anser att det är en önskvärd utveckling eftersom det breddar den ekonomiska basen för den samiska kulturen. Naturligtvis är det medlemmarna i samebyn som själva skall avgöra i vilken riktning en sådan utveckling skall gå och med vilka medel.

Ett annat viktigt motiv för att vidga synsättet på det samiska näringslivet är att det kan bidra till att kvinnornas roll blir tydligare. Dagens rennäring är mansdominerad. En fokusering på rennäringen innebär att kvinnornas betydelse för de samiska näringarna och den samiska kulturen inte uppmärksammas i tillräcklig utsträckning. Genom att ta bort förbudet mot annan verksamhet än renskötsel skapas möjligheter att inom samebyn starta verksamheter som engagerar kvinnor i större utsträckning än rennäringen. Det bör kunna bidra till att kvinnor, mer än i dag, deltar i förvaltningen av renskötselrätten på samma villkor som män.

Mot denna bakgrund anser vi således att perspektivet på rennäringspolitiken bör vidgas till att avse all verksamhet som bedrivs med stöd av renskötselrätten. Bland dessa intar dock rennäringen en särställning eftersom den är den mest omfattande av de samiska näringarna och utgör grundförutsättningen för den samiska kulturens överlevnad. Som framgått ovan finns det tungt vägande skäl för att staten skall engagera sig för rennäringens fortlevnad.

Rennäringspolitiken var vid tiden för 1971 års rennäringslags tillkomst fokuserad enbart på rennäringen och genomsyrades av ett tidstypiskt rationaliseringstänkande. Det ansågs finnas ett behov av att effektivisera näringen, att förstärka inkomsterna inom den liksom att utjämna inkomsterna mellan olika renägare. För att åstadkomma detta försökte man uppnå en mera rationell företagsstruktur inom samebyn genom att stödja en utveckling mot färre och större företag där renskötare och hans familj skulle kunna försörja sig på inkomsterna från renskötsel företaget. Vidare främjades olika åtgärder för att mekanisera driften och därmed minska arbetskraftsbehovet. På senare år har detta synsätt kritiserats från utgångspunkten att de samer som arbetar inom

renskötseln blir för få för att vara ett underlag för en levande kulturutveckling och att mekaniseringen ökar risken för konflikter med andra brukare av mark i området samt medför en ökad påfrestning på miljön.

Enligt vår mening finns det flera nackdelar med en statlig rennäringsspolitik som bygger på kunskap om rennäringen vid en bestämd tidpunkt. Ett sådant synsätt blir lätt statiskt. Dessutom finns det skillnader mellan rennäringens förutsättningar inom olika delar av renskötselområdet, t.ex. vad gäller betesmarkernas beskaffenhet, samebyarnas storlek och antalet renar per renägare. För att skapa förutsättningar för en effektiv rennäringen i hela renskötselområdet måste näringsutvecklingen vara dynamisk och i huvudsak styras av näringsutövarna själva.

Statens uppgift är att skapa förutsättningar för en ekonomiskt bärkraftig rennäring som effektivt och ansvarsfullt nyttjar sina resurser så att de ger en uthålligt god avkastning. Vidare skall staten sätta upp mål för en ekologiskt hållbar rennäring. Vi återkommer till detta i avsnitt 4.4. Staten måste också skapa regler för hur sambruk av mark mellan samer och andra brukare av marken skall genomföras så att inte konflikter behöver uppstå. Sådana regler kan bidra till att trygga de naturresurser som rennäringen är beroende av.

Vidare bör staten skapa förutsättningar för näringsutövarna att öka sina kunskaper om hur näringen kan effektiviseras samt främja en sådan kunskapsutveckling. Det kan ske genom att främja kompetensutveckling, rådgivning och forskning.

Vi anser att en ny rennäringsspolitik bör utgå från att samerna själva skall leda utvecklingsarbetet inom sin näring och ta ansvar för en utveckling och effektivisering av den. Det innebär att staten inte bör sätta upp mål för en önskad företagsstruktur eller mekaniseringsgrad. Vi menar att en avreglering av rennäringens interna organisation ökar varje enskild samebys möjligheter att själva skapa en ekologiskt och ekonomiskt hållbar rennäring utifrån sina regionala och naturgivna förutsättningar. Vidare bör möjligheten för samebyn att bedriva annan verksamhet än renskötsel bredda den ekonomiska basen och underlätta rennäringens utveckling.

Staten har sedan början av 1970-talet stött rennäringen bl.a. genom ett pristillägg och genom stöd för olika rationaliseringsåtgärder. Det ekonomiska resultatet i rennäringen är lågt i förhållande till de insatser i form av arbete och kapital som görs av renägaren och samebyn. Det finns även i fortsättningen motiv för staten att stödja rennäringen. Genom finansiella stöd kan staten främja att rennäringen utvecklas i en viss riktning. Rennäringen innebär en produktion av livsmedel och stöd lämnas till denna liksom till andra livsmedelsproducenter i regionen. Vi anser att stöden till rennäringen bör utformas på ett sådant sätt att de stöder samernas egna strävanden att utveckla sin näring. Det innebär att

samerna bör få ökat inflytande över stödets konstruktion. Vi återkommer till detta i avsnitt 8.2.

Sammanfattningsvis skall alltså en ny rennäringspolitik grunda sig på en helhetssyn på de traditionella samiska näringarna, och dess nyttjande av resurserna, där ekonomiska, kulturella och miljömässiga aspekter bedöms likvärdiga.

4.4 Miljömål

4.4.1 Det miljöpolitiska arbetet i korthet

Hållbar utveckling

Begreppet hållbar utveckling har sitt ursprung i den s.k. Brundtlandkommissionens rapport *Vår gemensamma framtid* som lades fram år 1987. Där definieras hållbar utveckling som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. Vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro år 1992 slogs genom konferensens handlingsprogram Agenda 21 fast att tre dimensioner av samhällsutveckling måste samverka för en hållbar utveckling, nämligen

- den sociala dimensionen,
- den ekonomiska dimensionen samt
- den ekologiska dimensionen.

I 1991 års miljöpolitiska beslut (prop. 1990/91:90, bet. 1990/91:JoU30, rskr. 1990/91:373) framgår att det arbete som bedrivs inom ramen för miljöpolitiken syftar till att skydda människors hälsa, bevara den biologiska mångfalden, hushålla med uttaget av naturresurser så att de kan nyttjas långsiktigt samt skydda natur och kulturlandskap.

Regeringen har i skrivelsen *Ekologisk hållbarhet* (skr. 1997/98:13, bet. 1997/98:JoU11, skr. 1997/98:140) framhållit att Sverige skall vara en pådrivande kraft och ett föregångsland för en ekologiskt hållbar utveckling. I 1997 års regeringsförklaring framhöll regeringen att målet är att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta.

Sektorsansvar

Alla samhällssektorer skall genomsyras av en ansvarsfull hushållning med och omsorg om miljö- och naturresurserna. Det slogs fast genom 1988 års miljöpolitiska beslut (prop. 1987/88:85, bet. JoU 1987/88:23, rskr. 1987/88:373). Det innebär bl.a. att varje samhällssektor har ett ansvar för att förhindra att nya miljöskador uppstår och att lösa de problem som redan föreligger. Ett framgångsrikt miljöarbete förutsätter att miljöhänsynen integreras i utvecklingsplaner för olika samhällsområden.

Sektorsansvarets innebörd och principerna för dess tillämpning utvecklades i anslutning till 1991 års miljöpolitiska beslut. I propositionen anfördes att sektorsmyndigheternas miljöansvar kommer att vara av stor betydelse i det fortsatta miljöarbetet och att decentraliseringen av arbetet inom miljömyndigheterna skall fortsätta. Vidare anfördes att de miljömål som formulerades skall överföras till sektorsmål och åtgärdsprogram av sektorsmyndigheterna för olika samhällssektorer.

Ett sektorsansvar för miljön och för vården av naturresurserna innebär ett ansvar för såväl näringsidkare som myndigheter som driver verksamheter att anpassa sig till de fastlagda miljömålen. Till sektorsansvaret hör också att ta hänsyn till kulturvården i de miljöer som berörs av sektorsorganens verksamhet. I sektorsansvaret bör ingå att utarbeta sektorsplaner och åtgärdsprogram med preciserade mål på det mest kostnadseffektiva sättet.

Övergripande miljömål

Regeringen uttalade i anslutning till 1997 års ekonomiska vårproposition och budgetpropositionen för år 1998 att den ekologiska hållbara samhällsutvecklingen i grunden handlar om tre övergripande mål. Dessa mål, som riktar sig även till andra politikområden än miljöpolitiken, är *skyddet av miljön, en hållbar försörjning och en effektiv användning av energi och naturresurser* (prop. 1996/97:150, bet. 1996/97:FiU20, rskr. 1996/97:284 samt regeringens skrivelse Ekologisk hållbarhet, skr. 1997/98:13, bet. 1997/98:JoU11, rskr. 1997/98:140).

Skyddet av miljön innebär att utsläppen av föroreningar inte skall skada människans hälsa eller överskrida naturens förmåga att ta emot eller bryta ner dem. Naturligt förekommande ämnen skall användas på ett sådant sätt att de naturliga kretsloppen värnas. Naturfrämmande hälso- och miljöskadliga ämnen bör på sikt inte få förekomma i miljön.

Den biologiska mångfalden skall bevaras och värdefulla kulturmiljöer skyddas.

En hållbar försörjning innebär att ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga måste säkras. Så långt som möjligt skall försörjningen baseras på ett långsiktigt hållbart nyttjande av förnybara resurser. Det betyder att användningen inte långsiktigt kan överskrida den takt med vilken naturen skapar nya resurser och att material bör återvinnas i kretslopp. Vi skall vidare hushålla med icke förnybara resurser och kontinuerligt sträva efter förnybara ersättningar.

En effektiv användning innebär att användning av energi och andra naturresurser kan bli mycket effektivare än den är i dag. Flödena av energi och material kan begränsas så att de är förenliga med en hållbar utveckling. Samhällsplanering, teknikutveckling och investeringar skall därför också inriktas på resurssnåla produkter och processer.

Miljöbalken

Miljöbalken trädde i kraft den 1 januari 1999. I den inledande paragrafen, 1 kap. 1 §, står att balkens syfte är att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. Vidare framgår att en sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta den väl. Miljöbalken skall tillämpas så att:

- människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,
- värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
- den biologiska mångfalden bevaras,
- mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en ur ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god resurshushållning tryggas, och så att
- återanvändning och återvinning, liksom annan hushållning med material, råvaror och energi, främjas så att ett kretslopp uppnås.

Nationella miljökvalitetsmål

Regering föreslog år 1998 en helt ny struktur för arbetet med miljömål (prop. 1997/98:145, bet. 1998/99:MJU6, rskr. 1998/99:183). Den föreslagna strukturen kan sammanfattas så att under de övergripande målen för ekologiskt hållbar utveckling och för miljöpolitiken skall det finnas

ett begränsat antal nationella miljö kvalitetsmål, som fastställs av riksdagen. Med utgångspunkt i dessa skall de delmål anges som behövs för att precisera miljö kvalitetsmålen. Miljö kvalitetsmålen beskriver den kvalitet eller det tillstånd för miljön och dess natur- och kulturreсурser som är långsiktigt ekologiskt hållbart. De skall vara utgångspunkten för ett system med mål- och resultatstyrning. Det innebär en styrning med hjälp av uppställda mål medan vägarna att nå dit inte bestäms i detalj. Miljö kvalitetsmålen bildar således utgångspunkter för fortsatt precisering samt sektorsvis och geografisk anpassning.

Delmålen är utgångspunkter för att precisera mål och strategier inom olika samhällssektorer och på skilda nivåer. Ansvaret för att med utgångspunkt i delmålen precisera sektorsmål ligger på de olika samhällssektorerna.

Regeringen tillsatte en parlamentariskt sammansatt beredning för att göra en samlad översyn av vilka delmål som behövs för att Sveriges nationella miljö kvalitetsmål skall kunna nås inom en generation. Miljö målskommittén har i sitt betänkande *Framtidens miljö – allas vårt ansvar!* (SOU 2000:52) presenterat resultatet av sitt arbete. Regeringen har därefter i propositionen *Svenska miljömål – delmål och åtgärdsstrategier* (prop. 2000/01:130) lämnat förslag till delmål och åtgärdsstrategier för fjorton av de femton miljö kvalitetsmålen. Nedan redogör vi kort för regeringens förslag och bedömningar beträffande miljö kvalitetsmålen *Storslagen fjällmiljö* och *Levande skogar*.

Storslagen fjällmiljö

Miljö kvalitetsmålet *Storslagen fjällmiljö* lyder:

Fjällen skall ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen skall bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden skall skyddas mot ingrepp och andra störningar.

Miljö kvalitetsmålet innebär bl.a.:

- Fjällens karaktär av betespräglad storslaget landskap med vidsträckta sammanhängande områden bibehålls.
- Fjällens biologiska mångfald bevaras.
- Främmande arter och genetiskt modifierade organismer som kan hota den biologiska mångfalden introduceras inte.
- Kulturmiljö värden, särskilt det samiska kulturarvet, bevaras och utvecklas.

- Rennäring, turism, jakt, fiske och annat nyttjande av fjällen liksom bebyggelse och annan exploatering bedrivs med hänsyn till naturens långsiktiga produktionsförmåga, biologiska mångfald, natur- och kulturmiljövärden samt värden för friluftsliv.
- Låg bullernivå eftersträvas.
- Enligt regeringens bedömning i prop 2000/01:130 innebär miljö kvalitetsmålet vidare:
- Förslitningen av fjällvegetationen minskar och lavtäcket utbredning ökar i omfång och tjocklek.
- Hotade arter och arter som drabbats av stark tillbakagång har möjlighet att sprida sig till nya lokaler inom sina naturliga utbredningsområden så att långsiktigt livskraftiga populationer säkras.
- Lokala bestånd av fisk och andra vattenlevande arter i fjällens sjöar och vattendrag bibehålls.
- Arealen områden med stora upplevelsevärden eller höga natur- och kulturvärden som är fria från buller och andra störningar ökar.

Regeringen har föreslagit följande delmål:

1. Skador på mark och vegetation orsakade av mänsklig verksamhet skall vara försumbara senast år 2010.
2. Buller från motordrivna fordon och flyg i fjällen skall minska och senast år 2010 uppfylla vissa specificerade krav.
3. Senast år 2010 skall merparten av områden med representativa höga kultur- och naturvärden i fjällområdet ha ett långsiktigt skydd, som vid behov innefattar skötsel och restaurering.
4. Senast år 2005 skall åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.

Regeringen anför i propositionen att påverkan från bl.a. terrängkörning och rennäring ökat i omfattning. Även påverkan från turistnäringen har medfört skador på mark och vegetation. Miljö kvaliteten har successivt försämrats sett över en längre period och vissa områden i fjällen uppvisar långt gångna skador. Ett överutnyttjande av betesresursen har förekommit lokalt. Samtidigt är renbetet en förutsättning för att bevara såväl biologisk mångfald som betesresursen. Begränsningar av skador på mark och vegetation förutsätter minskad barmarkskörning, bättre lokal reglering av antalet renar och ökad hänsyn i turistnäringen. (s. 162)

Syftet med delmål 1 är att nya varaktiga skador på mark och vegetation orsakade av terrängkörning och annan mänsklig verksamhet skall vara försumbara senast år 2010 (s. 162). I det sammanhanget påpekar regeringen att resultat från bl.a. utveckling av mindre miljöskadande

terrängfordon och kommande förslag från Rennäringspolitiska kommittén kan medföra att delmål och åtgärder bör bli föremål för ytterligare överväganden. När det gäller barmarkskörning, anger regeringen, att vissa motordrivna terrängfordon som används inom rennärigen, t.ex. terrängmotorcyklar, har större påverkan än andra (s. 163). Rennärigen bör samtidigt kunna bedrivas rationellt och med hjälp av modern teknik inom ramen för den hänsyn som krävs för att uppfylla näringens miljömål i rennäringslagen. Det är dock angeläget att de fordon som ger de största negativa effekterna ersätts med nya, mindre miljöskadande fordon eller andra hjälpmedel. Regeringen anser att de miljöprogram samebyarna bör upprätta enligt Sametingets förslag kan fylla en viktig funktion när det gäller åtgärder för att begränsa skador från såväl renbete som barmarkskörning. Regeringen anser vidare att det behövs en fortsatt utveckling av alternativa metoder i rennärigen för att begränsa skador på mark och vegetation.

Beträffande delmål 2 anger regeringen att bullerstörningar kan begränsas i fjällen genom dels restriktioner för användningen inom vissa områden, dels åtgärder vid själva bullerkällan, dvs. byte av maskiner till tystare sorter (s. 164). Vidare bör flygrutterna och landningsplatserna i fjällen anpassas till skoterregleringsområdena och nationalparkerna. När det gäller sådana restriktioner bör dock generellt undantag medges för s.k. nyttoflyg (s.166).

Delmål 3 syftar enligt regeringen främst till att områden som har höga kulturvärden kan fortleva och utvecklas (s. 167). För att fjällens kulturhistoriska särprägel skall kunna bevaras krävs att traditionella verksamheter fortsatt bedrivs och att nya verksamheter varsamt fogas till den befintliga kulturmiljön. I anslutning till delmål 3 konstaterar regeringen att fjällen är ett natur- och kulturlandskap där människor levt och verkat under lång tid (s. 166). Samspelet mellan människor och fjällens naturresurser har inte bara varit en förutsättning för överlevnad utan även skapat biologiskt och kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Regeringen konstaterar vidare att det är viktigt att fjällbygderna kan fortleva och att rennäring jämte andra traditionella verksamheter kan leva vidare och utvecklas. Rennärigen har också stor betydelse för upprätthållandet av natur- och kulturmiljövärdena.

Regeringen bedömer att för att kunna uppnå delmål 3 så krävs ett kompletterande kunskapsunderlag om fjällens forn- och kulturlämningar (s. 167). Regeringen förutsätter att ansvariga myndigheter tar fram ett sådant underlag i samverkan med berörda aktörer. Ett sådant underlag är samtidigt viktigt för en kommande översyn av riksintressena för kulturmiljövärden enligt 3 kap. miljöbalken.

Regeringen konstaterar i samband med delmål 4 att de arter som i första hand kan komma i fråga för åtgärdsprogram är akut hotade arter

för vilka kunskapsläget är tillräckligt för att sätta in åtgärder (s. 168). Målet bör vara att värna den biologiska mångfalden och de särskilda arter som är så sällsynta och tillbakaträngda att de inte kan återhämta sig på egen hand även om miljön förbättras.

Regeringen gör bedömningen att länsstyrelserna har det övergripande ansvaret för regionalt mål- och uppföljningsarbete (s. 232). Arbetet bör utföras i en sektorsövergripande process i dialog med kommuner, näringsliv och andra aktörer. Lokalt har kommunerna det samlande ansvaret för att åstadkomma en god livsmiljö (s. 238). Kommunerna har ett övergripande ansvar för lokal anpassning av de nationella målen.

Levande skogar

Ytterligare ett miljö kvalitetsmål berör direkt den miljö där samisk kultur och samiska näringar utövas. Miljö kvalitetsmålet *Levande skogar* lyder:

Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas. Det innebär:

- Skogsmarkens naturgivna produktionsförmåga bevaras.
- Skogsekosystemets naturliga funktioner och processer upprätthålls.
- Inhemska växt- och djurarter fortlever under naturliga betingelser och i livskraftiga bestånd.
- Hotade arter och naturtyper skyddas.
- Främmande arter och genetiskt modifierade organismer som kan hota den biologiska mångfalden introduceras inte.
- Kulturminnen och kulturmiljöer värnas.
- Skogens betydelse för naturupplevelser samt friluftsliv tas till vara.
-

Regeringen bedömer i propositionen att miljö kvalitetsmålet även bör innebära (s. 137):

- Naturlig föryngring används på för metoden lämpliga marker.
- Skogarnas naturliga hydrologi värnas.
- Brändernas påverkan på skogarna bibehålls.
- Skötselkrävande skogar med höga natur- och kulturmiljövärden vårdas så att värdena bevaras och förstärks.
- Skogar med hög grad av olikåldrighet och stor variation i trädsmansättning värnas.

- Hotade arter har möjlighet att sprida sig till nya lokaler inom sina naturliga utbredningsområden så att livskraftiga populationer säkras.

Regeringen föreslår beträffande detta miljö kvalitetsmål fyra delmål (s. 137). Syftet med delmålen är att miljö kvalitetsmålet skall kunna nås inom en generation. Delmålen avser att skyddsvärd skogsmark skall undantas från skogsproduktion, att mängden död ved, äldre lövrik skog och gammal skog skall bevaras, att fornlämningar inte skadas och att åtgärder vidtas för hotade arter.

Beträffande frågor om mångbruk av skogen konstaterar regeringen att konflikter mellan olika former av markutnyttjande kan utgöra ett hot mot den biologiska mångfalden (s. 141). I norra Sverige utgör renarnas bete i skogslandskapet en av förutsättningarna för rennäringen samtidigt som renar åstadkommer skador i skogsplanteringar. Det moderna skogsbrukets markutnyttjande står i konflikt med renskötselns djurhållning. Motsvarande konflikt råder mellan å ena sidan skogsbrukets intressen och å andra sidan jaktens och viltvårdens intressen avseende älg- och rådjursstammarnas utveckling.

Regeringen redogör i propositionen därefter för arbetet med propositionen om jaktens villkor (prop. 1999/2000:73, bet. 1999/2000:MJU17, rskr. 1999/2000:253) och hänvisar till att frågan om förhållandet mellan skogsbruket och rennäringen ingår som en del av vårt uppdrag. Mot denna bakgrund konstaterar regeringen att det inte finns någon anledning att i samband med miljömålspropositionen särskilt behandla frågor om mångbruk av skogen med avseende på jakt, viltvård eller rennäring.

Sammanhållen rovdjurspolitik

Regeringen har i prop. 2000/01:57 om sammanhållen rovdjurspolitik redovisat en sammanhållen rovdjurspolitik för att säkerställa att de fem rovdjursarterna björn, järv, lo, varg och kungsörn långsiktigt finns kvar i den svenska faunan. Individantalet för arterna björn, lo och kungsörn bedöms åtminstone kortsiktigt livskraftigt. För dessa föreslår därför regeringen miniminivåer som skall betraktas som en vägledning för val av förvaltningsstrategier av rovdjursstammen. Målet för förvaltningen skall vara att arterna ökar i antal utöver respektive miniminivå, till sådana nivåer att de med större säkerhet långsiktigt kan bevaras i den svenska faunan.

För arterna varg och järv bedöms dessa ännu inte ha nått sådant antal att deras överlevnad kan anses säkrad i ett längre perspektiv.

Regeringen föreslår därför att etappmål skall fastställas för dessa arter. Innan etappmålen är uppnådda bör skydds jakt tillåtas endast i mycket begränsad omfattning. När etappmålet är nått görs en ny bedömning av stammens utveckling och den framtida förvaltningen av stammen.

I utgångspunkterna för propositionen anger regeringen att det tillkommer särskilda aspekter beträffande rennäringen som hänger samman med näringens grundläggande betydelse för den samiska kulturen (s. 20). Särskild hänsyn måste därför tas till rennäringen vid utformandet av rovdjurspolitiken. Det medför bl.a. att regeringen föreslår att rovdjursstammarnas utveckling inom renskötselområdet bör styras så att ordnad renskötsel inte omöjliggörs eller allvarligt försvåras i någon sameby (s. 31f).

Regeringen anger i propositionen att man avser att reglera rätten till ersättning för skada av vilt, inklusive skador på ren, liksom bidrag för att förebygga skada av vilt i en särskild förordning. När det gäller ersättningen för rovdjursrivna renar anser regeringen att den, liksom i dag, skall baseras på rovdjursförekomst (s. 63f). Det är även i fortsättningen Sametinget som skall ha ansvaret för administrationen och fördelningen av ersättningen. Ersättningen skall betalas till respektive sameby som bör få avgöra hur pengarna skall användas.

När det gäller administrationen av åtgärderna inom rovdjurspolitiken föreslår regeringen att ett rådgivande organ knyts till Naturvårdsverket (s. 82f). Organet skall bestå av representanter för rennäringen, den ideella naturvården, jakten, jordbruket och forskningen. I organet skall övergripande policyfrågor, inventeringsarbetet och rovdjursstammarnas utveckling diskuteras. Även generella beslut om jakt på rovdjur kan diskuteras.

Regeringen föreslår vidare att länsstyrelserna i de län där det finns fasta stammar av de stora rovdjuren skall bilda rovdjursgrupper (s. 83f). Dessa bör bestå av representanter för länsstyrelsen, kommuner, polismyndighet, åklagare, jägarorganisationer, ideella naturvårdsorganisationer, tamdjursägare, samebyar och markägare. Syftet med rovdjursgrupperna är främst att öka utbytet av information. Men gruppen skall också vara rådgivande när det gäller länsstyrelsernas arbete med rovdjursfrågor.

Propositionen har behandlats av riksdagen (bet. 2000/01:MJU9, rskr. 2000/01:174). Riksdagen godtog regeringens förslag när det gäller miniminivåer för lo, björn och kungsörn och etappmål för varg och järv. Miljö- och jordbruksutskottet anförde att rennäringen är den näring som drabbas hårdast av skador på grund av förekomsten av rovdjur, att det är ett grundläggande krav att en ordnad renskötsel kan bedrivas och att skadorna av rovdjur därför inte får bli för omfattande (s. 13). Utskottet anförde vidare att man delar regeringens uppfattning

att rovdjursstammarnas utveckling inom renskötselområdet bör styras så att ordnad renskötsel inte omöjliggörs eller allvarligt försvåras i någon sameby (s. 16). Riksdagen godtog också regeringens bedömning beträffande ersättningssystemets utformning och finansiering samt administrationen av åtgärderna inom rovdjurspolitiken.

4.4.2 Dagens miljömål för rennäringen

År 1996 infördes ett miljömål i rennärlagen, 65 a § första stycket. Enligt den bestämmelsen skall rennäringen bedrivas med bevarande av naturbetesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga så att dessa ger en uthålligt god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden be- hålls. Bakgrunden var att regeringen ansåg att eftersom rennäringen bör betraktas som jämställd med andra areella näringar borde även rennä- ringen, liksom skogs- och jordbruket, omfattas av ett uttryckligt miljö- mål (prop. 1995/96:226 s. 53ff).

Miljömålet innebär att samebyarnas betesuttag, renantal och hjord- sammansättning skall vara anpassade till betesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga och bevarandet av den biologiska mångfalden. Därigenom har miljömålet betydelse inte bara för den biologiska mång- falden utan också för rennäringens framtid. Det bidrar således också till att stärka en verksamhet som är av central betydelse för att långsiktigt säkra den samiska kulturen. Miljömålet innebär samtidigt att kraven på hänsynstagande till miljön vid rennäringens utövande görs tydliga. Hänsynen gäller inte enbart själva renbetet utan även påverkan på naturmiljön av rennäringens anläggningar och driftsformer. (prop. 1995/96:226 s. 54)

Riksdagen framhöll i samband med att målet infördes att det är vik- tigt att miljömålet uppfylls och att resultatet redovisas för riksdagen. Om en sådan redovisning skall vara meningsfull krävs dock först att metoder utarbetas för att mäta måluppfyllelsen i termer av bl.a. natur- betesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga och bibehållen biolo- gisk mångfald (bet. 1996/97:JoU5 s. 28f). I denna del hänvisade riks- dagen till beslutet om renbetesinventeringarna.

Riksdagen uppmanade år 1994 regeringen att med hänsyn till ange- lägenheten av att inventeringarna av särskilt vinterbetesmarkerna fort- sätter inom renskötselområdet bör metodfrågan snarast lösas och en plan tas fram för inventeringsarbetet (bet. 1993/94:BoU11, rskr. 1993/94:186). Regeringen uppdrog mot bakgrund av detta åt Statens jordbruksverk att utarbeta en plan för renbetesinventeringar och därvid ange lämpliga metoder för inventeringarna. Statens jordbruksverk fann att det saknades kunskapsunderlag för ett snabbt beslut om lämplig

inventeringsmetodik. Statens jordbruksverk uppmanades att i samarbete med Statens naturvårdsverk, Sametinget och länsstyrelserna fortsätta utvecklingsarbetet (prop. 1994/95:100 bil. 10, bet. 1994/95:BoU16, rskr. 1994/95:272). Mot bakgrund av kravet på att metoden skall kunna användas även av naturvärden för miljöövervakning ansåg regeringen i budgetpropositionen för år 1998 att det var omöjligt att bedöma när en ny inventeringsmetod kunde börja tillämpas (prop 1997/98:1 utgiftsområde 23 s. 42).

4.4.3 Överväganden

I dag är det i det närmaste självklart att ett miljömål är en viktig komponent i en näringspolitik. Den nya strukturen för arbetet med miljömål som beslutades av riksdagen år 1999 (bet. 1998/99:MJU6, rskr. 1998/99:183) bygger på att riksdagen fastställer nationella miljökvalitetsmål som skall vara utgångspunkt för ett system med mål- och resultatstyrning. Dessa miljökvalitetsmål bildar således utgångspunkter för fortsatt precisering samt sektorsvis och geografisk anpassning. Detta betonar ytterligare vikten av miljömål som är anpassade till olika samhällssektorer, t.ex. rennäringen. Enligt vår mening bör ett sådant miljömål ha en framskjuten placering i lagstiftningen.

Från samiskt håll betraktas renskötsel, jakt och fiske som delar av samma näring, rennäringen. Det har även funnits, och finns i mindre utsträckning fortfarande, samer som bedriver yrkesfiske utan att bedriva renskötsel. Sådan verksamhet bedrivs i dag med stöd av upplåtelse från länsstyrelsen enligt 32 § rennäringslagen. Med vårt förslag till intern organisation skulle den i fortsättningen kunna bedrivas med stöd av renskötselrätten. För viltvård och fiske finns det miljömål som gäller oavsett på vilken grund jakt och fiske bedrivs. Dessa mål gäller även för den jakt och det fiske som bedrivs med stöd av renskötselrätten.

En annan fråga som vi måste ta ställning till för att kunna formulera ett miljömål är om vi, som i rennäringslagen, skall utgå från näringen eller, som i skogsvårdslagen, skall utgå från den naturresurs som brukas. Från samiskt håll har framhållits att det tydligare än i rennäringslagen borde framgå att rennäringen innebär brukande av naturresurser och att tillgång till dessa naturresurser således är av avgörande betydelse för näringen. Ett skäl att ändra utgångspunkten skulle vara att det då, tydligare än i dag, framgår att även rennäringen bygger på nyttjande av naturresurser. För att undvika oklarhet anser vi dock att miljömålet även i fortsättningen skall utgå från de verksamheter som bedrivs.

Vi delar regeringens bedömning i prop. 2000/01:130 att rennäringen har stor betydelse för upprätthållandet av natur- och kulturmiljövärdena

i fjällen. Samtidigt kan man inte bortse från att renskötsel även kan påverka miljön negativt. Ett miljömål för rennäringen bör formuleras mot den bakgrunden.

Renskötsel kan påverka miljön negativt på olika sätt. Om det finns flera renar i ett område än vad naturbetet kan föda kan det medföra att mängden naturbete minskar. Denna risk gäller särskilt på lavmarker, eftersom lav har låg tillväxttakt. Markskador kan uppstå på grund av renars tramp. Det kan t.ex. ske om renarna på grund av hinder, naturliga eller tillverkade, hindras i sin naturliga strövning. Även användning av hästar eller barmarkskörning med t.ex. terrängmotorcykel kan orsaka markskador. Användandet av terrängfordon i renskötsel kan också leda till arbetsskador. Motorfordon, flygplan och helikoptrar som används i renskötseln påverkar också miljön genom buller och avgaser.

När det gäller renantalet diskuterar vi det närmare i avsnitt 7.3. Kortfattat kan man säga att en förutsättning för rennäringen är att betestrycket långsiktigt anpassas till betestillgången. Överbetning innebär inte bara risker för miljön utan medför också att renarnas kondition försämras och därmed avkastningen för renägarna. Renskötsel bedrivs av enskilda på gemensamma betesmarker. Det kan således finnas en risk att en enskild ökar sitt renantal kraftigt för att få så stor del av det gemensamma betets avkastning som möjligt. För att motverka detta finns det behov av en tydlig struktur för förvaltningen av den gemensamma nyttigheten. Vårt förslag när det gäller förvaltningen av renskötselrätten har till syfte att uppnå detta, se kapitel 5. De olika mekanismerna för tillsyn av förvaltningen av betesresursen som vi diskuterar i avsnitt 7.3 kan ses som en möjlighet för myndigheterna att kontrollera att denna struktur fungerar.

Sametinget har föreslagit att samebyarna skall upprätta miljöprogram. Vi anser att det är viktigt att det genomförs. Det är viktigt att miljöarbetet är förankrat hos de som berörs av verksamheten. Genom miljöprogram kan samebyarna anpassa miljöarbetet till sina specifika förhållanden och särskilda förutsättningar.

Enligt vår uppfattning kommer miljöplanerna att se olika ut i olika samebyar. Det är naturligt, eftersom renskötseln bedrivs inom ett stort område med skiftande förutsättningar. För att få ett verkligt engagemang för miljöfrågor inom näringen är det inte önskvärt att miljöplanerna utformas efter en av myndigheterna given mall. Det är dock viktigt att Sametinget och andra myndigheter tar på sig en stödjande och rådgivande roll när det gäller miljöarbetet. Även näringens egna organisationer har en viktig roll att spela i detta sammanhang.

En miljöplan kan innehålla strategier för hur skador på mark och vegetation skall undvikas. Det kan gälla åtgärder för att anpassa renantalet till betestillgången, riktlinjer för hur anläggningar skall utfor-

mas och lokaliseras samt hur barmarkskörning i samband med rensköt-selarbetet kan minska. Vidare kan en miljöplan innehålla program för utbyte av terrängfordon till mindre miljöstörande typer samt för att utveckla alternativa metoder i rensköt-selarbetet. En miljöplan bör också kunna innehålla planerade åtgärder för områden som redan skadats genom överbetning, renars tramp eller barmarkskörning.

Vi har fått uppfattningen att många samebyar redan i dag aktivt är engagerade i arbetet med att se över hur verksamheten kan anpassas bättre till miljön och därigenom bli ekologiskt långsiktigt hållbar. Exempel på åtgärder som vidtagits eller planeras är att prova om hästar kan användas i rensköt-seln i stället för motorfordon, att byta ut skotrar mot sådana som är mindre miljöstörande och bättre för förarens hälsa, att använda mindre miljöstörande helikoptrar och att ta bort stängsel som inte behövs eller är olämpligt placerade.

I avsnitt 7.3 föreslår vi att samebyarna skall redovisa tillståndet för sina betesmarker till Sametinget. Redovisningarna skall sedan utgöra ett instrument för myndighetens tillsyn över samebyarnas förvaltning av betesresursen. De miljöplaner vi beskrivit ovan kommer att vara ett naturligt underlag för samebyarnas redovisning till tillsynsmyndig-heten.

I det moderna miljöarbetet är det numera en vedertagen uppfattning att det grundläggande ansvaret för en sektors naturresurser skall ligga hos de enskilda brukarna av resursen. Det innebär att de har ett ansvar för att bekosta de åtgärder som kan behövas av miljöhänsyn och som bör ingå som ett normalt led i verksamheten. Kostnadsansvaret gäller alla åtgärder som inte innebär att pågående markanvändning avsevärt försvåras.

För rennäringens del innebär det att det slutliga ansvaret för rensköt-selrättens naturresurser skall ligga på den organisation som förvaltar rensköt-selrätten, dvs. samebyn, och enskilda näringsidkare. Exem-pel på naturvårdsåtgärder som bör anses ingå som ett led i den normala verksamheten är att vid placering av anläggningar ta olika naturhänsyn samt att flytta anläggningar som kan anses mindre lämpligt placerade ur naturvårdssynpunkt. Ett annat exempel är att användningen av mo-torfordon i rensköt-selarbetet i större utsträckning anpassas till na-turvårdens behov.

Som vi angett ovan finns det behov av utvecklingsarbete när det gäller alternativa metoder i rensköt-seln och miljöplaner. Finansieringen av sådana projekt bör delvis kunna ske bl.a. med medel som avsatts för rennäringen, t.ex. anslaget främjande av rennäringen och bygdemedel, EU-medel (t.ex. mål 1) och medel som avsatts för miljöändamål.

Vi anser att ett miljömål för rennäringen bör utformas så att de ovan beskrivna målsättningarna för miljöpolitiken uppnås. I avsnitt 4.1.1 har

vi redogjort för hur våra förslag till mål för en långsiktig rennäringsspolitik, kulturellt mål, ekonomiskt mål och miljömål, inbördes hänger samman. Där framgår att ett långsiktigt ekologiskt nyttjande av betesmarkerna är en förutsättning för att renskötsel skall kunna bedrivas och således för att de ekonomiska och kulturella målen skall uppnås. Samtidigt bidrar renskötseln till att bevara höga natur- och kulturvärden i norra Sverige. Av de tre målen kan således inget sägas vara överordnat det andra. Det medför i det här sammanhanget att ett miljömål inte bör formuleras så att det motverkar de övriga målen.

För ett sådant mål kan ett antal principer anges. De verksamheter som bedrivs med stöd av renskötselrätten skall utövas med hänsyn till

- naturresursernas långsiktiga produktionsförmåga,
- den biologiska mångfalden,
- natur- och kulturmiljövärden och
- värden för friluftslivet.

5 Förvaltningen av renskötselrätten

5.1 Särskild lag om renskötselrätt

Rennäringslagen innehåller både civilrättsliga regler och regler om hur rennärning får bedrivas. Exempel på civilrättsliga regler i rennäringslagen är beskrivningen av de befogenheter som ingår i renskötselrätten och omfattningen av renskötselområdet. Dessa regler kan sägas motsvara de som för andra särskilda rättigheter till fastighet finns i jordabalken eller i det avtal som rättigheten grundar sig på. Exempel på regler i rennäringslagen som gäller hur näringen får bedrivas är bestämmelserna om högsta renantal och hänsyn till natur- och kulturmiljövården. Motsvarigheten till dessa regler för skogsbruket finns i skogsvårdslagen och för jordbruket i miljöbalken.

Under vårt arbete har vi uppfattat att det förhållandet att renskötselrätten och rennäringslagen regleras i samma lag kan leda till oklarheter beträffande renskötselrättens karaktär. Det finns en risk att renskötselrätten endast uppfattas som en näringsrätt och inte som en särskild rätt till fastighet. Det kan leda till att renskötselrättens ställning i förhållande till äganderätten och andra särskilda rättigheter till fast egendom missuppfattas.

Ett sätt att göra det tydligt att renskötselrätten är en särskild rätt till fastighet skulle kunna vara att införa de civilrättsliga reglerna i jordabalken. Renskötselrätten skiljer sig dock i viktiga avseenden från andra särskilda rättigheter till fast egendom. Några sådana viktiga skillnader är att den grundas på urminnes hävd i stället för på avtal eller beslut. En annan skillnad i förhållande till nyttjanderätter är att renskötselrätten saknar tidsbegränsning. Sammanfattningsvis anser vi därför att det skulle vara svårt att ordna in renskötselrätten i jordabalkens systematik.

Vi har därför i stället valt att föreslå att renskötselrätten skall regleras i en särskild lag. I denna lag bör finnas de regler som beskriver hur renskötselrätten konkret kan utövas, det område där renskötselrätt gäller, vem som skall förvalta renskötselrätten och vad som gäller för förhållandet mellan renskötselrätten, äganderätten och andra särskilda rättigheter till fast egendom.

Syftet med att dela upp bestämmelserna i två lagar är naturligtvis inte att på något sätt förändra renskötselrättens innehåll och omfattning. Vi vill med uppdelningen åstadkomma ett nödvändigt förtydligande av att rennäringsgrunder sin markanvändning på en särskild rätt till fastighet.

Vi är medvetna om att det i vissa fall kan vara svårt att dra en tydlig skiljelinje mellan civilrättsliga och offentligrättsliga regler. Det är inte unikt för regler som rör rennäringsgrunder och renskötselrätt, utan gäller även beträffande vissa regler i t.ex. skogsvårdslagen och miljöbalken. Vi anser dock att de eventuella nackdelar det kan medföra mer än väl uppvägs av den fördel det innebär att förtydliga renskötselrättens karaktär av civil rättighet samt att ge spridning till detta synsätt.

I detta kapitel presenterar vi våra överväganden och förslag beträffande renskötselområdet och förvaltningen av renskötselrätten. Vi behandlar förhållandet mellan renskötselrätten och andra markrättigheter i kapitel 6.

När det gäller hur renskötselrätten rent konkret kan utövas är detta, enligt domen i skattefjällsmålet (NJA 1981:1 s. 246 f), uttömmande reglerat i den nuvarande rennäringslagen. Det innefattar även rätt till grustäkt för husbehov och viss rätt till annat bete än renbete, även om det inte uttryckligen framgår av lagtexten, se kapitel 2. Mot denna bakgrund saknas det anledning för oss att självständigt behandla dessa bestämmelser. Vi kommer dock att föreslå vissa förändringar av bestämmelserna som en följd av våra förslag när det gäller förvaltningen av renskötselrätten. Dessa förslag diskuteras i anslutning till respektive avsnitt.

5.2 Renskötselområdet

Vi föreslår att det skall finnas regler om att byområden skall vara lämpade för sitt ändamål med hänsyn till betestillgång, behov av nödvändiga årstidsbeten och övriga omständigheter. Vi föreslår vidare att Sametinget skall fatta beslut om indelning i byområde. Vårt förslag till nya regler om indelning i byområde innebär inte att äldre beslut om indelning automatiskt upphör att gälla. Innan Sametinget fattar beslut skall som huvudregel sammanträde hållas med de berörda samebyarna. Det är dock inte nödvändigt att hålla sammanträde om samebyarna är överens och indelningen är lämplig. Berörda fastighetsägare bör få en möjlighet att yttra sig över den planerade indelningen.

Det finns flera olika faktorer som påverkar renars betning, t.ex. vilka typer av betesväxter som finns, topografiska förhållanden och klimat. Dessa biologiska samband är viktiga att känna till när man diskuterar hur renskötselområdet bör delas in i lämpliga geografiska enheter. Eftersom det är fråga om komplexa samband som bör beskrivas förhållandevis utförligt har vi valt att beskriva dessa i kapitel 3.

5.2.1 Rennäringslagens regler

Året-runt-marker och vinterbetesmarker

Renskötselområdet består dels av året-runt-marker, dels av vinterbetesmarker. På vinterbetesmarkerna får renskötsel bedrivas under perioden 1 oktober – 30 april. Länsstyrelsen kan förlänga vinterbetestiden om det behövs på grund av ogynnsamma väderleks- eller betesförhållanden eller av annat särskilt skäl.

Året-runt-markerna utgörs för det första av Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker ovanför odlingsgränsen. Vidare är de jämtländska renbetesfjällen och de områden inom Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och som var särskilt upplåtna till renbete året-runt-marker. Med de senare områdena avses områden som sedan slutet av 1800-talet av dåvarande Domänstyrelsen upplåtits för renbete. I samband med att Domänverket upphörde och en del av marken överfördes till ett aktiebolag ändrades rennäringslagen så att rätten att använda dessa områden för renbete numera grundas direkt på lagen och inte på upplåtelse (prop. 1991/92:134 s. 37f).

Året-runt-marker är vidare de områden i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker som tillhör staten, tillhörde staten vid utgången av juni 1992 eller utgör renbetesland och där skogsrenskötsel av ålder bedrivits under våren, sommaren eller hösten. De marker som tillhör staten och de som tillhörde staten vid utgången av juni 1992 kallas med ett gemensamt ord för kronomark. Renbetesland är mark som vid avvitrningen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder använts som sådant land.

I Norrbottens län får renskötsel bedrivas året runt inom ytterligare ett område. Den som är same kan få tillstånd (koncession) att bedriva renskötsel nedanför lappmarksgränsen inom område där renskötsel av ålder förekommer under hela året. I praktiken rör det sig om området längs Torne och Kalix älvdalar. Koncessionsrenskötseln behandlar vi i avsnitt 7.4.

Vilken typ av mark ett visst betesområde tillhör får betydelse bl.a. för hur vissa av de rättigheter som ingår i renskötselrätten får utövas.

En annan viktig konsekvens är att inom året-runt-markerna får markägare eller nyttjanderättshavare vid användningen av marken inte vidta åtgärder som medför avsevärd olägenhet för renskötseln.

Byområde och betesområde

Året-runt-markerna skall fördelas mellan samebyarna i särskilda byområden. Ett sådant byområde kan även omfatta vinterbetesmark. En del av ett byområde kan vara gemensamt för flera samebyar om det föreligger särskilda skäl. Det ansågs vid rennäringslagens tillkomst inte praktiskt genomförbart att dela in all vinterbetesmark i byområden bl.a. eftersom en stor del av markerna inte nyttjas regelbundet utan endast under år med speciella väderleks- och betesförhållanden. Det kan därför vara svårt att avgöra bl.a. vilken av två eller flera byar som har störst behov av vissa betestrakter (prop. 1971:51 s. 159). Ett skäl för att dela in vinterbetesmarker i byområden kan vara att konkurrens råder mellan flera samebyar om att använda ett visst vinterbetesområde och att det finns risk för att området överutnyttjas. I förarbetena till rennäringslagen angavs dock att det vore önskvärt om vinterbetesområden i större utsträckning än för närvarande reserverades för bestämda byar.

Länsstyrelsen fattar beslut om indelning i byområden. Beslutet får överklagas till länsrätten. Indelningen skall göras så, att områdena blir lämpade för sitt ändamål med hänsyn till betestillgång och övriga omständigheter. Samebyarna skall höras innan indelning sker och frågorna bör om möjligt lösas i samförstånd (prop 1971:51 s. 160).

Genom rennäringslagen infördes begreppet betesområde. Med detta menas samebyns byområde och övriga områden som samebyn begagnar för renskötsel. Begreppet har betydelse för utövandet av de rättigheter som innefattas i renskötselrätten. Innebörden av begreppet har prövats av regeringsrätten vid två tillfällen år 1988 i samband med beslut om rovdjursersättning.

En koncessionssameby har enligt rennäringslagen inte något byområde. Reglerna i 6 § rennäringslagen om att vissa marker skall fördelas mellan samebyarna i byområden hänvisar endast till 3 § rennäringslagen. Den bestämmelsen innehåller inte något om marker där koncessionsrenskötsel kan bedrivas. Dessa bestämmelser finns i stället i 5 och 85 §§ rennäringslagen. Den avgörande geografiska enheten för koncessionsrenskötseln är i rennäringslagen det område som anges i beslutet om koncession. Av 86 § rennäringslagen framgår att det för renskötseln inom koncessionsområde skall finnas sameby. Den sameby som åsyftas är en juridisk person bildad enligt rennäringslagen, inte ett geografiskt område, jmf. prop. 1971:51 s. 197.

5.2.2 Våra överväganden

Byområde och betesområde

Enligt rennäringslagen skall alla året-runt-marker delas in i byområden. Byområdet kan även omfatta vinterbetesmarker. En sameby kan också nyttja betesmarker som inte ingår i byområdet. Det gäller t.ex. om vinterbetesmarkerna inte ingår i byområdet. I rennäringslagen kallas dessa områden tillsammans med byområdet för samebyns betesområde.

Indelningen i byområden skall göras så att området blir lämpat för sitt ändamål med hänsyn till betestillgång och övriga omständigheter. I propositionen om rennäringslagen ges inte några exempel på vad som utgör övriga omständigheter. I betänkandet Rennäringen i Sverige (SOU 1968:16) anges att renskötarnas bostadsort såväl som vägar, stängsel eller andra hinder för renarnas strövning bör uppmärksammas vid frågans bedömning (s. 214).

Även när det gäller indelningen av mark i fastigheter finns det föreskrifter om hur en fastighet skall vara beskaffad. Generellt innebär dessa regler att fastigheten skall vara varaktigt lämpad för sitt ändamål. Beträffande jordbruksfastigheter och mark avsedd för skogsbruk finns det även ett krav på att fastigheten skall kunna nyttjas på ett ekonomiskt godtagbart sätt.

Vårt förslag innebär att begreppen byområde och betesområde finns kvar och har samma betydelse som enligt rennäringslagen. Vi anser också att vårt förslag till lag, precis som rennäringslagen, skall innehålla bestämmelser om att byområdet skall vara lämpat för sitt ändamål. Det är ett sätt att främja en ekologiskt, ekonomiskt och kulturellt långsiktigt hållbar rennäring. I kapitel 3 finns en mera utförlig beskrivning av hur olika faktorer påverkar renars betning.

Fördelningen av olika årstidsbeten är viktig för att ett område skall vara lämpat för renskötsel. Andra omständigheter som spelar in är att i så stor utsträckning som möjligt ta hänsyn till naturliga gränser i landskapet. På det sättet minskar behovet av att sätta upp stängsel. Förutom att det innebär en extra kostnad för samebyn att sätta upp stängsel kan det också medföra påverkan på miljön. Risken för överbetning och trampsador kan öka vid ett stängsel.

För vissa områden kan det för närvarande inte vara möjligt att dela in även vinterbetesområden i byområden. Vi återkommer till det nedan. I dessa fall innebär det således att ett byområde inte kan innehålla alla nödvändiga årstidsbeten. Kravet på att byområdet skall vara lämpat för sitt ändamål bl.a. med hänsyn till behovet av nödvändiga årstidsbeten bör tolkas mot den bakgrunden. Vi anser dock att det är viktigt att i

lagtexten betona att renskötseln är beroende av flera olika typer av betesområden, som inte kan ersätta varandra.

Det ansågs i förarbetena till rennäringslagen önskvärt att gränserna för vinterbetesmarkerna bestämdes i större utsträckning än vad som dittills hade skett. När det gäller gränsbestämning av vinterbetesmarker finns det stora skillnader mellan länen. I Jämtlands län finns det endast ett beslut om en gräns som avser vinterbeten. En orsak till detta är att det råder tvist inom vissa områden mellan markägare och samebyar om vinterbetets omfattning. I den situationen har det inte ansetts lämpligt att dela upp dessa marker mellan byarna med myndighetsbeslut. Det pågår dock diskussioner mellan samebyar i Härjedalen om hur man skall undvika att vinterbetesmarker nyttjas av flera samebyar.

I Norrbottens län har länsstyrelsen satt upp ett verksamhetsmål som innebär att vinterbetesgränser skall fastställas för samtliga samebyar. Detta verksamhetsmål har i stor utsträckning uppnåtts. I Västerbottens län har länsstyrelsen fattat ett beslut om vinterbetesgränser för en del av länet. Beslutet var tidsbegränsat till mitten av år 2001. Syftet var att en arbetsgrupp till dess skulle ha kommit fram till mera permanenta gränser mellan byarna som därefter kunde fastställas av länsstyrelsen. Andra skäl för att tidsbegränsa beslutet var att det saknades beskrivningar av vegetationen för Västerbottens län samt att länsstyrelsen vill ha möjlighet att studera utfallet av gränsdragningen. Gränsdragningarna kan komma att påverkas av resultatet av svensk – norska renbeteskommissionens arbete.

Fördelen med att dela in även vinterbetesområdet i byområden är att det blir tydligt vem som har ansvar för förvaltningen av renskötselrätten inom det området. Underlaget för samebyns planering av nyttjandet av vinterbetesmarkerna blir bättre när man kan vara säker på under vilka omständigheter ett visst område kan nyttjas. Även för utomstående, t.ex. markägare eller kommunen, är det en fördel att veta vem som använder ett visst område. Att dela in även vinterbetesområdet i byområden främjar enligt vår uppfattning en ekologiskt, ekonomiskt och kulturellt långsiktigt hållbar rennäring. Vi anser således att målsättningen även i fortsättningen bör vara att dela in vinterbetesområdet i byområden.

Förfarandet vid indelning i byområden

Enligt rennäringslagen är det länsstyrelsen som beslutar om indelning i byområden. För flera samebyar har dock länsstyrelsen inte fattat något beslut angående indelningen av året-runt-markerna enligt rennäringslagen. I stället gäller de gränser som under 1940-talet fastställdes för

lappbyarna i deras byordningar. I viss utsträckning har dessa dock ändrats genom beslut enligt rennäringslagen.

Om ett byområde skall omfatta mark inom mer än ett av Norrbottens, Västerbottens eller Jämtlands län, skall indelningen göras av länsstyrelsen i det län där huvuddelen av byområdet ligger (102 § andra stycket rennäringslagen). Att denna bestämmelse inte är helt enkel att tillämpa har visat sig i ett ärende där länsstyrelsen i Norrbottens län har gränsbestämt vinterbetesmarker inom redan gränsbestämda områden i Västerbottens län. Detta beslut har upphävts av länsrätten i Västerbottens län. Kammarrätten i Sundsvall har numera undanröjt länsrättens dom och återförvisat ärendet dit för ny handläggning.

Genom våra diskussioner med samebyarna har vi uppfattat att frågan om indelning i byområden kan vara känslig. Vi har dock fått intrycket att samebyarna i stor utsträckning anser att de själva bör ta ett större ansvar för indelningen. Under diskussionerna kom det också fram exempel på projekt för att komma fram till överenskommelser mellan samebyarna om användningen av vinterbetesmarker.

Regeringsrätten har i ett ärende om rättsprövning tagit ställning till regeringens prövning av ett gränsärende (Regeringsrättens dom den 23 maj 2000 i mål nr 5877-1998). Samebyn gjorde i ärendet om rättsprövning gällande att den hade sedvanerätt till det område som gått förlorat genom beslutet och att den genom beslutet blivit föremål för tvångs-ingripande utan ersättning, vilket strider mot regeringsformen. Vidare gjorde samebyn gällande att beslutet innebar att deras och en annan samebys områden inte blev lämpade för sitt ändamål och att beslutet därför innebar skada för rennärigen som helhet.

Regeringsrätten konstaterade att den lämplighetsprövning som regeringen gjort inte överskred det handlingsutrymme 7 § rennäringslagen ger. Vidare bedömde Regeringsrätten att regeringens tillämpning inte stred mot bestämmelserna i 2 kap. 18 § regeringsformen. Av domskälen framgår ingen ytterligare motivering för det ställningstagandet. En rimlig tolkning kan vara att det framgår att länsstyrelsens beslut innebar att samebyn tilldelades ett annat område i stället för det man förlorade och att detta har ansetts utgöra tillräcklig kompensation.

En viktig utgångspunkt för vårt arbete är att sameer i så stor utsträckning som möjligt skall besluta i egna angelägenheter. Indelningen i byområden är enligt vår uppfattning en sådan angelägenhet. Ovan har vi redogjort för olika faktorer som påverkar om ett område kan anses lämpat för renskötsel. Vi har också föreslagit att det i lagen bör framgå att ett byområde skall vara lämpat för sitt ändamål. Vidare bör berörda markägare anses ha ett intresse av att få kännedom om och möjlighet att avge synpunkter på förändringar av gränser. Detta intresse tillgodoses inte i rennäringslagen.

För att regler om lämplig gränsdragning och berördas möjlighet att yttra sig skall vara effektiva krävs det någon form av myndighetskontroll. När det gäller gränser mellan fastigheter har lämplighetsavvägningen lösts på så sätt att gränserna fastställs vid sammanträde inför lantmäterimyndigheten. Enligt rennäringslagen är det respektive länsstyrelse som har denna uppgift. Vidare gäller vid fastighetsbildning att lantmäterimyndigheten skall utreda vilka som är berörda sakägare samt bereda dem tillfälle att yttra sig.

Eftersom indelningen i byområden är en i första hand samisk angelägenhet anser vi att den lämpliga myndigheten är Sametinget. Genom att låta Sametinget fatta beslut om indelning i byområden undviker man även de problem som visat sig kunna uppstå när det gäller att fastställa gränser för byområden som sträcker sig över två län. Vidare kan man tänka sig att en myndighet med hela renskötseområdet som verksamhetsområde lättare kan bortse från läns- och kommungränser om dessa inte sammanfaller med lämpliga naturliga gränser.

För att det tydligare skall framgå att indelningen i byområden i första hand är samebyarnas ansvar, föreslår vi att Sametinget som huvudregel skall hålla sammanträde med berörda samebyar innan beslutet fattas. På så sätt måste de berörda samebyarna aktivt medverka i processen. Det bör underlätta frivilliga uppgörelser. Är samebyarna överens redan när förfarandet inleds är det dock inte nödvändigt med sammanträde. Då kan Sametinget direkt fastställa den indelning samebyarna kommit överens om under förutsättning att den inte strider mot lämplighetsreglerna.

Sammanträdet skall ledas av en person som Sametinget utser. Sametinget bör vara skyldigt att utreda vilka markägare som berörs av åtgärden samt ge dem tillfälle att yttra sig.

Frågan om ersättning i samband med ändringar av gränser tycks inte ha diskuterats i förarbetena till rennäringslagstiftningen. När en del av en fastighet överförs till en annan fastighet genom fastighetsreglering skall ersättning utgå. Vi har övervägt att införa motsvarande bestämmelser för indelningen i byområden. Vi har dock uppfattat att man från samiskt håll inte anser att sådana regler är nödvändiga. En orsak till det är att det skulle vara svårt att avgöra vem som är berättigad till ersättning, eftersom indelningen ibland ändrats flera gånger. Mot den bakgrunden anser vi att det saknas skäl att föreslå bestämmelser om ersättning.

Renskötselområdets omfattning

Renskötselområdet motsvarar ungefär en tredjedel av Sveriges yta. Det är indelat i året-runt-marker och vinterbetesmarker. Områdets gränser finns angivna i 3 § rennäringslagen. Inom vissa delar av renskötselområdet är framför allt gränserna för vinterbetesmarkerna omtvistade. Dessa gränser har aldrig närmare preciserats. I de fall där oenighet råder om renskötsel av älder bedrivits under vissa tider av året på ett visst område måste frågan avgöras av domstol.

För närvarande pågår sju processer i domstol angående vinterbetesmarkerna omfattning. Dessa processer berör totalt tolv samebyar. Av processerna har än så länge endast en avgjorts i sak. Den 21 februari 1996 meddelade Svegs tingsrätt dom i ett mål mellan ett stort antal fastighetsägare och fem samebyar om vinterbetesrätt inom Härjedalens kommun. Tingsrätten fann att det inte fanns någon av avtal oberoende rätt till renbete på de aktuella fastigheterna. Domen har överklagats till hovrätten. Hovrätten har hållit huvudförhandling i målet under oktober månad 2001 och kommer att meddela dom den 15 februari 2002.

Ytterligare en process angående vinterbetesrätt har avslutats genom tredsdom. Idre sameby avstod från att delta i processen eftersom man ansåg att man inte hade tillräckliga ekonomiska resurser. Som en följd av samebyns utevaro meddelade domstolen en dom som innebär att markägarnas talan bifölles. Domen innebär därmed att Idre sameby inte har rätt till vinterbete på de aktuella fastigheterna. Sannolikt kommer även ett mål i Norrbottens län att avgöras på detta sätt.

Våren 1999 avlämnade Utredningen om ILO:s konvention nr 169 sitt betänkande Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige (SOU 1999:25). Utredningens uppdrag vara att studera om Sverige kan ansluta sig till konventionen och vilka åtgärder som i så fall krävs för att kunna efterleva den. Konventionen innehåller bl.a. artiklar som gäller ursprungsfolks rättigheter till mark och skyddet för dessa rättigheter. Konventionen ställer vidare upp ett krav på att staterna skall vidta nödvändiga åtgärder för att identifiera den mark som berörs av ursprungsfolkens rättigheter. Utredningen konstaterade att det i Sverige inte är klarlagt vilken mark som skulle omfattas av konventionens bestämmelser, eftersom rennäringslagens indelning i året-runt-marker och vinterbetesmarker inte överensstämmer med konventionens definitioner. Vidare ansåg utredningen att så länge det råder osäkerhet om var samernas markrättigheter gäller så är konventionens krav på identifiering av ursprungsfolkens marker inte uppfyllt. Utredningen föreslog därför att en gränsdragningskommission borde tillsättas. Kommissionen borde bestå av en grupp experter specialiserade inom juridik (fastighetsrätt), lantmäteri och rättshistoria.

Utredningens betänkande har remissbehandlats. Ett stort antal av remissinstanserna anser att utredningens förslag om en gränsdragningskommission bör genomföras. Det gäller även remissinstanser som i övrigt är negativa till utredningens slutsatser eller till en ratificering av konventionen. Frågan bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Lappmarksgränsen, odlingsgränsen och gränserna för renbetesfjäl- len, som används för att beskriva rennäringens året-runt-marker, är administrativa gränser som fastställdes på 1700-talet respektive 1800-talet. Det är inte givet att dessa överensstämmer med renarnas behov av olika typer av bete vid olika tider av året. Mot den bakgrunden skulle man kunna tänka sig en lösning där man överlåter till regeringen att utifrån betesmarkernas karaktär bestämma gränsen för året-runt- marken. Gränsen skulle således bli mera anpassad till de biologiska förhållandena.

Som angetts ovan överväger regeringen att tillsätta en gränsdrag- ningskommission. Eftersom året-runt-markernas utsträckning är bero- ende av historiska rättigheter bör frågan om att ta större biologisk hän- syn när året-runt-markerna beskrivs vara beroende av resultatet av gränsdragningskommissionens arbete. Mot den bakgrunden avser vi inte att komma med några förslag när det gäller hur renskötseområdet beskrivs i lagtexten.

I avsnitt 4.2.3 har vi räknat upp några olika möjligheter för staten att säkra förutsättningarna för renskötelsen och därigenom uppnå målen för rennäringpolitiken. En sådan möjlighet är den gränsdragningskommis- sion som vi redogjort för ovan. En annan möjlighet skulle kunna vara att med hänsyn till de speciella förhållanden i mål om en fastighet är belastad av renskötse rätt formulera särskilda regler om t.ex. bevisreg- ler, rättegångskostnader eller specialdomstolar.

När det gäller frågan om vilka bevisregler som skall gälla i denna typ av mål kommer hovrätten att bli tvungen att ta ställning till detta i samband med prövningen av domen från Svegs tingsrätt, som nämnts ovan. Tingsrätten har i domen ställt ett högt krav på den bevisning samebyarna måste kunna åberopa till stöd för sitt påstående om att de sedvanemässigt brukat viss mark för bete. Så länge hovrätten inte av- gjort frågan om vilka krav på bevisning som skall ställas i denna typ av mål, anser vi att det är svårt att avgöra om det finns något behov av förändringar beträffande bevisreglerna.

I Norge finns en särskild bevisregel för mål om rätt till renbete. Den innebär att markägaren måste göra sannolikt att renbetning inte före- kommit i sådan utsträckning att rätt till renbete uppkommit. Regeln till- lämpas om tvisten rör renbete på mark innanför den gräns som dragits för renskötseområdet.

Vi anser att det finns skäl att överväga en liknande lösning när gränsdragningskommissionen fastställt den yttre gränsen för rensköt-selområdet. En sådan regel skulle kunna innebära att markägaren har bevisbördan för att rätt till renbete inte föreligger om tvisten rör mark innanför den gräns gränsdragningskommissionen drar upp. Utanför denna gräns skulle det alltså vara samebyn som har bevisbördan för att rätt till renbete finns.

Ett viktigt syfte med en sådan regel skulle vara att ge en särskild tyngd åt det resultat som gränsdragningskommissionen kommit fram till. Regeln skulle vidare kunna förhindra onödiga processer om gränser efter det att gränsdragningskommissionen avslutat sitt arbete. En sådan regel skulle dock endast gälla för tvister som inletts sedan regeln trätt i kraft.

ILO-utredningen ansåg i sitt betänkande att det i större utsträckning måste bli ekonomiskt möjligt för samerna att föra talan vid domstol rörande sina anspråk på mark, för att leva upp till vissa krav i konventionen. För att uppnå detta föreslog utredningen att staten bör stå för parternas rättegångskostnader i mål som rör principiellt viktiga frågor om samernas markrättigheter (SOU 1999:25 s. 179). De flesta remissinstanser som uttalade sig om detta var positiva till förslaget. Det gäller även remissinstanser som i övrigt var negativa till utredningens slutsatser eller en ratificering av konventionen.

Frågan bereds för närvarande i Regeringskansliet. Vi kommer därför inte att lämna några förslag beträffande rättegångskostnader. Vi vill dock framhålla att det kan vara värdefullt att överväga denna fråga fristående från beredningen kring ILO-konventionen, eftersom det kan bidra till att lösa konflikter mellan olika markanvändare i rensköt-selområdet.

Förlängning av vinterbetestiden efter den 30 april

Som nämnts finns det en möjlighet för länsstyrelsen att, om det behövs på grund av ogynnsamma väderleks- eller betesförhållanden eller av annat särskilt skäl, förlänga vinterbetestiden efter den 30 april. Behovet av att tillämpa bestämmelsen skiftar mellan olika delar av rensköt-selområdet. Både i Jämtlands och Norrbottens län har länsstyrelserna uppgett att det är ovanligt att betestiden förlängs. I Västerbottens län har länsstyrelsen vid tre eller fyra tillfällen under 1990-talet meddelat beslut om att förlänga vinterbetestiden. Besluten om förlängning har varit utformade så att gränsen för det tillåtna betesområdet successivt skjutits uppåt mot gränsen för året-runt-markerna. Anledningen till att besluten meddelats har varit att väderleksförhållandena varit sådana att

en framtvängad flyttning före den 30 april riskerat att leda till stora problem med ströven i vinterbetesområdet. Besluten har fattats efter samråd med LRF.

Tillämpningen av möjligheten att förlänga vinterbetestiden visar att det vid t.ex. svåra väderförhållanden alltså finns behov av att förlänga vinterbetestiden efter den 30 april. Vi föreslår därför att denna möjlighet skall finnas kvar. Vår utgångspunkt är att så många beslut i samiska angelägenheter som möjligt skall hanteras av samerna själva, t.ex. inom samebyarna eller Sametinget. En förlängning av betestiden berör både annan markanvändning än renbete och nyttjandet av vinterbetet. Därför anser vi att beslutet även i fortsättningen skall fattas av länsstyrelserna, men efter samråd med Sametinget.

5.3 Vissa tvingande regler krävs för förvaltningen av renskötselrätten

Vi föreslår att det alltså skall finnas tvingande regler om sameby. Det innebär att lagen skall innehålla en bestämmelse om att det för förvaltningen av renskötselrätten inom ett visst område skall finnas en sameby.

5.3.1 Organisationstvång är nödvändigt

Den nuvarande rennäringslagen är tvingande när det gäller kravet på att det ska finnas en viss organisation, samebyn, för att bedriva renskötsel. För att kunna nyttja renskötselrätten och bedriva renskötsel måste man vara medlem i samebyn. Det är samebyn som för medlemmarnas gemensamma bästa ombesörjer renskötelsen inom sitt område.

Av förarbetena till dagens lagstiftning framgår att det obligatoriska medlemskapet ansågs vara en konsekvens av att rätten till renskötsel inte är individuell utan samfällad för dem som driver renskötsel inom ett och samma område (prop. 1971:51 s. 118). Det ansågs vidare viktigt för att uppnå syftet med ett rationellt nyttjande av betesresurserna att inget företag kunde ställa sig utanför associationen.

I vart fall sedan lappbyarna infördes genom den första renbeteslagen år 1886 har renskötselrätten av lagstiftaren betraktats som en kollektiv rätt för dem som bedrev renskötsel inom en lappby. Förarbetena till den lagen angav att lagen i princip innebar en kodifiering av gällande rätt. Nyare historisk och rättshistorisk forskning antyder dock att det är osäkert om lagstiftaren hade uppfattat rättsläget beträffande renskötselrätts kollektiva karaktär på ett korrekt sätt.

Resultatet av forskningen visar bl.a. att samerna delade upp nyttjandet av markerna mellan familjer och att dessa familjer hade möjlighet att skydda sina marker mot intrång från andra samer. Samtidigt tycks den samiska sedvanerätten ha inneburit en rätt för kollektivet i lappbyn/samebyn att i viss utsträckning fördela om markerna mellan familjerna om deras behov förändrades. Jmf. Korpijaakko-Labba, 1989 och Lundmark, 2000.

Även i Norge använder man begreppet kollektiv rätt när man talar om renskötselrätten. Reindriftslovutvalget avslutade under våren 2001 sin översyn av delar av den norska reindriftsloven (Innstilling fra Reindriftslovutvalget, avgiven den 15 mars 2001). Utvalget diskuterar ganska ingående vad kollektiv rätt egentligen innebär. Det konstaterade att det inte innebär en samisk allemansrätt att driva renskötsel var man vill utan att det förutsätter tillhörighet till en grupp som har rätt att bedriva renskötsel inom ett visst område. Därefter diskuterar utvalget vilken denna grupp är.

Beträffande den frågan konstaterar utvalget att gruppen ibland kan motsvara ett renbetesdistrikt (ung. sameby) men ibland en mindre grupp inom distriktet. Man konstaterar vidare att det för varje grupp normalt inte är fråga om en ensamrätt utan t.ex. om en företrädesrätt under en viss tid av året. Upphovet till dessa rättigheter återfinns i renens traditionella betesmönster och flyttningar. Utvalget konstaterar att denna uppdelning av rättigheter inom ett betesdistrikt inte alltid accepteras av myndigheterna och att det kan ge upphov till problem.

Renskötselrätten innebär i Sverige en särskild bruksrätt till fastighet som innebär rätt att använda mark och vatten till renbete, jakt och fiske. Denna bruksrätt är kollektiv i den meningen att den får utövas av alla som är medlemmar i samebyn inom samebyns geografiska område. Av 1 § rennäringslagen framgår att den som tillhör den samiska befolkningen och är medlem i samebyn får utöva renskötselrätten.

När det gäller våra fortsatta överväganden beträffande samebyns organisation utgår vi från att samebyn företräder kollektivet av medlemmar som utövar renskötselrätten inom samebyns område. Våra direktiv omfattar inte det tids- och resurskrävande arbete som skulle krävas för att utreda de eventuella felaktigheter som kan finnas i den utgångspunkten. Utgångspunkten har dessutom, som vi uppfattat det, stöd hos flertalet samer, oavsett om de bedriver renskötsel eller inte. Denna utgångspunkt utesluter naturligtvis inte att enskilda individer eller en sameby i rättegång kan hävda starkare rättigheter, t.ex. äganderätt, till vissa områden.

Enligt vår uppfattning förefaller det sannolikt att det inom en sameby kan finnas samma uppdelning av rättigheter mellan grupper som Reindriftslovutvalget diskuterat. Det kan uppfattas som utslag av

samisk sedvanerätt. I den utsträckning sådana förhållanden går att reda ut anser vi att de borde kunna få genomslag i myndigheters beslutsfattande. Vårt förslag om att indelning av byområde skall beslutas av Sametinget efter sammanträde bedömer vi kan underlätta detta.

Det kollektiva draget hos renskötselrätten gör att den skiljer sig från andra civila rättigheter i det svenska rättssystemet. Det innebär bl.a. att det inte finns någon eller några personer som direkt kan behandlas som innehavare av renskötselrätten och som kan anses inneha de rättigheter och skyldigheter som är förknippade med den. Samebyn företräder kollektivet av medlemmar som utövar renskötselrätt inom byns område. Samebyn och dess föregångare lappbyn är dock en konstruktion av lagstiftaren. Eftersom vårt uppdrag innebär att göra en förutsättningslös översyn av rennäringslagen, bl.a. med målet att överlämna så många beslut som möjligt till de samer som berörs, har vi funnit att vi bör överväga om lagstiftningen måste innehålla regler om sameby.

Ett alternativ är att inte formulera några regler för medlemmarna i samebyn om förvaltningen av deras renskötselrätt. Det skulle innebära att lagstiftningen endast innehåller en beskrivning av vad renskötselrätten innebär, vilka krav staten ställer, i miljöhänseende och för att tillgodose andra allmänna intressen, på den som nyttjar renskötselrätten samt regler för förhållandet mellan dem som nyttjar renskötselrätten och andra markanvändare.

Mot bakgrund av att vi anser att samerna i så stor utsträckning som möjligt själva skall få hantera sina angelägenheter skulle det kunna vara en tilltalande lösning. Problemet med en sådan lösning är dock att det inte finns några garantier för att de nödvändiga institutionerna för förvaltning av resurserna uppstår. Både de som nyttjar renskötselrätten och de som nyttjar marken med stöd av andra rättigheter behöver veta vilka som förvaltar och nyttjar renskötselrätten. Bl.a. krävs det för att förhindra ett överutnyttjande av de resurser som renskötselrätten omfattar. Osäkerheten kring om nödvändiga institutioner kommer att uppstå gör att vi anser att denna lösning inte är möjlig.

Ett annat alternativ till regler om en obligatorisk organisation är att fördela de resurser som ingår i den kollektiva förvaltningen mellan olika personer, juridiska eller fysiska, så att dessa får ett "personligt" ansvar för sin del av rättigheten. Detta brukar kallas "inhägnad av allmanningen". Beträffande renskötselrätten skulle det kunna innebära att rätten att nyttja viss mark för renbete, jakt och fiske delades upp mellan enskilda renägare eller grupper av renägare.

Inhägnad av en allmanning innebär att en innehavare får ensam tillgång till alla rättigheter och skyldigheter som är förknippade med en del av allmanningen. Det innebär att det finns ett direkt samband mellan de åtgärder han planerar och utfallet av dessa. Utfallet påverkas

inte, som är fallet med allmänningar, av de åtgärder andra vidtar med samma del av allmänningen. Det skulle innebära att innehavaren av den inhägnade delen är mera benägen att satsa resurser på sin del av allmänningen eftersom han kan vara säker på att det är han ensam som får del av utfallet av satsningen. Om så är fallet skulle det kunna innebära ett mera effektivt nyttjande av allmänningen.

En sådan lösning kan dock också medför stora praktiska svårigheter. En privatisering kan få legalitetsproblem. Sannolikt kommer flera samer att vara intresserade av att tilldelas privat renskötselrätt än vad det finns enheter att dela ut. Det gäller i vart fall om enheterna skall vara så beskaffade att de möjliggör en rationell renskötsel. I så fall uppstår frågan på vilka grunder en fördelning skall ske.

Det finns en stor risk att en sådan fördelning skulle ytterligare förstärka de motsättningar som i dag råder mellan olika samiska grupper, t.ex. renskötande och icke renskötande. Vidare skulle en privatisering kunna leda till att antalet samer som är engagerade i renskötelsen minskar. Det är inte önskvärt med hänsyn till de stora kulturvärden som ligger i att det bedrivs samisk renskötsel i landet. Eftersom en privatisering skulle komma att utgå från de förhållanden som råder i dag inom renskötelsen finns det också en risk för att kvinnor missgynnas. I dag är kvinnor i ganska liten utsträckning huvudmän inom renskötelsen. Sannolikt skulle det få till följd att de privatiserade enheterna i större utsträckning tillfaller män än kvinnor. På så sätt kan en privatisering leda till att samiska kvinnors betydelse för den samiska kulturens fortlevnad och utveckling marginaliseras.

I Norge krävs det att den som vill bedriva renskötsel tillhör en driftsenhet. En driftsenhet är en renhjord som ägs och sköts av en ansvarig ledare eller av två makar gemensamt. I driftsenheten får även renar som tillhör vissa av ledarens släktingar ingå. Det finns möjlighet för rennäringsmyndigheterna att besluta hur många driftsenheter som skall finnas i varje renbetesdistrikt (ung. motsvarande samebyar). Det norska stödsystemet för rennäringen är knutet till driftsenheternas renantal och produktion. Det norska systemet med driftsenheter kan i viss utsträckning jämföras med en privatisering på det sätt som beskrivits ovan.

Vi har uppfattat att norska samer är kritiska till systemet med driftsenheter. De anser att det strider mot samisk kultur och samernas traditionella sätt att organisera sig. Nyligen avslutades en utredning i Norge, Reindriftslovutvalget, som bl.a. hade i uppdrag att se över reglerna för rennäringens interna organisation. De samiska representanterna i utvalget har uppgett att driftsenheterna kallas för nådegåvor, eftersom det ibland framstår som oklart på vilka grunder vissa har driftsenhet medan andra inte har det. Vidare påpekade de att systemet kräver

ett stort antal beslut, t.ex. vem som skall få driftsenhet, och att det är en viktig fråga vem som skall fatta dessa beslut. Rennäringsmyndigheterna i Norge har vidare uppgett att systemet med driftsenheter missgynnar kvinnor på så sätt att kvinnor får driftsenheter först om det inte finns någon man som kan bli aktuell. Dessa synpunkter från Norge angående driftsenheter visar att de ovan beskrivna resonemangen kring privatisering har stöd i verkligheten.

Som vi har uppfattat flertalet samers inställning till renskötselrätten, dvs. att den är kollektiv, skulle en privatisering också stå i strid med denna. Det är ytterligare ett problem med en sådan lösning. Vi anser således inte att detta är en framkomlig lösning.

Mot bakgrund av det anförda anser vi att den bästa lösningen för att åstadkomma en ändamålsenlig förvaltning av renskötselrätten är ett krav i lag på en organisation. En sådan organisation skall bestå av samer och ha till uppgift att förvalta renskötselrätten.

Ovan har vi diskuterat möjligheten att det finns vissa rättigheter för grupper inom en sameby till en del av byområdet. Vi gör bedömningen att vårt förslag att samebyn skall förvalta renskötselrätten inte behöver stå i strid med sådana eventuella rättigheter. Ett sätt att förvalta renskötselrätten bör kunna vara att delegera förvaltningen till en mindre grupp inom samebyn, som då agerar på samebyns vägnar.

Nästa fråga är om det skall finnas tvingande regler om att använda en viss organisationsform eller om organisationsformen skall vara valfri. Slutligen måste man ta ställning till om det krävs en särskild organisationsform, t.ex. sameby, eller om andra ”vanligare” organisationsformer, t.ex. bolag eller ekonomiska föreningar, är tillräckliga.

5.3.2 Tvingande regler om organisationsform är nödvändiga

Förbättrad lönsamhet som motiv för viss organisationsform

Bakgrunden till de nuvarande samebyarnas tillkomst var bl.a. en vilja att förbättra rennäringens lönsamhet. Enligt förarbetena var det svårt att få de befintliga lappbyarna, som i och för sig hade ett tillräckligt renantal, att fungera som en arbetsenhet. För att uppnå en sådan funktion ansågs det nödvändigt att stärka lappbyns ställning i förhållande till såväl de egna medlemmarna som till myndigheter och tredje man. Avsikten var att samerna själva skulle bestämma om renskötselmetoder och driftsenhetsindelning. Regleringen av samebyarna begränsades därför till rambestämmelser avseende organisationsfrågor och bestämmelser till skydd för enskilda medlemmars intressen (prop. 1971:51 s. 117).

Problemen med dålig lönsamhet i renskötelsen kvarstår. Enligt vår uppfattning kan kravet på en viss organisationsform inte motiveras enbart av lönsamhetsskäl. Denna bedömning måste ses mot bakgrund av att moderna förvaltningsprinciper innebär ett krav på mål- och resultatstyrning, avreglering och delegering. En viktig utgångspunkt för våra ställningstaganden är dessutom att samernas självbestämmande skall öka så långt som möjligt.

Samebyns sociala och kulturella betydelse som motiv för viss organisationsform

Vid några tillfällen har regeringen i propositioner betonat att sameby i rennäringslagens mening enbart är en renskötarförening, dvs. en ekonomisk sammanslutning vars enda ändamål är att på bästa sätt ombesörja renskötelsen, t.ex. prop. 1976/77:80 s. 115 och prop. 1992/93:32 s. 155f. Med utgångspunkt från de kontakter vi haft med samer under utredningsarbetet är dock vår uppfattning att samebyn uppfattas som något mera. Historiskt sett har samerna varit organiserat i lokala samhällen. Många samer uppfattar samebyarna som en fortsättning av den strukturen. Samebyn tycks således spela en kulturell och social roll i det samiska samhället. Denna roll är mer eller mindre betonad i olika delar av renskötseområdet. Detta måste enligt vår uppfattning påverka valet av organisationsform.

De vanligaste associationsformerna i svensk rätt är avsedda antingen för ekonomisk eller ideell verksamhet. Det är enligt vår uppfattning viktigt att den sociala och kulturella betydelsen av samebyn skyddas. Varken bolag eller ekonomiska föreningar är därför en självklar organisationsform. Å andra sidan bedriver samebyn ekonomisk verksamhet och kan således inte vara en ideell förening. Detta är en aspekt som, enligt vår mening, talar för att det finns behov av att med särskilda regler bestämma i vilken form renskötselrätten skall förvaltas.

Det offentligrättsliga inslaget som motiv för viss organisationsform

Vi har ovan tagit ställning för att det måste finnas en organisation som förvaltar renskötselrätten. Det innebär att organisationen har ett offentligrättsligt inslag. Det offentligrättsliga inslaget innebär i det här fallet att en same för att nyttja renskötselrätten måste vara medlem i organisationen. Vidare innebär det att de berörda samerna måste bilda organisationen för att kunna nyttja renskötselrätten.

Bolag och föreningar bildas genom frivilliga handlingar av deltagarna. Det är i princip fråga om ett avtal mellan deltagarna. Beroende

på vilken form av bolag eller förening det gäller finns det olika möjligheter att förändra avtalet och sammansättningen av deltagarna.

När det gäller förvaltningen av renskötselrätten finns i stället ett tvång att bilda en organisation och ett tvång att vara medlem i den för att kunna bedriva viss verksamhet. Detta talar starkt för att lagen både bör innehålla ett krav på att en viss organisationsform är obligatorisk och en särskild organisationsform för ändamålet.

Tvånget att bilda organisationen kommer att innebära ett behov av regler för att vara säker på att organisationen verkligen bildas. Genom denna typ av regler avviker organisationen på ett avgörande sätt från bolag och föreningar. Avvikelsen är så stor att vi anser att den ensam talar för att det måste finnas tvingande regler om en särskild organisationsform. Ett annat skäl för ett sådant ställningstagande är att det, på grund av samebyns kulturella och sociala betydelse, finns ett behov av att förena ekonomisk och ideell verksamhet inom organisationen. Det är i princip inte möjligt med de existerande bolags- och föreningsformerna.

Sammanfattningsvis föreslår vi således att lagen skall innehålla ett krav på att det för förvaltningen av renskötselrätten inom ett visst område skall finnas en organisation. Den organisationen skall bedrivas i en särskild form, sameby.

5.4 Nya regler för samebyn

Vi föreslår att reglerna för samebyn så långt som möjligt skall vara de samma som för ekonomiska föreningar. Det innebär bl.a. att samebyn ensam skall svara för sina skulder. Medlemmarna skall inte ha något personligt betalningsansvar för samebyns skulder. När det gäller frågor kring bildande och upplösning av samebyn samt frågor om medlemskap krävs särskilda regler för samebyn. Vi föreslår också att reglerna för röstning vid samebystämman skall ge utrymme för undantag från huvudregeln om en medlem – en röst för att tillgodose behovet av inflytande för de medlemmar som bedriver renskötsel. Förbudet för samebyar att bedriva annan verksamhet än renskötsel tas bort.

I föregående avsnitt föreslår vi att det skall finnas tvingande regler om en organisation för förvaltningen av renskötselrätten. De tvingande reglerna gäller att organisationen skall bildas och vilken form den skall ha. I detta avsnitt skall vi närmare redogöra för våra överväganden kring organisationens form, samebyn.

En sameby bildad enligt rennäringslagens regler skiljer sig mycket från olika bolags- och föreningsformer. Det gäller även vid en jämförelse med ekonomiska föreningar, som i förarbetena angetts som förebild för samebyn.

Vissa av skillnaderna kan motiveras med samebyns offentlighetsliga karaktär eller med den särskilda lösning för medlemmarnas ekonomiska ansvar som gäller för samebyn. Andra skillnader beror på att det ansetts tillräckligt med förenklade regler för samebyn jämfört med en ekonomisk förening. Det bygger på en föreställning om att samebyn endast skall bedriva en i ekonomiskt hänseende begränsad verksamhet som bara medlemmarna har behov av att kunna kontrollera.

Trots begränsningen av verksamheten till enbart renskötsel har de flesta samebyar i dag en mera omfattande ekonomi än vad som förutsettes vid rennäringslagens tillkomst. Samebyn har därutöver omfattande uppgifter när det gäller att företräda renskötseln utåt mot andra intressen, t.ex. vid samråd med skogsbruket och i samband med exploateringsåtgärder. Det finns utrymme för samebyns verksamhet att öka om begränsningen till enbart renskötsel tas bort. Vi kommer nedan att motivera varför vi föreslår att begränsningen skall tas bort. En ny sameby bör således anpassas till detta.

När den första renbeteslagen infördes år 1886 gjordes ingen formell skillnad mellan kvinnor och mäns möjligheter att bedriva renskötsel. Forskning tyder också på att de samiska kvinnorna spelade en aktiv roll inom renskötseln kring sekelskiftet 1900. Genom 1928 års renbeteslag förändrades lagstiftarens syn på kvinnans roll i renskötseln. Kvinnornas medlemskap i lappbyn kopplades till deras olika relationer till lappbyns män, som hustrur, döttrar eller änkor. Genom att renskötseln betraktades som ett manligt dominerat yrke, vilket inte motsvarade den samiska verkligheten vid den tiden, tillmättes inte kvinnorna så stort värde för näringen. Genom 1971 års renbeteslag omvandlades lappbyarna till samebyar och de samiska kvinnorna inom rennärningen jämställdes formellt med männen.

Statistiskt material från 1971/72 visar att enbart omkring sex procent av de aktivt renskötande samerna var kvinnor (SOU 1975:100). Någon liknande statistisk analys har inte gjorts senare, men för år 1998 framgår av företagsregistret att 14 procent av företagen hade en kvinnlig huvudman (Svensk rennäring, 1999). Siffrorna är inte direkt jämförbara men de tyder på att antalet kvinnor som är aktiva i renskötseln inte förändrats nämnvärt. En förklaring till detta kan vara konstruktionen av rösträtten vid stämman i samebyn. För de flesta viktiga frågor är rösträtt förbehållen de renskötande medlemmarna. De renskötande medlemmarna har rösträtt i förhållande till det renantal de representerar på så sätt att de har en röst för varje påbörjat hundratal renar. I den ren-

skötande medlemmens renantal räknas såväl hans egna som hans husfolks renar (13 § rennäringslagen). I många samebyar har detta inneburit att de kvinnliga familjemedlemmarnas renar registreras under antingen fadern eller maken.

Frågan om samebyns uppbyggnad engagerar många samer. Många anser att samebyn ur olika aspekter måste förändras. Inom samiska organisationer, t.ex. Sametinget och samebyarna, pågår diskussioner i frågan. Vi har försökt att i så stor utsträckning som möjligt följa med i de samiska diskussionerna och ta till oss de synpunkter som kommer fram.

Vår avsikt med förslaget till nya regler för samebyn är att skapa en organisation som både är anpassad till renskötselrättens särskilda egenskaper och till modernt näringsliv. Vi har därför valt att så långt som möjligt låta samma regler gälla för samebyn som för ekonomiska föreningar. Orsaken till det är att reglerna för ekonomiska föreningar utarbetats för att passa många skiftande typer av föreningar och verksamheter samtidigt som de tillgodoser berörda intressen, dvs. medlemmarna, blivande medlemmar och utomstående som anställda, kreditgivare och det allmänna. En sådan lösning bör enligt vår mening även kunna bidra till att höja de samiska näringarnas status eftersom den inte pekar ut dem som mindre betydelsefulla i ekonomiskt hänseende.

Vidare anser vi att ett förslag till nya regler för samebyn bör innebära att förutsättningarna för kvinnor och män är lika. Vi kommer därför att föreslå att röstning, om den skall ske efter renantal, skall innebära att varje medlem röstar för sitt renantal. I avsnitt 5.5.3 utvecklar vi våra överväganden beträffande röstning vid bystämma. Även vårt förslag att ta bort verksamhetsbegränsningen för samebyn kan ses mot bakgrund av att lagstiftningen bör utgå från att förutsättningarna för män och kvinnor skall vara lika.

Det offentlighetsliga inslaget, tvånget att vara med i organisationen för att kunna nyttja renskötselrätten, gör att vissa regler i lagen om ekonomiska föreningar inte utan vidare kan tillämpas i samebyn. Det gäller främst frågor kring bildande, upplösning och medlemskap.

5.4.1 Bildande och upplösning av samebyn

Samebyarna anses enligt rennäringslagen bildade genom lagen. Rennäringslagen saknar bestämmelser om hur samebyn skall upplösas. Enligt förarbetena förelåg det inte något behov av sådana regler eftersom samebyn på grund av sin offentlighetsliga karaktär inte kunde upplösas (prop. 1971:51 s. 173). Detta förklarades närmare med att renskötselrätten är en på urminnes hävd grundad rätt till ett visst område och att

det området är samebyn. Eftersom renskötelsen enligt rennäringslagen endast får bedrivas av samebyn och det är ett allmänt intresse att renskötelsen bedrivs kan samebyns verksamhet inte upphöra.

Resonemanget i förarbetena leder till konsekvenser som är svåra att överblicka om man föreställer sig en situation där samebyn är på obestånd och således bör försättas i konkurs. I och för sig innehåller förarbetena uttalanden som antyder att det inte skulle bli aktuellt att en sameby kommer på obestånd, eftersom de endast skall få ägna sig åt renskötsel och dessutom skall kunna erhålla statliga stöd för sin verksamhet (prop. 1971:51 s. 120).

I dag är det trots allt så att vissa samebyar har mycket stora skulder på grund av rättegångskostnader. De renskötande medlemmarna har ett sekundärt personligt betalningsansvar för samebyns skulder. Vissa av dessa byar har emellertid ett ganska litet antal sådana medlemmar. Tanken att en sameby skulle kunna komma på obestånd är således inte fullständigt orealistisk.

Vid ett tillfälle har en sameby rekonstruerats. Det gäller Idre sameby. I Idre sameby fanns i början av 1980-talet stora brister i bykassan. Med godkännande från samebyn tillsattes en syssloman av länsstyrelsen för att rekonstruera samebyn. Det beslutades att byn skulle ha fem renskötsel företag. Två ungdomar som tillhörde byn fick statligt stöd för att skaffa sig renar och startade två företag. Ytterligare två företag startades av personer som kom till byn utifrån. Det femte företaget bestod av de tidigare medlemmarnas renar. Beträffande skulderna gjordes överenskommelser med borgenärerna och länsstyrelsen bidrog med en del pengar så att inga skulder fanns kvar till den "nya" byn.

Mot denna bakgrund anser vi att nya regler för sameby måste anpassas till att en sameby kan komma att försättas i konkurs. Det bör således vara möjligt att upplösa en sameby. Därav följer att det även måste vara möjligt att bilda en sameby.

Som framgår av vårt förslag till mål för en ny rennäringspolitik är det ett viktigt allmänt intresse att renskötselrätten förvaltas väl och att renskötsel bedrivs inom renskötselområdet. Det tillgodoses genom att lagen innehåller ett krav på att det skall finnas samebyar för att förvalta renskötselrätten. Detta är dock i sig inte ett skäl för att en sameby med dålig ekonomi och organisation inte skall kunna ersättas av en annan utan att denna belastas av den gamla byns skulder.

Frågorna om bildande och upplösning är två sidor av samma mynt. I en ekonomisk förening är beslutet att bilda föreningen ett frivilligt beslut, dvs. en avtalsrättslig handling. Av det följer att medlemmarna när som helst kan välja att upplösa föreningen. Beträffande samebyn råder i stället ett tvång att bilda den. Av det följer att medlemmarna inte heller kan förfoga över när samebyn skall upplösas.

I en situation kan det bli aktuellt att bilda och upplösa samebyar utan att det har samband med konkurs. Det gäller när två eller flera samebyar går samman till en eller när en större delas i flera samebyar. I dessa situationer är det frågan om att ersätta en samebys förvaltning med en annans. Mot bakgrund av att en viktig utgångspunkt för vårt förslag är att samebyns medlemmar i så stor utsträckning som möjligt själva skall besluta om formerna för sin verksamhet bör detta vara möjligt.

Bildande av sameby vid övergången från rennäringslagen till nya regler

I ett övergångsskede mellan de gamla och de nya reglerna föreslår vi att uppdraget att bilda den nya samebyn skall överlämnas till de som är medlemmar i den existerande samebyn. Vi föreslår därför övergångsbestämmelser med den innebörden. Av övergångsbestämmelserna bör vidare framgå den tid inom vilken ombildningen skall ha skett. Vi anser att det är rimligt att samebyarna skall vara ombildade inom tre år från det att de nya reglerna trätt i kraft.

Vi gör bedömningen att för de flesta samebyarna kommer inte ombildningen att ställa till några problem. Det viktigaste är att man i byn tar sig tid att verkligen fundera över hur man vill att byn skall fungera och därmed vad stadgarna skall innehålla. En viktig fråga att lösa är hur den gamla samebyns tillgångar och skulder skall hanteras i den nya byn. I det här sammanhanget vill vi framhålla att det finns ett visst ansvar för Sametinget och rennäringsorganisationer att vara delaktiga i processen vid ombildandet så att man kan undvika att samebyar kommer i tidsnöd. Enligt vår uppfattning bör denna process för bildande vara tillräcklig för de allra flesta byar. I avsnitt 5.6 redogör vi för våra förslag till åtgärder för att de nya reglerna om sameby skall få genomslag.

En särskild fråga i samband med övergången från gamla till nya samebyar är borgenärernas ställning. Enligt rennäringslagen finns det ett obegränsat sekundärt personligt betalningsansvar för samebyns renskötande medlemmar. Det innebär att de renskötande medlemmarna är skyldiga att personligen tillskjuta medel om samebyn inte kan betala sina skulder. Borgenärerna kan dock inte vända sig direkt till alla eller vissa renskötande medlemmar och begära att de skall betala samebyns skulder. Om styrelsen inte agerar för att få in erforderliga medel från de renskötande medlemmarna är styrelseledamöterna solidariskt betalningsansvariga för skulden. Ur borgenärernas synvinkel är det således enbart samebyn, utom vid försummelse från styrelsens sida, som kan

vara betalningsskyldig. Samebyns betalningsförmåga måste bedömas från den utgångspunkten.

Enligt vårt förslag skall samebyn ensam svara för sina åtaganden. Medlemmarna kommer inte att ha något betalningsansvar, varken sekundärt eller solidariskt. Det innebär att förslaget innehåller samma regler för uppbyggnad av samebyns kapital som gäller för ekonomiska föreningar. Samebyns betalningsförmåga kommer således att bedömas på samma sätt som för en ekonomisk förening.

Eftersom borgenärerna enligt rennäringslagens regler inte har möjlighet att vända sig direkt till de renskötande medlemmarna för att få betalt, anser vi att borgenärernas ställning inte påverkas på ett sådant sätt av vårt förslag att det krävs speciella övergångsbestämmelser. Enligt vad vi har fått erfara är det dessutom så att borgenärerna redan i dag kräver personlig borgen från t.ex. styrelseledamöterna som säkerhet för lån till samebyn. Denna situation påverkas inte av vårt förslag om ändrade regler för betalningsansvaret i samebyn.

Bildande av sameby

Nedan kommer vi att presentera ett förslag som innebär att samebyn skall anses upplöst efter en konkurs som avslutas med underskott. Det innebär att det finns ett behov av att kunna bilda en ny organisation i området.

Renskötselrätten betraktas som kollektiv för medlemmarna i samebyn. Efter en konkurs kan dock samebyn i princip inte vidta några åtgärder. Det är därför inte självklart vilka som skall vara med och bilda en ny sameby sedan den gamla gått i konkurs. Vidare är det inte självklart vem som skall ha ansvar för att den bildas. Mot den bakgrunden anser vi att det bör vara en statlig myndighets ansvar att samebyn bildas. Eftersom det är fråga om en samisk angelägenhet är Sametinget den lämpliga myndigheten.

För att finna former för proceduren kan man jämföra med andra fall där myndigheter medverkar vid bildande av organisationer. Ett exempel på en sådan situation är bildandet av samfällighetsföreningar enligt lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter. Vid oenighet mellan delägarna i en samfällighet kan en delägare begära att lantmäterimyndigheten håller ett sammanträde för att bilda en samfällighetsförening.

Vi föreslår att proceduren för bildande av en ny sameby utformas på ett liknande sätt. Sametinget får ansvar för att kalla till ett sammanträde där samebyn kan bildas. Till sammanträdet skall Sametinget kalla medlemmar i den gamla samebyn. Det finns dock en risk att samebyn

inte kan bildas vid detta sammanträde, t.ex. för att medlemmarna inte är intresserade eller för att tillräckligt många inte är intresserade och finansieringen av byn därför inte kan lösas.

Kan samebyn inte bildas vid det första sammanträdet skall Same-tinget sätta ut ett nytt sammanträde till vilket medlemmarna i den gamla samebyn och utomstående som anmält att de är intresserade av att bli medlemmar i byn kallas. När det gäller utomstående bör Same-tinget innan kallelse sker kontrollera att de uppfyller de krav för medlemskap i sameby som lagstiftningen ställer upp.

Inför sammanträdet bör Sametinget ha utarbetat ett förslag till stadgar för den nya samebyn. Deltagarna i sammanträdet skall ta ställning till dessa och välja styrelse i byn. Röstreglerna vid sammanträdet bör motsvara de som gäller för stämman i den bildade samebyn. Det innebär att varje myndig deltagare har en röst men att man kan rösta efter renantal i vissa frågor som rör renskötselrätten. Beslut vid sammanträdet kan klandras på samma sätt som beslut av bystämma.

I vissa fall kan det kanske vara bättre att låta byområdet och medlemmarna i den upplösta samebyn ingå i en angränsande sameby i stället för att bilda en ny. Det skulle t.ex. kunna vara fallet om den upplösta samebyn är mycket liten. Eftersom samebyn är upplöst finns det inte någon juridisk person som kan ingå ett fusionsavtal med den angränsande samebyn. Vi anser ändå att det är önskvärt att även denna lösning är möjlig. Vi föreslår därför att Sametinget som ett alternativ till att bilda en ny sameby skall kunna föreslå att man vid sammanträdet för bildandet i stället beslutar att området och medlemmarna skall ingå i den angränsande samebyn. Det förutsätter naturligtvis att den angränsande samebyn fattat beslut om att så får ske.

Den beskrivna proceduren för bildande kan tyckas komplicerad. I praktiken avviker den dock inte nämnvärt från hur det rent praktiskt gick till när Idre sameby rekonstruerades. Skillnaden är att det statliga inflytandet i det fallet var större. Med hänsyn till att berörda samer i så stor utsträckning som möjligt bör bestämma i egna angelägenheter anser vi att den statliga inblandningen bör vara så liten som möjligt.

Slutligen kommer detta förfarande sannolikt inte att behöva tillämpas särskilt ofta. Skall verksamheterna i samebyn kunna bedrivas och ha fortsatt förtroende hos leverantörer och kreditgivare förutsätts att konkurser inte är vanligt förekommande.

Upplösning av sameby

När det gäller överväganden kring om samebyn skall kunna upplösas gör sig samebyns offentlighetsrättsliga karaktär starkt gällande. Rennäringslagens utgångspunkt är att samebyn inte kan upplösas. Som framgått ovan anser vi att detta synsätt i samband med en konkurs kan innebära konsekvenser som är svåra att överblicka.

Enligt vårt förslag skall samebyn ensam svara för sina förpliktelser med sin egen förmögenhetsmassa. Vid en konkurs måste förmögenheten realiseras för att kunna betala så mycket av skulderna som möjligt. Om tillgångarna inte täcker skulderna och konkursen avslutas med brist måste konsekvensen bli att samebyn skall anses upplöst när konkursen avslutas. En organisation av denna typ, liksom en ekonomisk förening, måste ha en förmögenhetsmassa för att kunna existera. Om organisationen upplösts efter konkurs måste en ny bildas för att förvalta renskötselrätten inom området.

Det är ett viktigt allmänt intresse att renskötsel bedrivs inom renskötselområdet. Enskilda näringsidkare och samebyar kan dock gå i konkurs och deras verksamhet upphör. Enligt vårt förslag skall en ny sameby bildas om den gamla går i konkurs. En viktig aspekt vid bildandet av den nya samebyn är i vilken utsträckning den kan ta över den gamla samebyns anläggningar. Anläggningarna, t.ex. stängsel och slakterier, är en tillgång hos samebyn som konkursförvaltaren vid en konkurs skall försöka omsätta till pengar för att täcka skulderna. De praktiska problemen kring att bilda en ny sameby kan öka om anläggningarna säljs och fraktas bort. Detta bör vara en omständighet som Sametinget, i egenskap av myndighet med ansvar för att förvaltningen av renskötselrätten i området fortsätter, måste beakta i samband med att myndigheten underrättas om en samebys konkurs.

För ekonomiska föreningar gäller att de skall träda i likvidation och på så sätt upplösas även om en konkurs avslutas med överskott. Bakgrunden till det är att konkursen anses innebära ett sådant avbrott i föreningens verksamhet att det regelmässigt är lämpligast både för medlemmarna och andra intressenter att föreningen upphör, även om konkursen lämnar överskott.

Det samma kan i och för sig sägas gälla för samebyn. Å andra sidan gäller i vårt fall att det måste finnas en sameby för att förvalta renskötselrätten. Mot det avbrott som konkursen orsakat i verksamheten skall ställas de konsekvenser för verksamheten som kan uppstå om en ny organisation måste bildas. Eftersom det förfarandet för att tillgodose alla berörda intressen är ganska komplicerat är det rimligt att den gamla samebyn består om konkursen avslutats med överskott.

Om samebyn försätts i konkurs bör det finnas en regel om att tingsrätten skall underrätta registermyndigheten, dvs. Sametinget, om konkursen, vem som är konkursförvaltare och vilken tillsynsmyndighet som har tillsyn över förvaltningen. På så sätt kan Sametinget bevaka om konkursen kommer att leda till brist eller överskott. Om den leder till brist kan Sametinget i god tid sätta igång ett förfarande för att bilda en ny organisation så att det inte uppstår ett glapp i förvaltningen av renskötselrätten i området.

Eftersom det måste finnas en sameby för förvaltning av renskötelsen inom varje betesområde tänker vi inte föreslå att det skall vara möjligt att upplösa organisationen genom likvidation, varken tvångsvis eller frivilligt. Det innebär vissa nackdelar. En är att medlemmarna inte kan upplösa sameby trots att de märker att den ekonomiska ställning försämras i sådan utsträckning att den börjar närma sig obestånd. Om frivillig likvidation inte är möjligt kan sammanslagning av samebyar inte ske på något annat sätt än genom fusion. En annan konsekvens är att tvångslikvidation inte går att använda som sanktion mot samebyar som inte har styrelse eller som bedriver sin verksamhet i strid mot de ändamål som framgår av lag och stadgar.

För att i viss mån lösa de problem som uppstår till följd av att en sameby inte kan upplösas genom likvidation föreslår vi att det skall vara möjligt för en samebys medlemmar att besluta att samebyn skall delas upp i flera samebyar. Det kan ske utan att den ursprungliga samebyn måste upplösas. Som framgått ovan, avsnitt 5.2, föreslår vi att samebyarna i större utsträckning än i dag skall kunna avtala om sina gränser. Ett sådant avtal kan således träffas mellan den ursprungliga och den nya samebyn. De medlemmar som skall ingå i den nya samebyn utträder ur den ursprungliga byn. Vårt förslag innebär att samebyn, precis som en ekonomisk förening, skall bygga upp en egen förmögenhet bl.a. genom att medlemmarna betalar insatser. De medlemmar som utträder för att ingå i den nya samebyn har rätt att få ut sina insatser på samma villkor som vid utträde av andra orsaker. Reglerna om rätt att ta ut innestående insatser innehåller regler till skydd för den ursprungliga samebyns borgenärer.

Vi föreslår att reglerna om fusion i lagen om ekonomiska föreningar skall vara tillämpliga för samebyn. Det innebär att två eller flera samebyar genom stämmobeslut med kvalificerad majoritet kan besluta att gå ihop till en sameby. Fusion innebär att de ursprungliga samebyarna anses upplösta utan likvidation när den nya samebyn bildats. Användningen av samma fusionsförfarande som för ekonomiska föreningar innebär att de samgående samebyarnas borgenärers intressen beaktas.

Sametinget bör på begäran av någon som berörs kunna förordna syssloman om en sameby saknar styrelse. Syslomanen skall handha

byns angelägenheter och företräda byn på samma sätt som en styrelse. Han bör således så snart som möjligt försöka få till stånd en stämma som kan utse ny styrelse. Enligt rennäringslagen kan länsstyrelsen i motsvarande situation förordna syssloman. En liknande konstruktion gäller för samfällighetsföreningar.

För ekonomiska föreningar gäller att om någon anmälan rörande föreningen inte har kommit in till registermyndigheten under de tio senaste åren, så skall myndigheten undersöka om föreningen har upphört med sin verksamhet. Om så visar sig vara fallet skall föreningen avföras ur registret och anses därigenom upplöst.

Vi anser att en liknande regel skall gälla för den nya samebyn. Motivet är att det finns ett krav i lagen på att det skall finnas en organisation för förvaltningen av renskötselrätten och att det inte är önskvärt med för långa uppehåll i förvaltningen. Konstaterar registreringsmyndigheten att samebyn har upphört med sin verksamhet måste myndigheten vidta åtgärder så att förvaltningen återupptas. En första åtgärd bör vara att försöka få i gång verksamheten i den byn. Om det inte är möjligt, t.ex. för att byn belastas av stora skulder, kan myndigheten besluta att byn skall avföras från registret. Samtidigt bör myndigheten starta ett förfarande för att förvaltningen av renskötselrätten skall återupptas. Det kan gälla att bilda en ny sameby eller kanske att införliva området med ett angränsande byområde.

5.4.2 Samebyns verksamhet

Enligt rennäringslagen får samebyn inte driva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel (9 § tredje stycket). Redan i samband med lagens tillkomst protesterade företrädare för samebyarna mot detta och menade att samebyns uppgifter på så sätt blev allt för snävt kringskurna. Allt sedan dess har frågan diskuterats intensivt.

Begränsningen motiverades, prop. 1971:51 s. 118, i första hand med farhågor för att en vidare verksamhet skulle innebära stora ekonomiska risker och kanske få ogynnsamma återverkningar på renskötseln. För det andra ansågs samebyns konstruktion med obligatoriskt medlemskap och att samtliga kostnader för verksamheten skulle fördelas mellan medlemmarna i förhållande till deras reninnehav oförenligt med andra ekonomiska aktiviteter som endast engagerar en del. Vid varje tillfälle som frågan om samebyns verksamhetsområde tagits upp har från officiellt håll understrukits att medlemmar i en sameby fritt kan bilda bolag eller ekonomiska föreningar för att bedriva annan verksamhet än renskötsel, t.ex. prop. 1976/77:80 s. 116 och prop. 1992/93:32 s. 155f.

Bestämmelsen innebär, förutom att samebyn inte direkt inom samebyn kan bedriva annan verksamhet än renskötsel, att samebyn inte heller kan bedriva sådan verksamhet indirekt genom bildande av bolag eller ekonomisk förening. Vidare är samebyns ändamål begränsat till renskötseln inom byns betesområde. Detta medför praktiska problem när en sameby tillsammans med andra vill starta verksamhet, t.ex. med gemensamma inköp.

Att ta bort förbudet för samebyn att bedriva annan verksamhet än renskötsel kan ses ur två aspekter. I detta sammanhang är det viktigt att påpeka att ett borttagande av verksamhetsförbudet inte innebär att renskötselrätten utökas. En aspekt är att samebyn, precis som bolag och ekonomiska föreningar, får möjlighet att bedriva vilken verksamhet man vill. Det kan gälla åkeri, en verkstad eller en inköpscentral. Villkoren för verksamheten är de samma som för andra. För denna typ av verksamhet är det inte fråga om nyttjande av renskötselrätten. Den andra aspekten skulle kunna vara att samebyn får möjlighet att bedriva verksamhet där renskötselrätten nyttjas för andra ändamål än renskötsel.

Som framgår nedan föreslår vi att det personliga betalningsansvaret för medlemmar i samebyn skall tas bort. Därmed försvinner ett av motiven för verksamhetsbegränsningen. Vidare finns följande skäl som talar mot verksamhetsbegränsningen.

Sysselsättnings- och näringsmässiga skäl för att ta bort verksamhetsbegränsningen

Rennäringen är en viktig del av den samiska kulturen. Det är således angeläget att rennäring alltjämt bedrivs i åtminstone samma omfattning som i dag. Samtidigt är de ekonomiska villkoren för de enskilda renskötsel företagen ofta mycket kärva. Det är endast ett litet antal företag som är sådana att de ger företagaren både sysselsättning på heltid och en inkomst som motsvarar ett heltidsarbete. Detta förhållande innebär att det antal personer som har möjlighet att engagera sig i renskötseln riskerar att minska. Det finns således ett behov av kompletterande sysselsättning och inkomstmöjligheter.

En annan aspekt är att renskötsel typiskt sett bedrivs av små företag eller enskilda näringsidkare i utpräglad glesbygd. Det är således av regionalpolitisk betydelse att skapa så goda förutsättningar som möjligt för deras verksamhet. En åtgärd för att uppnå detta skulle enligt vår bedömning kunna vara att avskaffa verksamhetsförbudet.

Som påpekats tidigare i diskussionerna om samebyns verksamhetsområde är det naturligtvis möjligt för samebyns medlemmar att åstad-

komma komplement genom att ensamma eller tillsammans starta företag eller ekonomiska föreningar utanför samebyn. Vi anser dock att det kan finnas ett värde i att även samebyn kan engagera sig i annan verksamhet. Ett sådant engagemang skulle både direkt och indirekt kunna innebära ett stöd för rennäringen inom byn.

Direkt sådant stöd skulle kunna skapas om samebyn ensam eller tillsammans med andra, både samebyar och andra aktörer, kan starta bolag eller ekonomiska föreningar för inköp, marknadsföring eller förädling. Ett indirekt stöd skulle uppstå om samebyn genom att engagera sig i annan verksamhet kan få inkomster som kan användas för att stödja renskötseln inom byn.

Jämställdhet som skäl för att ta bort verksamhetsbegränsningen

Ytterligare ett förhållande som talar mot verksamhetsförbudet är att det, enligt vår uppfattning, kan anses motverka jämställdheten inom samebyn. Renskötseln domineras i dag av män. Det kan finnas flera orsaker till det. Renskötselarbetet är rent fysiskt ett tungt arbete. Vidare innebär den svaga ekonomin i renskötseln att en familj där mannen arbetar i renskötseln ofta har behov av att kvinnan heltidsarbetar utanför renskötseln.

Det förhållandet att renskötseln domineras av män innebär också att kvinnor i liten utsträckning är representerade i samebyarnas styrelser. Mot bakgrund av den betydelse samebyn har för den samiska kulturen och det samiska samhället kan detta inte anses som tillfredsställande.

För att representationen av kvinnor i samebyarnas styrelser skall öka måste frågan angripas på flera olika sätt. De viktiga attitydförändringar som krävs kan bara skapas inom det samiska samhället. Ansvar för det arbetet ligger i första hand på samiska organisationer och institutioner. Lagstiftaren kan bidra med att se över lagstiftningen så att regler som medför olika förutsättningar för kvinnor och män tas bort. Ett exempel på en sådan regel kan vara begränsningen av samebyns verksamhet.

Om förbudet för samebyarna att bedriva annan verksamhet än renskötsel tas bort innebär det en möjlighet för samebyn att delta i verksamhet som i större utsträckning än renskötseln engagerar kvinnor. När sådana verksamheter blir en del av samebyns ekonomi är det också naturligt att en del av styrelseledamöterna hämtas därifrån. Det skulle kunna innebära att representationen av kvinnor i samebyarnas styrelser på sikt ökar. En sådan utveckling måste mot bakgrund av strävandena mot jämställdhet i samhället i övrigt anses som viktig i sig själv. Enligt vår bedömning bör det också vara viktigt för den samiska kulturens

fortlevnad och utveckling att fler kvinnor deltar i förvaltningen av en av det samiska samhällets viktigaste resurser, renskötselrätten.

5.4.3 Ansvaret för samebyns skulder

Ansvaret enligt rennäringslagen

Enligt rennäringslagen fördelas kostnaderna för renskötseln mellan de renskötande medlemmarna efter reninnehavet (40 §). Med renskötande medlem avses medlem som själv eller genom sitt husfolk driver renskötsel med egna renar inom byns betesområde. Renar som tillhör renskötande medlems husfolk anses i rennäringslagen tillhöra den renskötande medlemmen (13 §).

Begreppet renskötande medlem har införts för att det ansetts lämpligt att ha en särskild benämning på de medlemmar som bedriver egen rennäringsrörelse (prop. 1971:51 s. 162). Bestämmelsen om att renar som tillhör den renskötande medlemmens husfolk skall anses tillhöra den renskötande medlemmen har införts för att förenkla debiteringen av renägarnas bidrag till samebyns kostnader. Den har även betydelse vid utövandet av rösträtt vid bystämma.

Samebyns kostnader för renskötseln fördelas slutligt mellan de renskötande medlemmarna för varje räkenskapsår. Vid fördelningen tillgodoräknas renskötande medlem betalt förskott och värdet av arbete som han och hans husfolk utfört för byn (44 §).

Principen för fördelningen bygger således på att samebyns inkomster och utgifter under ett visst räkenskapsår skall balansera varandra. Det underskott eller överskott som uppkommer under året överförs till de renskötande medlemmarna. Ett motiv för denna ordning var att det skulle göra det möjligt att förenkla kontrollsystemet i jämförelse med vad som t.ex. gäller för ekonomiska föreningar (prop. 1971:51 s. 176).

Om en renskötande medlem inte kan betala det han är skyldig samebyn fördelas beloppet mellan de övriga renskötande medlemmarna i förhållande till deras betalningsskyldighet i övrigt (45 §).

Samebymedlemmarnas betalningsansvar är obegränsat men inte solidariskt med samebyn. Den som vill kräva pengar av samebyn kan således inte välja att i stället vända sig direkt till medlemmarna för att få betalt.

Det obegränsade betalningsansvaret diskuterades i förarbetena till rennäringslagen (prop. 1971:51 s. 120). Där hänvisades till att det var en allmän uppfattning att samebyn som driftsenhet hade förutsättningar att bestå som självständig rationell enhet. Vidare påpekades att det under senare år hade utgått ett betydande ekonomiskt stöd till näringen

och att avsikten var att det skulle öka. Förarbetena framhöll att det stod samebyarna fritt att bilda fonder för att stärka sin ställning både inåt och utåt. Mot denna bakgrund ansågs frågan om ansvaret mera vara en principfråga än ett praktiskt problem under förutsättning att samebyns verksamhet begränsades till att endast avse renskötsel. Vidare skulle en begränsning av det personliga ansvaret av hänsyn till borgenärerna framtvinga regler om obligatorisk fondbildning och man ville inte tynga samebyns förvaltning med detta.

Det obegränsade personliga betalningsansvaret bör tas bort

I samband med våra förslag kring bildande och upplösning av samebyn har vi konstaterat att samebyarna, trots att verksamhetsbegränsningen ansågs kunna förhindra det, i vissa fall har en svår ekonomisk situation. Det innebär att enskilda företag och företagarnas familjer på grund av det obegränsade betalningsansvaret riskerar att hamna i ekonomiska svårigheter.

Som framgått ovan föreslår vi att förbudet för samebyn att bedriva annan verksamhet än renskötsel skall tas bort. För att en sådan förändring skall få genomslag i praktiken krävs enligt vår uppfattning att det personliga betalningsansvaret tas bort. Det är enligt vår mening inte heller rimligt att motivera en viss ordning för betalningsansvar med att den verksamhet som bedrivs åtnjuter statligt stöd. Även andra verksamheter i landet får statligt stöd och det är ett förhållande som kan förändras medan betalningsansvaret består.

Vi föreslår således att det personliga betalningsansvaret tas bort. Det innebär att samebyn ensam med sin egen förmögenhet svarar för sina skulder. Av hänsyn till samebyns borgenärer förutsätter detta att det finns regler om att samebyn skall bygga upp en viss förmögenhet.

Vi anser att reglerna för samebyn i den delen skall motsvara de som gäller för ekonomiska föreningar. Det innebär att det skall finnas regler för hur samebyn får förfara med en eventuell vinst samt regler om obligatorisk fondbildning. Det saknas enligt vår mening skäl att anse att detta skulle vara mera betungande för den verksamhet som bedrivs av samer inom samebyn än för annan verksamhet som bedrivs inom ekonomiska föreningar.

En annan följd av att vi föreslår att förbudet mot att bedriva annan verksamhet än renskötsel skall tas bort är att rennäringslagens princip för kostnadsfördelning inte kan vara kvar. Den är konstruerad för en verksamhet av mycket begränsad ekonomisk omfattning och måste anses otidsenlig.

Samebyns verksamhet kommer i ett viktigt hänseende alltid att skilja sig från den i en ekonomisk förening. Medlemskap är nödvändigt för att kunna bedriva renskötsel. Vidare innebär renskötseln att en del arbeten måste utföras gemensamt. Mot den bakgrunden skulle ett borttagande av regeln om kostnadsfördelning efter renantal kunna utnyttjas av medlemmar med stort reninnehav för att övervältra kostnader på medlemmar med få renar. Vi anser att redan bestämmelserna i lagen om ekonomiska föreningar innehåller tillräckliga skyddsmekanismer mot sådana förfaranden. Vi föreslår därför inte att lagen bör innehålla någon tvingande regel om kostnadsfördelning.

Enligt vårt förslag skall samebymedlemmarnas ekonomiska skyldigheter och rättigheter framgå av stadgarna. Detsamma gäller i ekonomiska föreningar. Ett sätt att hantera olikheter i renantal i förhållande till kostnaderna är att fatta beslut om att insatser och/eller avgifter skall vara beroende av medlemmens renantal. På motsvarande sätt kan samebyn, om den bedriver annan verksamhet än renskötsel, göra för dessa verksamheter. Som ett ytterligare skydd för den enskilde gäller att samebyn inte får fatta beslut som är ägnade att bereda en medlem otillbörlig fördel på bekostnad av samebyn eller någon annan medlem.

Vi föreslår sammanfattningsvis att samebyn, precis som en ekonomisk förening, skall finansiera sin verksamhet genom insatser och avgifter från medlemmarna samt genom lån eller andra inkomster efter vad som är lämpligt. Det innebär att samma regler för revision och årsredovisning skall gälla för samebyn som för ekonomiska föreningar.

Enligt vår uppfattning saknas det skäl att, som äldre förarbeten anger, förenkla kontrollsystemet för den verksamhet som bedrivs inom samebyn. Sådan regler måste ofelbart leda till begränsningar i samebyns handlingsutrymme som är både omotiverade och olämpliga. Särskilt meningslöst framstår det eftersom samebyn numera anses vara ett skattesubjekt enligt lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt och således måste ha en ekonomisk redovisning som lever upp till skattemyndigheternas krav.

5.5 Medlemskap i samebyn

Vi föreslår att samebyn som medlemmar skall anta alla samer som kan härleda sitt ursprung från samebyn. Det bör dock inte vara möjligt att vara medlem i mer än en sameby. Kravet på att medlem skall vara same gäller inte make eller sambo till medlem. Sametinget skall kunna pröva frågan om en sökande är same eller har sitt ursprung i samebyn om det uppstår oenighet. Vid bystämman skall röstning, som huvudregel, ske så att varje myndig medlem har en röst. Om minst en medlem begär det skall i frågor som rör renskötseln, jakt och fiske varje medlem ha en röst för varje ren han eller hon innehar.

5.5.1 Rennäringslagens regler

Medlemskap i samebyn regleras i 11 och 12 §§ rennäringslagen. Medlem i sameby är same som deltar eller har deltagit i renskötseln inom byns betesområde. För att den som inte längre är aktiv skall kunna vara medlem krävs att han haft renskötseln som stadigvarande yrke och inte övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete. Medlem i sameby är även make eller hemmavarande barn till ovan nämnd medlem eller den som är efterlevande make eller underårigt barn till avliden sådan medlem.

En sameby kan som medlem anta annan same än som anges i 11 §, om han avser att med egna renar driva renskötsel inom byns betesområde. Vägras sökanden inträde som medlem, kan länsstyrelsen medge honom inträde, om det finns särskilda skäl. Denna bestämmelse skall tillämpas med stor försiktighet eftersom risken för att det nödvändiga samarbetet i en by försvåras om en sökande vinner inträde mot majoritetens önskan är påtaglig (prop. 1971:51 s.162).

Rennäringslagen innehåller inte någon definition av vem som skall anses vara same.

5.5.2 Medlemmarna skall vara samer

Renskötselrätten är en särskild rätt till fast egendom som tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd. Denna rättighet förvaltas av samebyn. Det innebär att lagstiftningen måste ställa upp krav på de som skall bli medlemmar. Ett sådant krav är att medlemmen måste vara same. Eftersom renskötselrätten är en rättigheter

som enbart tillkommer sameer skall förvaltningen vara förbehållen sameer.

I ett fall bör även den som inte är same kunna bli medlem i samebyn. Det gäller make till den som är medlem. Enligt rennäringslagen är även make till medlem som deltar eller har deltagit i renskötseln medlem. Motivet för att makar skall vara medlemmar är att det annars finns risk för att de ställs utanför delaktigheten i samebyn (prop. 1992/93:32 s. 183).

Detta motiv kan i och för sig anses gälla även om en medlem inte är gift med sin partner. År 1999 presenterade Samboendekommittén sitt betänkande Nya samboregler (SOU 1999:104). Kommitténs uppdrag var bl.a. att göra en utvärdering av lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem (sambolagen). Sambolagens övergripande syfte är att ge den svagare parten i förhållandet ett minimiskydd när förhållandet avslutas. I det sammanhanget diskuterade kommittén principerna bakom vilken egendom som skall bodelas (s. 197). Kommittén gör bedömningen att sambandet mellan vad som skall delas och vad som skall anses vara gemensamt är väl avvägt i sambolagen. Vidare konstaterar kommittén att lagen endast rör det som ur praktisk synvinkel är absolut nödvändigt och att det gör att reglerna kan avgränsas på ett sätt som är lätt att förstå. Samboendekommitténs betänkande har remissbehandlats. Det bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Vid en bodelning i samband med skilsmässa eller dödsfall omfattas för ett gift par, enligt huvudregeln, all makarnas egendom. En bodelning mellan sambor innefattar däremot, som huvudregel, endast deras gemensamma bostad och bohag. Det innebär bl.a. att egendom, t.ex. renar, som den ene äger i egenskap av näringsidkare omfattas av bodelningen om det gäller äkta makar men inte om det gäller sambor. Det finns således redan på grund av dessa regler en skillnad i behandlingen av gifta par respektive sambor.

Men frågan är om makes eller sambos ställning i samebyn enbart skall ses ur detta näringsmässiga perspektiv. Barn till medlemmar i samebyn kan bli medlemmar oavsett om deras föräldrar är gifta eller sammanboende. Den nuvarande ordning innebär att en icke samisk förälder ställs utanför denna gemenskap mellan den samiske föräldern och barnen om det rör sig om ett samboförhållande.

För det fall förhållandet avslutas skulle det inte bli någon skillnad mellan om medlemmarna är gifta eller sammanboende. I båda fallen måste den icke samiske medlemmen avsluta sitt medlemskap, eftersom förutsättningarna för det inte längre finns kvar. Det innebär således att om samboförhållandet avslutas på något annat sätt än genom dödsfall, så kan den icke samiske medlemmen inte längre vara medlem. Eftersom vi nedan föreslår att medlemskap skall inträda först sedan det be-

viljats av samebyn, skulle en utvidgning av medlemskretsen till sammanboende inte innebära att personer som inte vill vara medlemmar blir det ofrivilligt. Sammanfattningsvis anser vi således att undantaget från att medlemmar skall vara samer bör jämställa gifta och sammanboende par.

Vem är same?

Den nuvarande rennäringslagen innehåller inte någon definition av vem som skall anses vara same. I 1 § rennäringslagen anges som subjekt för renskötselrätten ”den som är av samisk härkomst”. Detta begrepp utvecklas dock inte närmare. Enligt gällande rätt skulle frågan kunna komma att bli aktuell för länsstyrelsen i vissa typer av ärenden, bl.a. när det gäller den som vill bli medlem med stöd av 12 § rennäringslagen och i koncessionsärenden. Den norska motsvarigheten till rennäringslagen, reindriftsloven, har inte heller någon definition av vem som skall anses vara same.

Vid våra kontakter med samerna i frågor om den interna organisationen har framkommit önskemål om en definition i rennäringslagen av vem som är same. Önskemålet motiveras med att vissa samebyar kommer att möta ett stort intresse från ortsbefolkningen av att bli medlemmar. De upplever att det i den situationen finns en uppenbar risk för att byarna inte kan upprätthålla strikta medlemskriterier. Samebyarnas centrala betydelse för det samiska samhället och den samiska kulturen skulle därigenom kunna äventyras. Även samer som inte är medlemmar i samebyarna har framfört synpunkten att det behövs en definition i lag av vem som är same. Motivet i deras fall är att man anser att det finns en risk för att samebyarna tolkar begreppet same så snävt att det blir en ännu mindre krets än i dag som kan bli medlemmar i samebyn.

Det rimligaste när det gäller att avgöra vem som skall anses tillhöra ett ursprungsfolk borde vara att folket själv avgör detta. Eftersom medlemskap skall vara förbehållet samer och det är samebyarna som beviljar medlemskap innebär det att det är samebyarna som avgör vem som är same.

ILO:s konvention nr 169 om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder innehåller en beskrivning av vilka grupper som konventionen skall tillämpas på. Av denna framgår det att det är ett grundläggande kriterium att ett folk själv identifierar sig som ursprungsfolk eller stamfolk. Vidare skall folket ha behållit en del eller alla sina egna sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner. Det kan t.ex. innebära att man behållit ett eget språk, en speciell näringsverksamhet eller religion. Eftersom konventionens definition är formulerad för att

beskriva den grupp av människor som artiklarna är avsedda att skydda, kan det vara svårt att utifrån den avgöra vilka enskilda individer som skall anses ingå i gruppen.

I Minoritetsspråkskommitténs betänkande SOU 1997:193 finns en redogörelse för diskussionerna inom internationell rätt kring definitioner av minoriteter (s. 31f). En gemensam nämnare för samtliga förslag är att de anger dels objektiva kriterier, t.ex. ett eget språk eller egna religiösa föreställningar, dels subjektiva kriterier, t.ex. en vilja att bevara sin språkliga eller religiösa särart.

Kommittén föreslog en definition av begreppet nationell minoritet som ett underlag för ratificering av Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter (s. 37f). Enligt denna skall en minoritetsgrupp, för att betraktas som nationell minoritet, uppfylla fyra kriterier:

- grupp med uttalad samhörighet som till antalet i förhållande till resten av befolkningen har en icke dominerande ställning
- religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell särart
- historiska eller långvariga band med Sverige
- självidentifikation – den enskilde såväl som gruppen skall ha en vilja och strävan att behålla sin identitet

Regeringen utgick från kommitténs förslag till definition av nationella minoriteter och angav att i Sverige är samer, sverigefinnar, torne-dalingar, romer och judar nationella minoriteter (prop. 1998/99:143 s. 32-33). Riksdagen hade inte någon avvikande uppfattning (bet. 1999/2000:KU6 s. 23, rskr. 1999/2000:69).

Sametingslagen innehåller en definition av vem som skall anses vara same i lagens mening. Den innebär att med same avses den som anser sig vara same och

1. gör sannolikt att han har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
2. gör sannolikt att någon av hans föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
3. har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Same-tinget.

Om sametingslagens definition skall tillämpas i samband med frågan om medlemskap i sameby kan det eventuellt leda till oönskade konsekvenser. Möjligen skulle inte alla i dag aktiva renskötare kunna uppfylla språkkriteriet. Särskilt stor risk för detta kan det vara i den södra delen av renskötselområdet. Det finns även risk för att det problemet ökar i nästa generation.

Från vissa samer som i dag är aktiva i renskötelsen har framförts att en definition av vem som skall anses vara same i samband med frågor om medlemskap i samebyn skulle kunna utgå från reglerna om rensköttselberättigade som fram till år 1993 fanns i rennäringslagen. Regeln innebär att endast samer av renskötarsläkt ansågs ha renskötselrätt. Syftet med bestämmelsen var att begränsa den grupp som hade rätt att bedriva renskötsel. Begreppet togs bort år 1993 eftersom kravet på medlemskap i sameby ansågs vara en tillräcklig begränsning (prop. 1992/93:32 s. 92).

Syftet med bestämmelsen om rensköttselberättigade var således inte att definiera vem som skulle anses vara same. Det är således inte en framkomlig väg att utifrån detta försöka formulera en definition av vem som är same.

Resonemanget ovan pekar på de svårigheter som uppstår om man i lag vill formulera en ändamålsenlig definition av vem som är same och som samtidigt kan accepteras av flertalet samer. Under processen som föregick 1928 års renbeteslag fanns en ambition att i lagen ange vem som var same/lapp. Trots att man vid den tiden hade en annan inställning till att dela in människor efter etnisk tillhörighet än vad vi har i dag övergavs den lösningen för den ovan beskrivna mera praktiska begränsningen av vem som fick utöva renskötselrätt.

Sammanfattningsvis anser vi således inte att det är möjligt att i lagstiftning styra vem samebyarna skall anse vara samer.

5.5.3 Medlemmarna skall kunna härleda sitt ursprung från samebyn

Exempel på hur ytterligare krav för medlemskap kan formuleras

Frågan är om kravet på att medlemmar skall vara samer är det enda som lagstiftningen bör ställa upp. Olika typer av argument förs fram för att det krävs ytterligare kriterier för medlemskap i lagstiftningen. Ett argument kommer från de som i dag är aktiva i renskötelsen. Hos dessa finns en rädsla för att ett allt för öppet medlemskap enligt lagen kan äventyra renskötarnas inflytande över markanvändning och ekonomi och därmed försvåra deras möjligheter att bedriva en hållbar renskötsel. Ett annat argument gäller farhågor för att de resurser som ingår i renskötselrätten, renbete men också jakt och fiske, kan komma att överutnyttjas om det blir möjligt enligt lag att ha flera medlemmar i samebyarna.

För att möta de ovan angivna farhågorna skulle lagens krav på att medlemmarna skall vara samer kunna kompletteras med ytterligare

krav. Ett sätt att formulera ett sådant krav skulle kunna vara att kräva att medlemmarna kan härleda sitt ursprung från samebyn. Motivet för ett sådant krav skulle vara att samebyn för de flesta samer representerar det lokala samiska samhället inom ett visst område. Ett sådant krav skulle begränsa kretsen möjliga medlemmar i varje sameby utan att för den sakens skull utesluta de samer som inte direkt har någon anknytning till renskötseln. Det bör dock med en sådan lösning kunna vara möjligt att byta medlemskap till en annan sameby.

Ett annat sätt att formulera ytterligare krav för medlemskap är att ange att medlemmarna skall ha en viss anknytning till renskötseln. Anknytningen skulle kunna formuleras så att medlemmen själv skall delta eller ha deltagit i renskötseln eller att medlemmens föräldrar, mor- eller farföräldrar skall delta eller ha deltagit i renskötseln. Motivet för ett sådant krav på medlemmarna är att renskötseln har en mycket stor betydelse för den samiska kulturens fortlevnad och utveckling. Det är därför viktigt att renskötselrätten förvaltas på ett sådant sätt att förutsättningarna för renskötseln bibehålls.

Ytterligare ett sätt att avgränsa kategorin möjliga medlemmar skulle kunna vara att ansluta till vad som i dag gäller enligt rennäringslagen. Det innebär att frågan om medlemskap förblir beroende av om den som avser att bedriva renskötsel inom byns betesområde är eller har varit knuten till renskötseln inom byn.

Angränsande frågor som påverkar ställningstagandena till medlemskap

Renskötselrättens omfattning

Samernas rättigheter när det gäller att låta sina renar beta över stora områden liksom rätten att jaga och fiska (renskötselrätten) grundas inte primärt på lagstiftning eller upplåtelse i särskilda avtal. Däremot är renskötselrättens utövande reglerad och preciserad genom den vid varje tid gällande lagstiftningen. I det avseendet påminner renskötselrätten om äganderätten som består även utan lagstiftning men vars innehåll och utövande regleras genom bestämmelser i olika lagar (prop. 1992/93:32 s. 90).

Renskötselrätten som sådan medför emellertid ingen given rätt att bedriva renskötsel. Utövandet av renskötselrätten förutsätter medlemskap i sameby. Det är en nödvändig begränsning av renskötselrätten, eftersom renantalet, och därmed det antal personer som kan försörja sig på renskötsel, begränsas av tillgången på bete (prop. 1992/93:32 s. 92).

De rättigheter som med stöd av renskötselrätten kan utövas inom samebyn framgår av 15-25 §§ rennäringslagen, se kapitel 2. Där framgår att samebyn för medlemmarnas gemensamma behov får använda byns betesområde för renbete. Vidare får samebyn och i viss utsträckning även enskilda medlemmar uppföra anläggningar som behövs för renskötseln. Samebyn har också rätt att flytta byns renar mellan skilda delar av betesområdet. Medlem i sameby får jaga och fiska på utmark inom de delar av byns betesområde som hör till renbetesfjällen eller lappmarkerna, när renskötsel är tillåten där.

Vårt förslag innebär att det alltjämt skall krävas medlemskap i samebyn för att kunna nyttja de rättigheter som ingår i renskötselrätten. Det är en följd av att det är samebyn som har ansvaret för hur renskötselrätten inom byområdet förvaltas. Det är således i första hand samebyns ansvar att se till att de resurser som ingår i renskötselrätten inte överutnyttjas.

Detta ansvar för samebyn är i princip oberoende av hur kraven för medlemskap formuleras i lagstiftningen. När det gäller renskötseln är det redan i dag möjligt för samebyn att avgöra hur många renar medlemmarna får föra på bete inom byns område samt hur många renskötsel-företag som skall finnas i byn. Beslut av den typen kan även enligt de nya reglerna vara ett bra sätt för samebyn att ordna förvaltningen av renbetet.

Frågan om storleken på den grupp som kan komma i fråga för medlemskap i samebyn blir dock mera intressant om den diskuteras i förhållande till de rättigheter som enligt dagens rennäringslag tillkommer de individuella medlemmarna. Det gäller rätten att uppföra renvaktarstugor, ta bränsle, slöjdvirke eller virke till uppförande eller ombyggnad av familjebostad samt jakt och fiske. Med den nuvarande lydelsen för dessa rättigheter skulle ett ökat medlemsantal i samebyarna kunna innebära att flera personer än i dag gör anspråk på att få nyttja dessa rättigheter. I så fall kan inte samebyn som en del av sin förvaltning av renskötselrätten begränsa vissa medlemsgruppers rättigheter.

I den norska reindriftsloven presenteras renskötselrätten på ett annat sätt. I en bestämmelse preciseras vad renskötselrätten är och vad den omfattar. Därefter följer bestämmelser som närmare preciserar innehållet i de olika befogenheterna.

Det är möjligt att göra motsvarande i svensk lagstiftning. Det skulle innebära att lagtexten först konstaterar att renskötselrätten tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd samt att den omfattar

- rätt till renbete,
- rätt att uppföra hagar, stängsel, renvaktarstuga, slakteri eller andra anläggningar som behövs för renskötseln,
- rätt till virke till renskötsel­anläggningar, familjebostad, bränsle för husbehov och slöjdvirke,
- rätt att flytta renar,
- rätt till jakt och fiske.

Därefter skulle följa de bestämmelser som närmare preciserar under vilka förutsättningar de olika rättigheterna får nyttjas. Det gäller t.ex. inom vilka delar av renskötselområdet rättigheterna får utövas, om ersättning skall utgå eller regler om det antal renar som högst får föras på bete.

Som framgår av kapitel 2 innebär renskötselrätten vissa rättigheter som inte framgår av rennäringslagen. Det gäller rätt till grustäkt och annan täkt till husbehov samt rätt till annat bete än renbete och slätter, om det behövs för samernas egen försörjning. En förändring av lagens beskrivning av renskötselrätten på det sätt som beskrivits ovan innebär inte att dessa ytterligare rättigheter försvinner.

En sådan beskrivning av renskötselrätten gör det möjligt för medlemmarna i varje sameby att själva besluta hur resurserna skall fördelas mellan dem. Det innebär också att lösningarna kan skilja sig mellan olika samebyar, eftersom de kan anpassas till lokala förhållanden. En sameby kan t.ex. besluta att nätfiske skall vara förbehållet de aktiva renskötarna medan övriga medlemmar får bedriva handredskapsfiske. Ett annat sätt att fördela resurserna kan vara genom att dela upp fisket i flera sjöar så att varje sjö nyttjas av olika grupper av medlemmar, t.ex. en familj eller en vintergrupp.

I förhållande till rättighetshavare utanför samebyn innebär den förändrade lydelsen inte att deras rättigheter påverkas. Möjligen skulle man kunna resonera så att om det samtidigt blir möjligt för samebyn att anta medlemmar ur en större grupp skulle det kunna innebära att samebyarna ökar sitt resursutnyttjande till nackdel för andra. När det gäller renbete föreslår vi att det alltjämt skall finnas ett fastställt högsta renantal för varje sameby samt andra mekanismer för tillsyn av samebyns betesförvaltning. Det innebär att samebyn aldrig kan öka antalet renskötare bland medlemmarna utan att samtidigt minska var och ens renantal.

När det gäller jakt och fiske med stöd av renskötselrätten är omfattningen av denna oklar. Det förhållandet påverkas inte av om antalet medlemmar i samebyn eventuellt ökar. Det blir således inte fråga om en utökning av renskötselrätten.

För att undvika osäkerhet kring om anspråken på jakt och fiske med stöd av renskötselrätten skall öka om fler ges möjlighet att vara medlemmar i samebyn, bör byn kunna nyttja sina befogenheter att begränsa medlemmarnas möjlighet att utöva dessa rättigheter. Sådana begränsningar bör kunna beslutas för att inte omöjliggöra eller avsevärt försvåra försörjningen för de medlemmar som bedriver jakt och fiske för avsalu eller som kombinationsnäringar till renskötseln.

Möjligheten att jaga och fiska har stor betydelse för den bofasta befolkningen i Norrlands inland oavsett om de är samer eller inte. Jakten och fisket är en viktig del av livskvaliteten men betyder också ett tillskott till hushållet i ett område där en kombination av verksamheter är vanligt för att få en skälig levnadsstandard. Vi gör bedömningen att trycket mot naturresurserna jakt och fiske inte kommer att öka i någon större utsträckning, eftersom de nya samebymedlemmar som i första hand kan komma i fråga för att nyttja jakten och fisket sannolikt redan i dag jagar och fiskar med stöd av upplåtelser.

Enligt 5 § rennäringsförordningen skall upplåtelser av jakt och fiske med stöd av 32 § rennäringslagen ske avgiftsfritt till fiskesamer och fjällägenhetsinnehavare. Vidare skall fiske upplåtas avgiftsfritt till den som har licens för yrkesfiske. Motivet för bestämmelsen är att dessa kategorier ansetts vara de bofasta utanför samebyn som har störst behov av jakt och fiske för sin försörjning.

Enligt uppgifter från länsstyrelserna finns det inom hela renskötelsesområdet cirka 30 avgiftsfria upplåtelser av fiske till fjällägenhetsinnehavare. Motsvarande siffra för jaktupplåtelser är cirka 15 stycken. Vidare finns det ett litet antal yrkesfiskare i Norrbottens län, som också får avgiftsfria upplåtelser. I Jämtlands län finns en delvis annan lösning för fjällägenhetsinnehavarna. Där regleras frågor om jakt och fiske direkt i arrendekontrakten. Det är frågan om cirka 50 sådana avtal.

Av uppgifterna från länsstyrelserna framgår att det är ett förhållandevis litet antal fjällägenhetsinnehavare som har avgiftsfria upplåtelser av fiske. Om länsstyrelsen kan konstatera att ett ökat antal medlemmar i samebyn påverkar fjällägenhetsinnehavarnas fiske negativt bör det vara möjligt att genom överenskommelser med samebyn begränsa dessa effekter.

Rösträtt vid bystämma

Renskötseln har en mycket stor betydelse för den samiska kulturens fortlevnad och utveckling. Det är därför viktigt att renskötselrätten förvaltas på ett sådant sätt att förutsättningarna för renskötseln bibehålls.

Detta har regering och riksdag flera gånger uttalat. För att försäkra att nyttjandet av renskötselrätten i första hand sker så att renskötelsen kan bedrivas i samebyarna är det viktigt att de med anknytning till renskötelsen har ett avgörande inflytandet över hur samebyns renskötselrätt förvaltas.

Mot denna bakgrund är det viktigt att samtidigt som man diskuterar medlemskap i samebyn också diskutera hur beslutanderätten skall fördelas. Om reglerna om rösträtt kan utformas så att de som bedriver renskötsel behåller det avgörande inflytandet över sin verksamhet så ökar möjligheten för dem att acceptera medlemmar som inte är engagerade i renskötelsen.

Enligt rennäringslagen har rösträtten i de allra flesta frågor förbehållits de renskötande medlemmarna. Ett viktigt motiv för detta är att dessa är betalningsskyldiga för verksamhetens kostnader i förhållande till sitt reninnehav. Det har därför ansetts rimligt att de skall ha ett bestämmande inflytande över frågor som kan påverka denna betalningsskyldighet. Enligt vårt förslag försvinner den personliga betalningsskyldigheten. Detta argument för graderad rösträtt bortfaller således.

Den graderade rösträtten i samebyn har kritiserats ur olika synpunkter. En invändning är att det innebär en förskjutning av inflytande mot de större renägarna, vilket i sin tur kan verka passiviserande på övriga medlemmars delaktighet. En annan invändning är att den graderade rösträtten i många fall rör beslut av långsiktig karaktär och att de unga renägarna, vars verksamhet är under uppbyggnad, därmed inte får ett berättigat inflytande.

Trots att det personliga betalningsansvaret försvinner enligt vårt förslag finns det andra tungt vägande skäl för att i frågor som rör renskötelsen behålla möjligheten till röstning efter renantal. Av Svensk rennärning, 1999, framgår att inkomsterna från rennärningen är en större andel av en individs ekonomi ju flera renar han har. Vidare verkar det som om arbetsinsatsen i renskötelsen ökar med renantalet, i vart fall upp till en viss gräns. Det förefaller således rimligt att den som är mest beroende av renskötelsen för sin försörjning och som gör de största arbetsinsatserna även bör ha det största inflytandet över verksamheten.

Vi anser att huvudregeln för röstning vid bystämman bör utformas så att huvudregeln är en medlem – en röst. I frågor som rör renskötelsen bör dock röstning ske efter renantal om minst en medlem begär det. Jakt och fiske är viktiga beståndsdelar i verksamheten för många renskötare. Därför bör röstning efter renantal tillämpas även i frågor som rör jakt och fiske om minst en medlem begär det.

I avsnitt 5.4 har vi redogjort för forskning som tyder på att tillämpningen av begreppet renskötande medlem missgynnar kvinnor. Vårt förslag innebär att det personliga betalningsansvaret i samebyn tas bort.

Begreppet renskötande medlem fyller mot den bakgrunden inte längre någon funktion och bör tas bort. Det innebär att varje medlem röstar för sina egna renar vid röstning efter renantal.

Vi föreslår att rösträtt efter renantal skall beräknas så att en ren ger en röst. Enligt rennäringslagen ger varje påbörjat hundratal renar en röst. Förslaget är en följd av att vi tagit bort begreppet renskötande medlemmar ur lagtexten. Det innebär att antalet röstberättigade ökar. Sannolikt innebär det att antalet röstberättigade med färre än hundra renar ökar mest. Bibehåller man systemet med en röst per påbörjat hundratal renar skulle dessa således få ett oproportionerligt stort inflytande i förhållande till sitt reninnehav och den betydelse detta har för respektive medlems försörjning.

Regeln om röstning efter renantal i rennäringslagen är obligatorisk. Det innebär att samebyn inte kan ändra den genom beslut i sina stadgar. Även enligt vårt förslag skall röstning efter renantal i vissa frågor vara nödvändig, men först sedan en medlem begärt det. En sådan förändring av regeln innebär att samebyns medlemmar kan välja i vilken utsträckning de vill tillämpa röstning efter renantal.

Sammanfattning av våra ställningstaganden beträffande ytterligare krav i lag för medlemskap

En av de viktigaste utgångspunkterna för vårt förslag när det gäller samebyns organisation är att så många beslut som möjligt skall överlämnas till samebyarna. Det talar med styrka för att lagen skall ställa upp så få krav för medlemskap som möjligt. Vi har dock funnit att det är nödvändigt att lagen innehåller ett krav på att medlemmar, med undantag för make och sambo, skall vara samer. Det hänger samman med att renskötselrätten är en samisk rättighet.

Ovan har vi redogjort för några möjliga ytterligare krav för medlemskap som skulle kunna ställas upp i lag samt för argument till stöd för detta. När det gäller argumentet om att renskötselutövarnas verksamhet måste skyddas har vi ovan föreslagit att huvudregeln för rösträtt vid bystämma skall formuleras så att röstning i frågor som rör renskötseln, jakt och fiske sker efter renantal om minst en medlem begär det. På så sätt kan renägarna tillförsäkras inflytande i dessa frågor. I det sammanhanget bör påpekas att vi föreslår att lagen skall innehålla en bestämmelse om att förvaltningen av renskötselrätten i samebyn inte får ske i strid med renskötselns intressen. Behovet av kontroll över verksamheten kan således inte ensamt utgöra skäl för att i lag ställa upp fler krav för medlemskap.

Beträffande frågan om renskötselrättens omfattning och medlemskapets utformning har vi ovan konstaterat att det är möjligt att beskriva renskötselrätten så att medlemskap inte automatiskt innebär tillgång till vissa rättigheter. I stället blir det en fråga för samebyn att utifrån sina stadgar fördela resurserna mellan medlemmarna. Det antal medlemmar som kan bedriva renskötsel begränsas av de betesresurser samebyn har och som grovt kommer till uttryck i samebyns högsta renantal. Samebyn bestämmer hur detta möjliga renantal skall fördelas mellan medlemmarna. Detta förhållande gäller redan enligt rennäringslagen.

När det gäller tillgången till jakt och fiske innebär vårt förslag att den rättigheten inte automatiskt följer med medlemskapet. Som vi konstaterat ovan påverkar ett eventuellt ökande medlemsantal i samebyarna inte bedömningen av omfattningen av den jakt och fiske som ingår i renskötselrätten. Det är inte heller självklart att färre tvingande regler i lag innebär att antalet medlemmar i samebyarna ökar.

Vissa samebyar har redan i dag ett ganska stort antal medlemmar och uppger att de inte upplever något större tryck från samer utanför samebyn att bli medlemmar. Vidare bygger vårt förslag om sameby på att den kan bygga upp en förmögenhet med hjälp av insatser från medlemmarna samt i viss utsträckning finansiera sin verksamhet med avgifter. Den som skall bli medlem måste således göra en avvägning mellan fördelar och ekonomiska skyldigheter som medlemskapet innebär. Mot denna bakgrund anser vi att inte heller den osäkerhet som råder kring omfattningen av vissa av de rättigheter som ingår i renskötselrätten utgör skäl för att i lag ställa upp mera detaljerade krav för medlemskap.

Resonemanget kring ett krav på att medlemmarna skall kunna härleda sitt ursprung från samebyn avviker från de vi redogjort för ovan. I detta fall handlar det om ett samiskt synsätt på det samiska samhället. Det utgår från att alla samer har ett berättigat intresse av att vara medlem i en sameby och att detta intresse är knutet till den gemenskap man härstammar från snarare än till vilken verksamhet man bedriver. Vi har uppfattat att denna syn på samebyn är så viktig för samer, oavsett om de i dag är medlemmar i en sameby eller inte, att den bör framgå av lagtexten om samebyn. Vi återkommer nedan till vad som skall avses med ursprung.

Sammanfattningsvis föreslår vi således att lagen skall ställa upp ett krav på att medlemmarna, med ovan beskrivet undantag, skall vara samer. Vidare skall det framgå av lagen att medlemmarna skall kunna härleda sitt ursprung från samebyn.

5.5.4 Samebyn skall anta den som uppfyller lagens krav som medlem

Enligt rennäringslagen är en person automatiskt medlem i samebyn om han uppfyller de kriterier som ställs upp i lagen. Dessa kriterier är att personen skall vara same, med undantag för make till medlem, och ha en viss i lagen angiven anknytning till renskötelsen. Detta innebär att det är endast en mindre del av den samiska befolkningen som är medlemmar i någon sameby.

Som framgått ovan upplever många denna uppdelning av den samiska befolkningen som negativ. Särskilt gäller det samer som inte är medlemmar i samebyn och som därmed känner att de ställs utanför en viktig samisk gemenskap. Även vissa samebyar har dock påpekat att det skulle kunna vara en tillgång att ha även medlemmar som inte har anknytning till renskötelsen.

I kapitel 4 har vi föreslagit tre mål för en ny rennäringspolitik. Av dessa följer att samernas strävan att bevara och utveckla rennäringen och andra traditionella samiska näringar som en grund för samisk kultur skall främjas. Vidare skall samerna så långt möjligt ha förutsättningar för att utveckla och upprätthålla ett samiskt näringsliv med renskötselrätten som grund. Som ett medel för att uppnå målen har vi föreslagit att förbudet för samebyarna att bedriva annan verksamhet än renskötsel tas bort.

Rennäringen nyttjar med stöd av renskötselrätten den naturresurs som renbete, jakt och fiske utgör. Denna resurs är begränsad och det innebär att det inte kan finnas ett obegränsat antal personer som brukar den. För att förhindra överutnyttjande av resursen har vi föreslagit att det är samebyn som, precis som i dag, skall förvalta renskötselrätten och fördela nyttjandet av resurserna mellan sina medlemmar. För att övervaka att detta sker på ett tillfredsställande sätt föreslår vi att myndigheterna, precis som enligt gällande lagstiftning, skall ha möjlighet att meddela de föreskrifter och förbud som krävs för att rennäringen skall leva upp till det miljöåtagande som för närvarande beskrivs i 65 a § rennäringslagen.

Genom de ovan beskrivna åtgärderna anser vi att det finns tillräckliga begränsningar för att förhindra ett överutnyttjande av de resurser som omfattas av renskötselrätten. Vi föreslår således att lagen inte skall ställa upp några andra krav på samebyns medlemmar än att de skall vara samer som kan härleda sitt ursprung från samebyn. Nästa fråga som måste besvaras är om det skall vara upp till samebyn att avgöra vilka samer som skall vara medlemmar eller om alla samer skall ha rätt att vara medlemmar i den sameby där de har sitt ursprung.

Som framgått tidigare i detta betänkande är en av de viktigaste utgångspunkterna för våra förslag när det gäller samebyns organisation att så många beslut som möjligt skall överlämnas till samebyarna att själva bestämma över. Av detta skulle vid ett hastigt övervägande följa att det är självklart att samebyn själv skall besluta om vilka samer som skall vara medlemmar. Ett sådant beslut skulle då fattas utifrån vad samebyn angett i sina stadgar.

Ett sådant övervägande bortser dock från den långvariga uppdelning som lagstiftningen skapat mellan samer som är medlemmar i sameby och de som inte är det. Denna har inneburit att medlemmar i samebyar upplever att deras verksamhet skulle försvåras om även de som inte bedriver renskötsel fick bli medlemmar. En sameby skulle kunna formulera stadgar som i princip innebär att ingen annan än de som i dag är medlemmar i samebyn kan bli medlemmar i den nya samebyn. Detta skulle motverka syftet med förslaget som innebär att alla samer kan bli medlemmar i sameby, dvs. att skapa en större samhörighet mellan alla samer oavsett vilken verksamhet de bedriver.

Olika samebyar är olika förberedda för att kunna ta emot nya medlemmar. Att genast tvinga dem att anta alla samer med anknytning till samebyn som medlemmar skulle kunna skapa flera konflikter än det löser. En lösning är att överlåta åt samebyarna att avgöra vad de anser är nödvändig anknytning till samebyn.

Ovan har vi redogjort för att den allmänna uppfattningen i internationell rätt är att ett ursprungsfolk själv bäst kan bestämma vem som tillhör ursprungsfolket. Den föreslagna lösningen kan kombineras med en möjlighet att vid oenighet låta Sametinget avgöra frågan om sökanden har tillräcklig anknytning till samebyn för att bli medlem. På så sätt ges Sametinget en central roll i att driva en process där misstron mellan olika samiska grupper kan minska. Tolkningen av begreppet kan också gradvis anpassas till beredskapen hos samebyarna att ta emot nya medlemmar för att därigenom undvika att de konflikter som i dag finns mellan samebyarna och samer utanför samebyarna flyttas in i samebyarna. Enligt vår bedömning bör Sametingets beslut inte kunna överklagas.

Vi föreslår således att samebyarna skall vara skyldiga att som medlem anta en same som uppfyller det krav på ursprung i samebyn som stadgarna ställer upp. Det bör dock vara möjligt för samebyn att vägra medlemskap för den som är medlem i annan sameby, om inte det tidigare medlemskapet avslutas. Vi har uppfattat att det samiska synsättet på medlemskap innebär att en same bara kan vara medlem i en sameby i taget.

Kravet på ursprung bör dock inte hindra att samebyn som medlem antar även same som inte kan härleda sitt ursprung från samebyn. I

detta fall är det dock inte fråga om en rätt att bli medlem utan ansökan får i varje enskilt fall prövas mot stadgarna.

Tidigare i detta kapitel har vi föreslagit att samebyns beslut skall kunna överklagas till allmän domstol. När det gäller frågan om ursprung i samebyn är allmän domstol dock mindre väl lämpad för en sådan prövning. Det bör således vara Sametinget som prövar just frågan om oenighet beträffande medlemskap i samebyn.

När det gäller Sametingets prövning kan varje enskilt ärende rimligen inte avgöras av Sametingets plenum. I stället bör plenum fastställa generella principer för vem som är same och hur ursprung skall bedömas. De enskilda ärenden kan därefter avgöras av en nämnd under Sametinget.

Beträffande olika typer av associationer har det ansetts föreligga ett behov av att kunna utesluta medlemmar som försvårar samarbete. Det gäller bl.a. för ekonomiska föreningar. Denna möjlighet har dock inte ställts till samebyns förfogande. En förklaring till detta skulle kunna vara att en uteslutning innebär att den uteslutne medlemmen måste upphöra med sin verksamhet. Eftersom möjligheten att utöva renskötselrätten är beroende av medlemskap i samebyn innebär uteslutning att denna möjlighet försvinner. På grund av renskötselrättens och dess utövandes stora betydelse för den samiska kulturen kan det också innebära mer än ekonomiska konsekvenser för enskilda att inte längre kunna utöva renskötselrätten.

Enligt vårt förslag skall samebyn bildas för att ha ansvaret för förvaltningen av renskötselrätten inom sitt område. Det är ett ansvar som har stor betydelse för den samiska kulturens fortlevnad och utveckling. Det är också ett ansvar gentemot de enskilda medlemmar som är beroende av att kunna nyttja renskötselrätten för sin försörjning. Mot den bakgrunden kan det vara rimligt att samebyn kan utesluta en medlem som motverkar dessa syften genom att orsaka de andra medlemmarna större kostnader eller mer arbete.

Vi anser dock att de skäl som talar mot en uteslutning skall vara möjlig väger tyngre än de som talar för. Det innebär inte att samebyn och dess medlemmar står utan sanktionsmöjligheter mot en illojal medlem. Precis som i en ekonomisk förening kan medlemmarna i samebyns stadgar besluta t.ex. att en medlem som på visst sätt bryter mot stadgarna måste betala en avgift. När sådana bestämmelser formuleras och tillämpas måste dock samebyn vara uppmärksam så att det inte sker i strid med likhetsprincipen. Likhetsprincipen innebär att alla medlemmar skall ha lika rätt, om inte annat följer av stadgarna. Vidare gäller att samebyn inte får fatta beslut som innebär att vissa medlemmar gynnas otillbörligt till nackdel för samebyn eller andra medlemmar.

Rennäringslagens bestämmelser om automatiskt medlemskap innebär att en verklig prövning av om någon är medlem görs först i samband med att röstlängd upprättas vid bystämman. Beslutet om röstlängd kan överklagas till länsstyrelsen. Detta innebär att osäkerhet om stämombeslutens giltighet kan bestå under ganska lång tid. Det måste anses otillfredsställande för verksamheten som bedrivs i samebyn. Vi föreslår därför att samebyarna skall fatta beslut om varje medlems medlemskap och att vilka som är medlemmar skall framgå av en medlemsförteckning.

5.6 Informationsprogram vid införandet av ny rennäringslagstiftning

I samband med införandet av den nya rennäringslagstiftningen bör medel avsättas till ett program för utbildnings-, informations- och utvecklingsinsatser riktat till samebyarna.

När ny lagstiftning införs behöver många parter lära sig de nya bestämmelserna. Myndigheterna som skall tillämpa lag, förordningar och föreskrifter måste självfallet känna till dessa, liksom allmänhet, företag, och organisationer som berörs av lagen. Vid stora förändringar i lagstiftningen blir behovet av utbildning och information inför lagens ikraftträdande extra tydligt. Vi återkommer till detta i avsnitt 6.5.

Införandet av de nya reglerna för samebyn ställer också mycket höga krav på samebymedlemmarnas kompetens att utveckla ett regelverk som leder till ett gott nyttjande av de resurser som finns inom ramen för renskötselrätten.

Mot bakgrund av detta är det enligt vår bedömning viktigt att avsätta resurser för utbildnings-, informations-, och utvecklingsinsatser främst riktade till samebyarna. Medlen bör dels användas för att ta fram utbildningsmaterial om den nya lagstiftningen, dels för att genomföra olika åtgärder.

Samebyarnas förutsättningar skiljer sig åt. Det finns skillnader t.ex. när det gäller antalet renägare och betesresursens storlek. Därtill skiljer sig miljön runt samebyarna åt. För att en utbildningsinsats ska lyckas är det därför enligt vår bedömning viktigt att samebyarna själva utarbetar planer för hur det vill utveckla sin kompetens vid införandet av en ny lagstiftning. Samebyarna bör därför ensamma, tillsammans eller genom sina organisationer kunna söka medel för kompetensutveckling. Kompetensutvecklingen bör kunna ske både som information, utbildning,

rådgivning i frågor som är speciella för den enskilda samebyn, och som utvecklingsprojekt.

Åtgärder som framhåller delaktighet av så många samebymedlemmar som möjligt liksom åtgärder för att förbättra samverkan med andra intressen bör prioriteras. Det gäller även för åtgärder som ökar samiska kvinnors delaktighet i förvaltningen av renskötselrätten.

